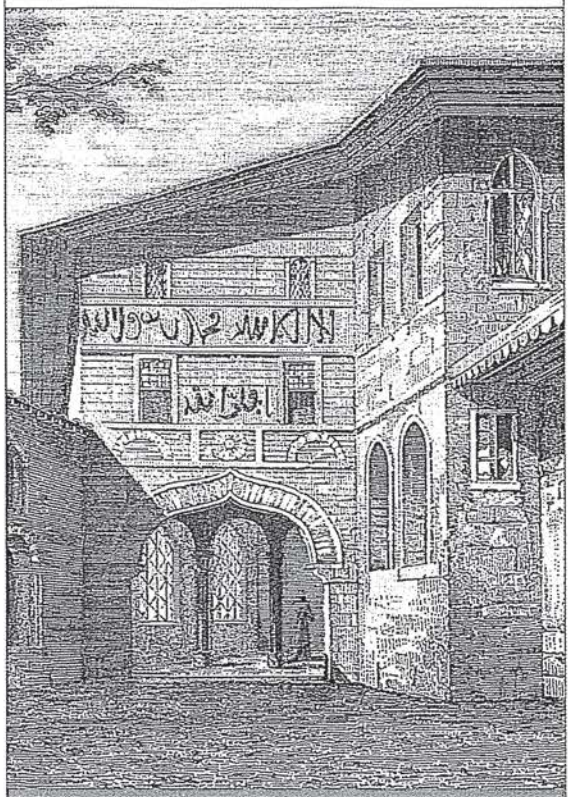
HACI BAYRAM-I VELİ

EDİTÖR

İBRAHİM ETHEM ARIOĞLU

KÜLTÜR ESERLERİ DİZİSİ

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI

© T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
KÜTÜPHANELER VE YAYIMLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
3616

KÜLTÜR ESERLERİ DİZİSİ
603

ISBN: 978-975-17-4093-9

www.kulturturizm.gov.tr
e-posta: yaphaz@kulturturizm.gov.tr

EDİTÖR
İbrahim Ethem ARIOĞLU

FOTOĞRAFLAR
Abdulkerim ERDOĞAN
Alim KORKMAZ
Dericizade Faruk KÜÇÜK
Avni NAKKAŞOĞLU (Hat)
Semra ATA (Tezhib)
Ankara Büyükşehir Belediyesi

YAPIM
Grafiker Reklam Ajansı
Uluslararası Piri Reis Kültür Ajansı

BASKI
İmak Ofset Basım Yayın
Atatürk Caddesi Göl Sokak No:1 , 34197
Yenibosna, Bahçelievler/İstanbul
Telefon: 444 62 18
Genel Ağ: www.imakofset.com
e-posta: info@imakofset.com

Baskı Yeri ve Tarihi: İstanbul, 2018
Baskı Adedi: 1500

Hacı Bayram-ı Veli / editör : İbrahim Ethem Arıoğlu ; fotoğraflar : Abdulkerim Erdoğan...[ve başkaları] – 1. bs. - Ankara : Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2018

662 s. : rnk. fotog. ; 27 cm. – (Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü; 3616, Kültür Eserler Dizisi; 603)

ISBN : 978-975-17-4093-9

1. HACI BAYRAM-I VELİ (1352-1430) 2. BAYRAMİYE 3. TARİKATLAR - İSLAM DİNİ – BAYRAMİLİK

1. Arıoğlu, İbrahim Ethem, ed. 2. Erdoğan, Abdulkerim

297.7526092

Hacı Bayram-ı Veli (k.s) (Hayatı ve Soyu)

Abdülkerim Erdoğan*

Hacı Bayram-ı Veli (Allah sırlarını aziz etsin); Ankara'da doğmuş ve yetişmiş, XIV. yüzyıl Anadolu'sunun müderrisi, XV. yüzyıl ilk çeyreğinin de Anadolu şeyhi, kadim şehir Ankara'nın da manevi mimarlarındandır.

Asırlardır gönülleri şad eden ve adını dahi anmakla huzur duyduğumuz Hacı Bayram-ı Veli'yi, şahitlik yaptığı "Seyyid Abdülkadir İsfahânî Vakfiyesi"nde yazılı elkabıyla "yâd-ı cemil" eyleyerek başlamayı uygun görüyoruz:

"Kutbu evliyâ-i ve'l-arifin, el-hâdî ila tarîki'l-hakki ve'l-yakîn, ve'l-vâkıfü'l-esrâri'l-vâsılîn, mergûbu'l-alemîn, mürşidi'l-halâiki'l-ecmaîn, eş-Şeyh Hâcı Bayrâm ibni Ahmed bin Mahmûd âfî anhümü'l-Vedûd." (Evliyâ'nın ve ârîflerin başkanı, Hak ve yakîn yolunu gösteren, ilahi sırlara ulaşanları bilen, âlemlerin beğendiği ve arzuladığı, yaratılmışları irşat eden, Mahmud oğlu Ahmed'in oğlu Şeyh Hacı Bayram, çok seven ve bağışlayan Allah, onları bağışlasın. Âmin.)

Seyyâh-ı Âlem Evliyâ Çelebi, 1648 yılının nisan ayında Ankara şehrine geldiği zaman ilk olarak Hacı Bayram-ı Veli Hazretleri'nin dergâhını ziyaret eder. "Üç yüzden fazla, ilahi aşk sarhoşluğu ile varlıklarını yok etmiş ârif-i billah dervişleri vardır." der ve "fakirlik cihazını" giyen bu gönül sultanımızı şöyle metheyler: *"Muhteşem kutup (velilerin başkanı), muhterem rükn (kişi), zamanın zâhidi, yegâne âbid, hakikatleri söyleyen, herkese nasihat eden, insanların kılavuzu, olgunluğun son noktası, mutlak şeyh, haketmiş kutup, Rabbanî hikmet madeni, Sübhanî kulübenin sakini Şeyh Hazreti Hacı Bayrâm-ı Veli, Allah sırlarını aziz etsin"* Âmin.

Yazılı eser bırakmayan Hacı Bayram-ı Veli, dergâhında yetiştirdiği çok sayıda kâmil ve mükemmil halifesini Anadolu'nun değişik bölgelerine göndererek, onları halkı

*Araştırmacı, Yazar

irşatla görevlendirmiş, aynı zamanda İstanbul'un fethi için gerekli manevi fatihleri ve neferleri, himmet ve manevi tasarruflarıyla yetiştirmiştir.

Yazdığı şiirlerinde de fani olan dünya hayatı ile ebedî olan ahiret hayatı arasındaki seyri, âriflerin anlayacağı şekilde kısa ve öz Türkçe lisanıyla anlatmıştır.

Yetiştirdiği halifeleri de Hazreti Pir'in adap ve erkânından taviz vermeden, kendi meşreplerine uygun yeni metotlarla insanları irşat etmeye devam etmişler, üç kıtada kurdukları dergâhlarda da "Bayram" muştusunu ve sevincini taliplilere yaşatmışlardır. Günümüzde de hâlen "*Bayram'ın güllerinin açtığı gülşenler ve bülbüller*" bulunmaktadır.

Hacı Bayram-ı Veli'nin türbesi asırlardır Anadolu insanının ziyaretgâhı, acılarda dua ve niyazgâh, sevinçlerde de "şükürlerin secdegâhı" olmuştur. Fatih Sultan Mehmed Han, bu şükranı *"Hacı Bayram-ı Veli'nin yüzü suyu hürmetine"* ifadesi kullanarak, onun evlatlarını ve dergâh sakinlerini her türlü vergiden muaf tutmuştur. Daha sonraki yıllar da bu devlet geleneğine, onun yolunun "gül"ü olarak açan Ankaralı Şeyh Tâceddin Veli Hazretleri dergâhı da dâhil edilmiştir. Osmanlı padişahları ve devlet erkânı tarafından onun cami ve dergâhına çok sayıda vakıflar yapılmış, *"burçak hasat günleri"* kutlanmıştır.

Hacı Bayram-ı Veli Hazretleri'nin neslinden gelen kişiler arasında çok sayıda mutasavvıf, âlim, edip ve şair yetişmiş; Ankara'daki "Pir evi", Millî Mücadele yıllarının önemli bir manevi karargâhı olmuştur. Gazi Mustafa Kemal Paşa önderliğinde başlayan Millî Mücadele Hareketi ve Birinci Meclis'in ilk açılışı Hacı Bayram-ı Veli Hazretleri'nin türbesinde yapılan dualarla başlamıştır.

Hacı Bayram-ı Veli'nin hayatı, kişiliği ve tasavvufi görüşleri hakkında yakın tarihimizde ciddi akademik çalışmalar yapılmış ve yayımlanmıştır. Bu çalışmamızda Hazret'in soyu, hayatı, eğitimi, ailesi, tasavvufi hayatı ve neslinden bilinen şahsiyetler hakkında bilgi ve belgeler sunacağız.

Hacı Bayram-ı Veli'nin Soyu

Tasavvufi hayatın temel kaynak eserlerinden olan evliya menakıbnâmelerinde, şair tezkirelerinde ve Bayrami kaynaklarında Hacı Bayram-ı Veli (K.S.)'nin soyu hakkında yeterli bir bilgiye rastlanılamamıştır. Bu konuda çağdaş yazarlarımızdan ve Hazret'in neslinden olan merhum Fuat Bayramoğlu'nun; özellikle belgeye dayanan değerli araştırmaları iki cilt hâlinde 1983 yılında yayımlanmıştır.[1] Bu çalışmadan sonra Hacı Bayram-ı Veli'nin soyu hakkında yeni bilgilere ulaşılmıştır.

Horasan bölgesinin önemli şehirlerinden olan, Belh'ten Konya'ya göç eden, Hazreti Mevlâna hayranı ve Hacı Bayram-ı Veli muhibbi, Ankara şehrine yazdığı methiyesiyle ünlü Osmanlı şairi, hadis bilgini ve tarihçi Ankaralı divan şairi Râzî (ö.1740); Hacı

Bayram-ı Veli'nin soyunu Belh Sultanlığı'nı terk eden meşhur sufi İbrahim b. Edhem Hazretleri'ne bağlar:[2]

Çün oldur nesl-i İbrâhîm u Edhem pâdşâh-ı Belh
Zuhûr itdi o ma'dende bu 'âlî gevherün kânı

İdüp cedd-i 'izâmı Belhi terk cezb-i Hudâ ile
Velâyetle seyâhat itdi tâ mülk-i Sıfâhân'ı

Gelüp ol 'ırk-ı tâhirden bu cây-ı şehr-i ma'mûre
Tavattun eyleyüp oldı velî bu câmi'e bânî

Ankaralı Râzî, Hacı Bayram-ı Veli'nin atalarının Belhli ve Belh padişahı Edhem'in oğlu İbrahim'in neslinden, "ırk-ı tâhir"den, velayet sahibi ve cezbe ehli olduklarını söyler. İbrahim b. Edhem Hazretleri "Farukî" nesepli olduğuna göre Hacı Bayram-ı Veli'nin de aynı nesepli olması gerekir. Ayrıca Mevlâna Celaleddîn-i Rûmî de Belh'te doğmuştur.

Şol İbrahim Edhem'i derviş eden aşkındır
Derdine düşen şâhın tahtı târümâr olur (Niyazî Mısrî)

Varını yağmaya verip İbrahim Edhem gibi
Arayıp Hızr-ı Zamanı bulmayan derviş midir (Salih Baba)

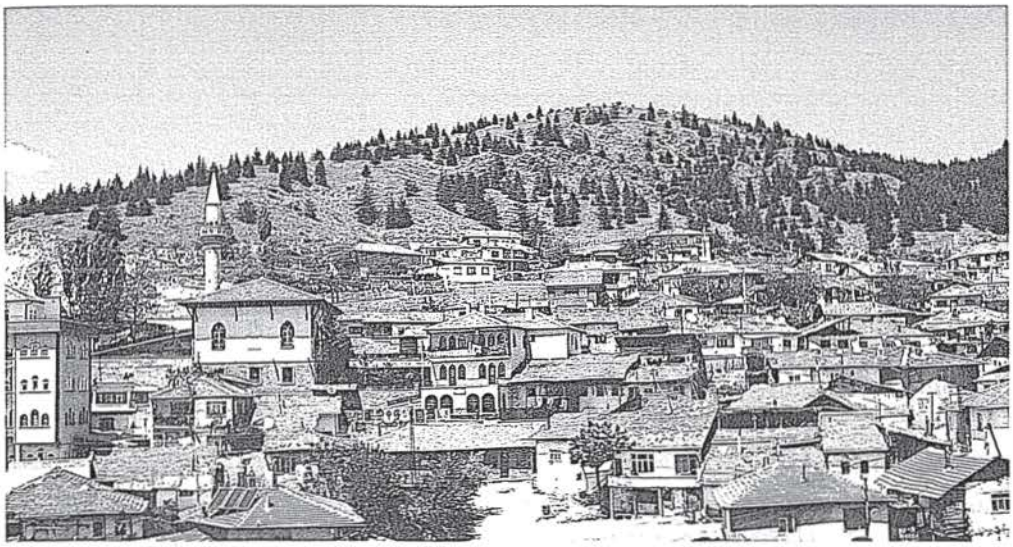
XIII. yüzyıldan itibaren Moğollar'ın Cengiz Han önderliğindeki istilaları ve yağmaları sonucu İsfahan, Semerkand, Buhara, Horasan, Tiflis bölgesinden Türk asıllı olmayan çok sayıda aile Ankara şehir merkezi ve taşrasına yerleşir. Bu aile reisleri arasında *"Seyyid"*, *"Bekrî"* ve *"Farukî"* nesepli, devrinin meşhur sufileri ile âlim ve bilginleri, edib ve şairleri, sanatkâr ve tüccarları da bulunur. Osmanlı Dönemi Ankara Sancağı tahrir ve vakıf defterlerinde Ankara şehir merkezi ile taşrasında *"İsfahanî"*, *"Semerkandî"* nisbeli aileler, *"Enbiyaoğlu"*, *"Bağdadlu"*, *"Evliyalar"*, *"İranşah"*, *"Ken'ânî"*, *"Aşık Ken'ânî" ve "Ukkaşalar"* cemaatleri ile *"Tiflîsî"*, *"Kureyş"*, *"Arab Hacı"*, *"Hacı Ashab"*, *"Behlül"*, *"Belkıs"* ile çok sayıda da *"Ahi"* adını taşıyan mahalleler kayıtlıdır.[3]

Ankara Çamlıdere ilçe merkezinde türbesi bulunan ve Hacı Bayram-ı Veli ile aynı dönemde yaşayan *Şeyh Ali Semerkandî* de "Farukî" neseplidir.[4] Hacı Bayram-ı Veli'nin neslinden gelenler arasında *"Edhem"* ve *"İbrahim"* adında kişilerin bulunması da Râzî'nin bu görüşünü destekler durumdadır.

Hacı Bayram-ı Veli'nin atalarının Oğuz Türkmen boylarına mensup bir aileden olabileceği görüşü savunulsa da bu bir kaynağa dayanmaz.[5] Gerekçe olarak, Ankara coğrafyasının "Oğuz Türkmen diyarı" olması gösterilir. Malazgirt Zaferi'nden sonra Ankara şehir merkezi ile civar kasaba, köy ve mezralara Oğuz Türkmen boylarına mensup kabileler ile cemaatlar yerleşir. Yerleştikleri yerlere de mensubu oldukları boyların adını verirler. Ankara coğrafyasında Peçenek, Bayat, Üreğil, Büğdüz, Kayı, Çavundur, Avşar, Kınık, Bayındır, Kızık, Dodurga, Beğdili, Kargın, İğdir, Eymir,

Belge 1: Seyyid Abdülkadir b. Yusuf İsfahani Vakfiyesi (Aşçıoğlu Ailesi Özel Arşivi)

Altındağ Solfasol Köyü/Mahallesi

İymir, Yazır, Çepni ve Yuva adını taşıyan çok sayıda yerleşke bulunmaktadır.[6] Bazı araştırmacılar da hiçbir kaynağa dayanmadan Ankara bölgesinde bulunan "Koyuncu Oymağı"na mensup bir aileden olduğunu ileri sürer.[7] Koyuncu Cemaati, konar-göçer Türkmen Yörükan taifesinden olup Anadolu'nun genelinde perakende hâlde dağılmıştır. Ankara civarında bulunan Koyunlu cemaati de Tavaif-i Haymana'ya tâbidir.[8]

Sonuç olarak mevcut bilgilere göre Hacı Bayram-ı Veli, Horasan diyarından Ankara'ya gelerek yerleşen "Farukî" nesepli bir aileye mensuptur.

Künyesi

Hacı Bayram-ı Veli'nin asıl adının *"Numan"*[9] olduğu ve *"Bayram"* adını ise mürşidi Somuncu Baba Hazretleri'nin verdiği rivayet edilir. Osmânzâde Hüseyin Vassâf, *Sefine-i Evliyâ* eserinde şu bilgiyi verir: *"Bursa'da iken Hamîdüddîn hazretlerinin şeref-i himâyetine mazhar olup, zamân-ı tesâdüf Kurban Bayramı'nda vâki' olmağla, mürşidleri, 'Bayram' tesmiye etmiş idi. Bu zât-ı muhteremle Şam'ı ve Haremeyn-i Muhteremeyn'i ziyâretle Aksaray'a gittiği menkûldür."*[10]

Lâmi'î Çelebî'nin 1012/1690 istinsah tarihli "Futûhu'l-Müşâhidîn li-Tervîhi Kulûbi'l-Mücâhidîn" (Terceme-i Nefahâtü'l-Üns) adlı eserinde Hacı Bayram-ı Veli'nin asıl adının da Bayram olduğu zikredilir: *"Babasına Koyunluca Ahmed derlerdi. Üç oğlu vardı. Büyüğüne Bayrâm ve ortancasına Safiyyüddîn ve küçüğüne Abdâl Murâd derlerdi."*[11]

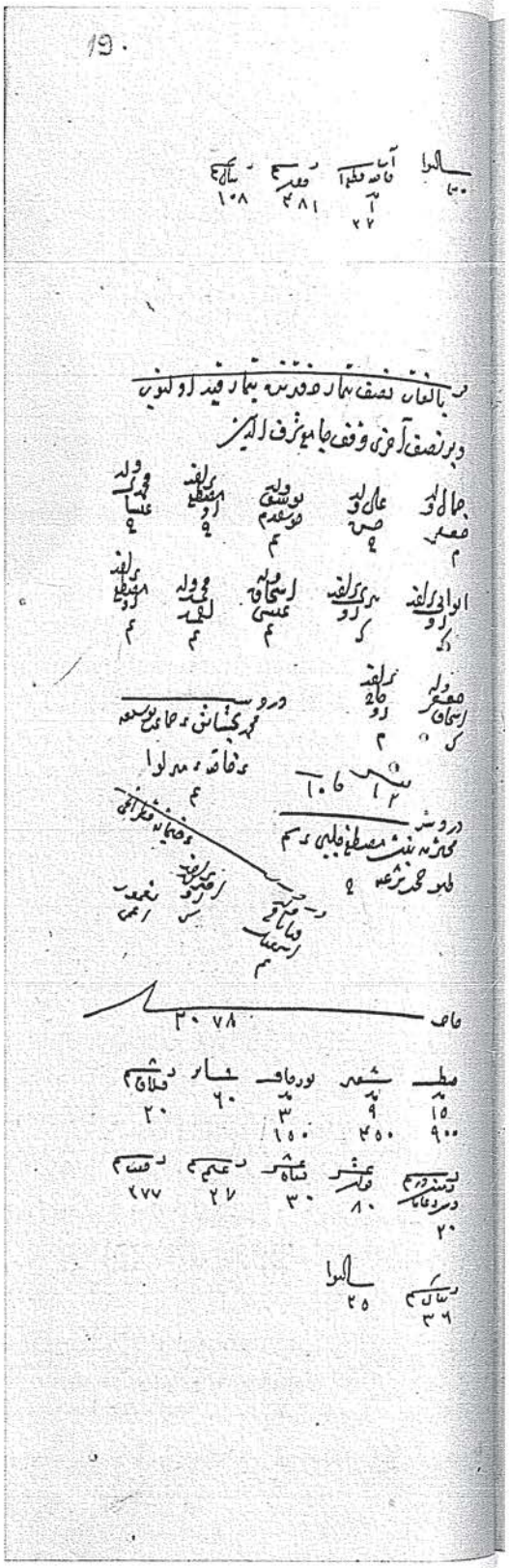
Bayrami şeyhlerinden Pir Ali el-Aksarayî'nin muhiblerinden olan Abdurrahman el-Askerî, *Mir'âtü'l-Işk* isimli eserinde Hacı Bayram-ı Veli'nin asıl adının "Numan" olduğunu ve "Bayram" adının şeyhi Hamîdüddin Aksarâyî tarafından verildiğini nakleder: *"Sultân Hacı Bayram ol gice gider Adana'ya varur. Kulların azâd ider. Nökerlerine icâzet virüp her birini teselli ider. Olanca esbâbın satup türkâne esbâb alup girü dahi piyâde azm idüp Sis'de olan ahşamdan sonra gelüp Şeyh Hamid Sultan ile mülâki olur. Adını tebdil idelüm dirler. Rıza sizün diyüp meger ol eyyâm hac bayramına karîb imiş, iki üç gün var imiş. Ol eyyâma münâsib*

olmağın Hacı Bayram diyü tesmiye iderler. Fî-zamanına ol ismiyle meşhurdur."[12] Bazı kaynaklarda da Kurban Bayramı'nın birinci günü doğduğu için "Bayram" adı verildiği de nakledilir.

Osmanlı vakıf belgelerinden olan vakfiyelerde *(vakıf senedi)* ise künyesi *"Hacı Bayram ibn-i Ahmed bin Mahmud"* olarak yazılıdır.[13] Bu künyeye göre babasının adı *Ahmed*, dedesinin adı *Mahmud*'dur. 1429 miladi tarihli Seyyid Abdülkadir b. Yusuf İsfahânî Vakfiyesi'nde Hacı Bayram-ı Veli Hazretleri şahitler arasında zikredilmiş ve elkabı şöyle yazılmıştır:[14] *"Kutbu evliyâ-i ve'l-ârifîn, el-hâdî ila tarîki'l-hakki ve'l-yakîn, ve'l-vâkıfü'l-esrâri'l-vâsilîn, mergûbu'l-âlemîn, mürşidi halâiki'l-ecmaîn, eş-Şeyh Hacı Bayram ibn-i Ahmed bin Mahmud afi anhümü'l-vedûd"*. (Belge: 1) Annesinin adı ise bilinmemektedir.

M. Ali Aynî, Bursalı Mehmed Tahir'in ve Şakâyık-ı Numâniye Tercümesi'ni kaynak göstererek *"Koyunluca Ahmed isminde bir köylünün oğludur. Asıl ismi Numan'dır"* bilgisini verir.[15] *"Hikâyât"* adlı yazma eserde asıl adının Hacı Bayram ve babası Ahmed Efendi'nin de bezirgân (tüccar) olduğunu şöyle nakledilir: *"Atası bir sâlih mu'tekid bâzirgân idi. Bir oğlu vücuda geldi. Adını Hacı Bayrâm didiler."*[16]

Lâmi'î Çelebî, Koyunluca Ahmed'in Ankara'da "Şeyh Ali" diye anılan bir zatla tasávvufi anlamda gönül bağı olduğunu nakleder.[17] Osmanlı vakıf belgelerinde XIV. yüzyılda Ankara Sancağı'nda iki ayrı "Şeyh Ali" zaviyesi kaydı bulunmaktadır. Birincisi Hazreti Ömer (R.A.) evladından "Şeyh Ali Semerkandî" nin Çamlıdere ilçe merkezinde bulunan zaviyesidir[18]. İkincisi "Şeyh Ali İsfahanî" nin günümüzde ODTÜ yerleşkesi için istimlak edilen eski Yalıncak köyünde bulunan zaviyesidir. Bu zaviye binası tamamen harap olmuştur.[19] Hacı Bayram-ı Veli'nin babasının adını Abdullah olarak kaydeden tek kaynak ise Tabîb-zâde'dir.[20]

Hacı Bayram-ı Veli'nin Hayatı

Doğum Yeri

Hacı Bayram-ı Veli Ankara şehir merkezine yakın, Çubuk Çayı vadisine açılan bir dere yamacında bulunan ve günümüzde Altındağ İlçesi'ne bağlı bir mahalle olan "Solfasl" yeni adıyla Solfasol Köyü'nde dünyaya gelir. Doğum yeri konusunda mevcut kaynaklar mutabıktır.[21]

"Solfasl" kelimesi "sol" ve "fasl" kelimelerinin birleşmesinden meydana gelmiş bir coğrafi tanımlama olup "solda bulunan ara, dere, vadi" anlamına gelir. Zaman içinde "Solfasıl" şeklinde telaffuz edilmiştir. Solfasıl Köyü'nün coğrafi konumu da bu tarife uygundur. Ankara Sancağı'na ait ilk tahrir defteri Fatih Devri'ne ait olup 1463 tarihlidir. Bu defterde Solfasıl Köyü'nün adı zikredilmez. H. 928/M. 1522 tarihli Ankara Evkâf Defteri'nde Solfasıl, Ankara Sancağı Kasaba nahiyesine bağlı ve Melike Hatun Medresesi'nin vakıf köylerindendir. 1522 yılında Solfasıl Köyü[25] hane, [33] nefer ve yıllık vakıf geliri 4.831 akçedir. Bir çiftlik yer de Hacı Bayram-ı Veli'nin torunu Edhem Baba'nın tasarrufundadır.[22] (Belge: 2) H. 937/M. 1530 tarihli Ankara Sancağı Tahrir Defteri'ne göre ise 25 hane, 7 mücerret, 1 imam, 1 muhassıl (vakıf görevlisi) ve tahminen 142 nüfuslu, yıllık vakıf hasılatı 4.831 akçe olup diğer köylere göre yıllık geliri yüksek bir yerleşkedir.[23]

Bazı yayınlarda kaynak gösterilmeden Hacı Bayram-ı Veli'nin doğduğu köyün adı "Zülfadl" şeklinde yazılmıştır.[24] Osmanlı Dönemi belgelerinden ulaştıklarımızın tamamında "Solfasl" şeklinde yazılmıştır. Ancak tarihini ve hazırlayanını tespit edemediğimiz Osmanlıca Ankara Haritası'nda "Zülfadl" şeklindedir. Bu haritada yerleşkelerin ekserisinin adı yanlış yazılmıştır.

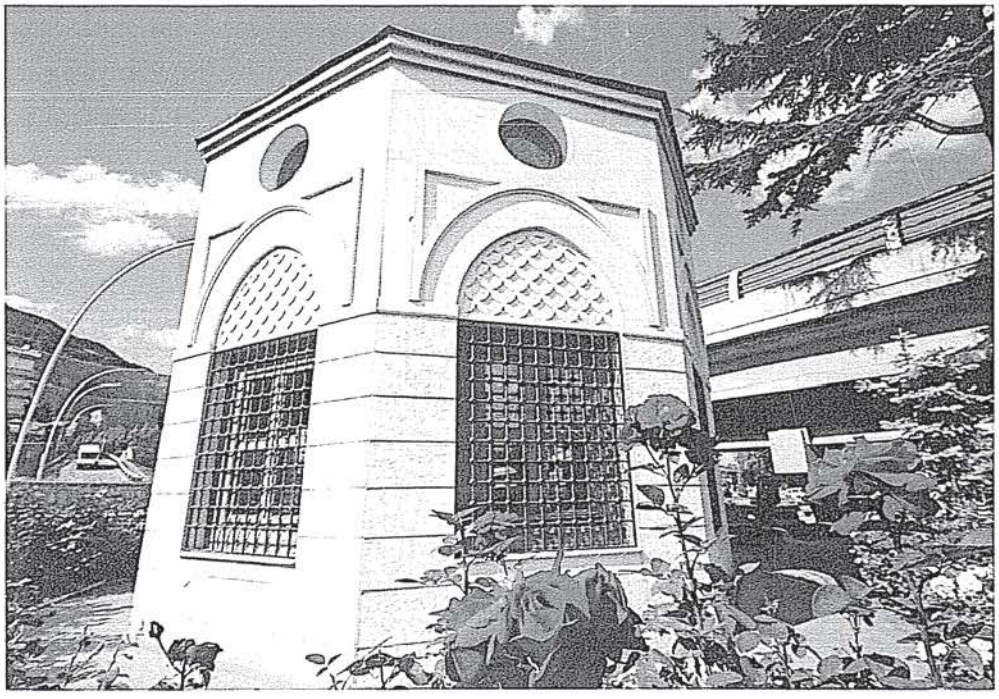
Belge 2: Melike Hatun Medresesi Vakfı Kaydı

Hacı Bayram-ı Veli'nin doğduğu rivayet edilen ev

Doğum Yılı

Hacı Bayram-ı Veli'nin doğum yılı hakkında değişik görüşler olmasına rağmen 1339-1340[25] veya 1352-1353[26] yıllarında doğduğu genel kabul görür. Ankaralı Râzî'nin, Hacı Bayram'ı anlatan kasidesindeki bir beyitten 750/1349 tarihi çıkmaktadır:

Ankara, Keçiören, Hacı Bayrâm-ı Veli'nin validesinin türbesi

Tulû'-ı Hâcı Bayrâm-ı Velîdür heft ü sad-pençde
Gurûb-ı heşt ü sad-pencâh ü ses bâ-rûh-ı tayrânı

Sahîh Ahmed Dede (ö. 1229/1813), Hacı Bayram-ı Veli'nin 751/1351 yılı Kurban Bayramında doğduğunu zikreder.[27] Hüseyin Vassâf Efendi ise kaynak göstermeden doğum tarihini 758/1357 olarak verir.[28] Abdurrahman el-Askerî, Hacı Bayram-ı Veli'nin doksanı aşkın bir yaşta vefat ettiğinden söz eder.[29] Bu yaşa göre Hacı Bayram-ı Veli Hazretleri'nin 740/1339-40 yıllarında veya birkaç sene evvelinde doğduğu düşünülebilir. Hacı Bayram-ı Veli'nin soyundan gelen merhum Fuat Bayramoğlu da; aile büyükleri arasındaki rivayet ve inanışa göre Hazret'in çok uzun yaşadığı, doksanını aşkın bir yaşta vefat ettiği rivayetinin kabul gördüğünü, dolayısıyla 740/1339-40 yılında doğmuş olabileceğini söyler. Ayrıca M. Ali Aynî'nin kaynak olarak gösterdiği Mecdî Efendi'nin "Tercüme-i Numâniye"sinde ve Tahir Bey'in "Hacı Bayrâm-ı Veli" isimli eserlerinde doğum tarihi verilmemiştir.[30]

Hacı Bayram-ı Veli'nin doğduğu ata evi günümüzde Solfasıl Merkez Camii yakınında bulunmaktadır. Önceleri klasik kerpiç duvar ve çorak damlı iki odalı bir yapı iken, daha sonra restore edilerek ziyarete açılmıştır.

Hacı Bayram-ı Veli'nin babasının Ahmed Efendi olduğunu yukarıda zikretmiştik. Ahmed Efendi'nin mezarının nerede olduğu bilinmemektedir. Validesinin adı bilinmemesine rağmen kabri Keçiören ilçesi Yeşilöz Mahallesi, İrfan Baştuğ Caddesi üzerindedir. Mezar ilk tespit edildiğinde Arapça olarak "Ümm-i Hacı Bayrâm-ı Velî" (Hacı Bayram-ı Veli'nin annesi) cümlesi yazılı bir şahide taşı bulunduğu rivayet edilir. Günümüzde ise bu yazılı taş yoktur.[31]

Nakşi-Halidi meşayihinden Sivrihisarlı Şeyh Osman Afif Efendi'nin oğlu Şeyh Ahmed Şemseddin Efendi'nin 14 Ağustos 1907 tarihli yazışmasından Hacı Bayram-ı Veli'nin validesine ait mezarın ve avlusunun Sultan II. Abdülhamid Han zamanında onarıldığı anlaşılmaktadır.

Huzûr-ı Sâmî-i Hazret-i Veliyyü'n-ni'amîye
Ma'rûz-ı dâ'i-i asdaklarıdır

"Sivrihisar'a muvâsalat-ı âcizânemi müte'âkiben irâde-i devletleri vechiyle Ankara'ya azimetle şehre iki saat bu'd ve mesafesi bulunan Solfasıl nâm mevki'de kâin Hacı Bayram-ı Veli kuddise sırrahu's-sâmi hazretlerinin vâlide-i muhteremelerinin etraf-ı erba'ası seksen ayak muhîtı bulunan kabr-i aliyyeleri ve içinde gayrı kabir olmadığı hâlde divarları hey'et-i asliyesi üzerine tecdîd ve ta'mir edilmiş ve divarların üzerlerinin bir arşın daha kaldırılması icâb etmesinden ol-vechile kaldırılarak üzerine kapantaşları vaz' etdirilmiş ve sâye-i asâfânelerinde pek metin dolanmış sûretde ikmâl etdirilmiş ve tevfik-ı Rabbânî ile Velî-i müşarünileyh ve merhûmenin ruhları şâd etdirilmiş i'tikâdındayım. Abdülhalim Efendi kölelerinin Ankara'da me'zûnen bulunması hasebiyle inşâ'at hususunda mu'âvenet ve teshîlâtı görüldüğünün ve ikdâm-ı sâmî-i hazret-i hidivânelerine takayyüd etmekde olduğunu arz eder râhat-ı fi'l-milletihim

celîle-i devletleri ismetlü Hanımefendi hazretlerine du'alar eder olduğumun tebliği niyazı ve ihsâs-ı enzâr-ı veliyü'n-ni'amîlerinin idâmesi istirhamla takdîm-i arizaya mücâseret eyledim. Ol-bâbda ve her hâlde emr ü ferman hazret-i veliyyülemrindir. Fî 1 Ağustos Sene 323 (14 Ağustos 1907).»[32]

Ed-dâ'i el-hakîr.
Sivrihisarî Şeyh Osman Afif Efendizâde

2004 yılında bir türbe içine alınan mezar, 2014 yılında Ankara Büyükşehir Belediyesi tarafından yeniden yapılmıştır.[33]

Kardeşleri

Hacı Bayram-ı Veli'nin, *Safiyyüddîn* ve *Abdal Murad* isminde iki erkek kardeşinin adı zikredilir. Lâmi'î Çelebî Terceme-i Nefahâtü'l-Üns'de şu bilgiyi aktarır: *"Atasına Koyunluca Ahmed dirlerdi. Üç oğlı vardı, ulusına Bayram ve ortancasına Safiyyüddîn ve küçîsine [küçüğüne] Abdâl Murâd dirlerdi. Safiyyüddîn zâhid ve dindâr kimesne idi. Murâd büdelâdan idi."*[34] Şeyh İsmâil Hakkı Bursevî "Silsilenâme-i Celveti" de ve Hüseyin Vassâf Efendi "Sefinetü'l-Evliyâ"da aynı isimleri zikrederler.[35]

Safiyüddîn hakkında kaynaklarda bilgi yoktur. Abdâl Murad'ın ise Çankırı-Eldivan ilçesi Seydiköy'de türbesi bulunan "Hacı Murad-ı Veli" olduğu bazı kaynaklarda zikredilse de bu görüş tarihi kronolojiye uygun değildir. Hacı Murad-ı Veli'nin 1172-1270, diğer bir görüşe göre ise 1229-1307 yılları arasında yaşadığı rivayet edilir.[36]

Çocukluk Dönemi

Tarihî ve menkıbevi kaynaklarda Hacı Bayram-ı Veli'nin çocukluk devresinden fazla bahsedilmez. Bu dönemle ilgili bazı menkıbevi bilgilere ise Bayrami kaynaklarında rastlanır. 1684 yılında vefat eden Bolulu Şeyh Himmet Efendi "Silsile-i Bayramiyye"de Hacı Bayram-ı Veli'nin çocukluk dönemini şu beyitlerle anlatır:

O mâder-zade şeyh ü pîr-i kâmil
Yedi yâşında derler oldu vâsıl
Dahi der mâderi hakkında Pîr'in
Ki yani hazret-i sahib-serîrin
Benim batnımda îken pîr-i ağâh
İşîdirdim gehî der îdi Allah
Dahi derdi bu kavli ümmü bilgil
Görürdüm batnım içre pîr-i kâmil

Beyitlerin anlamı ise şöyledir: *"O anadan doğma yetişkin ve olgun kişi, yedi yaşındayken erip erişmişti derler. Annesi de onun, daha karnındayken, kimi zaman Allah dediğini işitirdim. Karnımın içinde sanki yetişkin bir insan görürdüm, derdi."*[37]

Halk arasında Hacı Bayram-ı Veli Hazretleri'nin çocukluk yıllarına ait anlatılan menkıbelerden şu rivayet yaygındır: Hacı Bayram'ın annesi hamilelik döneminde Solfasıl Köyü yakınında bulunan Açça Deresi'nde çamaşır yıkamaya gider. Çamaşır yıkarken yakınına eşkıya gelir. Annesine yaklaşmak ister. O esnada gaibten bir ses gelir: *"Dokunmayın o hatuna! O, bir velî anasıdır."* Bu ses üzerine eşkıya korkarak oradan uzaklaşır. Böylece annesi de veli bir çocuğa hamile olduğunu anlar.[38] Hicâz Valisi Hacı Reşîd Paşa bu menkıbeyi şu beyitlerle taçlandırır:[39]

Solfasıl karyesidir mehd-i vücûdu ammâ
Ankara şehrine ni'met Hacı Bayram-ı Velî

Tıfl iken hârika-i rûh ile mânend-i Mesîh
İtdi izhâr-ı kerâmet Hacı Bayram-ı Velî

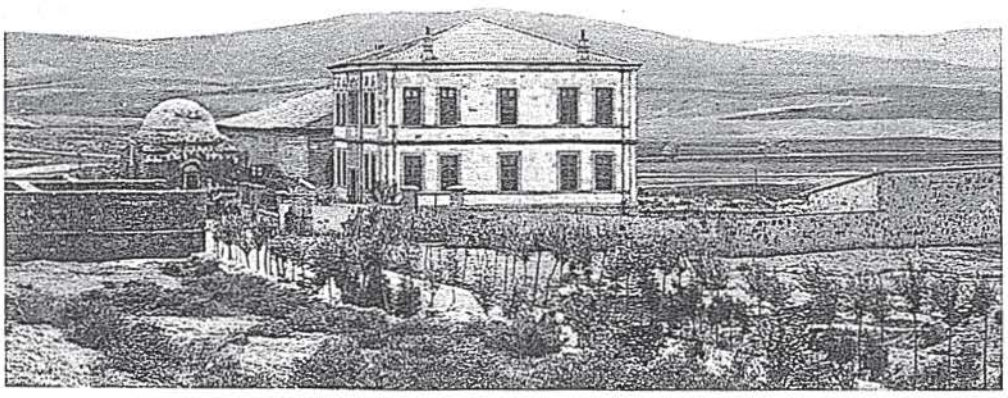
Eğitimi

Hacı Bayram-ı Veli'nin doğuştan zeki olduğu nakledilir. Hikâyât'ta şu nakil yapılır: *"Çünki Hacı Bayrâm dört ay on günlük oldı. Bir mubârek günde ilim ta'limine virdiler. Emma Hacı Bayrâm bir mertebe zeki tabia' idi. Kim bir kerre ta'lîm kifâyet iderdi."*[40]

Ankara, Anadolu Selçukluları Dönemi'nden itibaren Anadolu'nun önemli ticaret ve eğitim merkezlerinden birisi olmuş, bu özelliğini Osmanlı'da da devam ettirmiştir.

Angora Dette publique - Tombeau

Kızıl Bey Medresesi ve Camii

Osmanlı'da eğitim-öğretim aile büyükleriyle başlamakta, genellikle hayırsever kişilerin cami yakınına yaptırdığı sıbyan mektepleriyle (ilkokul) devam etmektedir. Bu mekteplere *"mahalle mektebi"* de denilir. Başlama yaşı ortalama beş-altıdır. Eğitimde temel amaç Kur'an-ı Kerim okumayı öğretmek, dinî ve ahlaki bilgileri vermektir. Dersler *"muallim"* (öğretmen) ve yardımcısı *"halife/kalfa"* tarafından verilir. Kız ve erkek öğrenci aynı sınıfta okuduğu gibi ayrı sınıflarda da okuduğu olmuştur. Sıbyan mektebini bitiren öğrenci orta ve yüksek eğitim veren *"medrese"*lere devam eder. Bu medreseler genellikle varlıklı hayırsever kişiler tarafından vakıf yoluyla kurulmuş eğitim kurumlarıdır. Medreselerde eğitim *"müderris"* ve yardımcısı *"muid"* tarafından verilir. Öğrenciye *"talebe"* denildiği gibi *"talib-i ilm"*, *"suhte"*, *"danişmend"* ve *"müstaid"* de denilir. Osmanlı Devleti'nde eğitim hizmetleri parasız olup vakıflar eğitim ve öğretimin yanında, öğrencilerin de her türlü ihtiyaçlarını karşılar, her öğrenciye de medreselerde sakin oldukları zaman karşılığında ayrı bir yevmiye verilir. Ayrıca zaviyeler (tekke/dergâh) de önemli bir eğitim merkezidir.

Hacı Bayram-ı Veli'nin eğitim gördüğü dönemde Ankara şehir merkezinde bulunan sıbyan mekteplerinin tam sayısı bilinmemektedir. Anadolu Selçuklu vezirlerinden Emir Seyfeddîn Kızıl Bey tarafından yaptırılan *"Kızıl Bey Medresesi"*, 1288 yılında Sinaneddin Yusuf (Saraç Sinan) tarafından yaptırılan *"Saraç Sinan Medresesi"*, ahi reislerinden Ahî Yakub tarafından yaptırılan *"Ahî Yakub Medresesi"*, Murad Hüdavendigâr döneminde Ankara'da yaşayan Melike Hatun tarafından yaptırılan *"Melike Hatun Medresesi"* diğer adıyla *"Kara Medrese"* ile yaptıranı bilinmeyen *"Sarmiyye Medresesi"*, Hacı Bayram-ı Veli'nin öğrenim yıllarında Ankara'da eğitim veren önemli medreselerdir. Bu medreselerde çok sayıda ilim adamı yetişmiştir.[41] Ünlü tarihçi, dilci, hadis ve İslam hukukunda söz sahibi bir Türk bilgini olan Bedrüddîn Aynî'nin dedesi ve Halep kadısı *Kadı Şerafüddîn*, Kadı Mecdüddin Abdülhak, Mevlâna Necmeddin Berki, Tefsir alimi Havace Cafer ve Halep Kadısı Ziyaüddin Ahmed bu medreselerde yetişen önemli alimlerden bazılarıdır. Bu alimlerin mezarlarının çoğunluğu Altındağ ilçesi Yenihayat Mahallesi'nde bulunan tarihî *"Kadılar (Kırklar) Kabristanı"*ndadır.[42]

Hacı Bayram-ı Veli Hazretleri'nin hangi medresede eğitim gördüğü kaynaklarda zikredilmez. Ancak *"Şeyh İzzeddin"* Hazretleri'nin hocası olduğu rivayeti halk arasında yaygındır. Ayrıca Evliyâ Çelebi *"Seyahatnâmesi"*nde Er Sultan'ın diğer adıyla Mahmud Efendi'nin Hacı Bayram-ı Veli'nin hocası olduğunu nakleder.[43]

Şeyh İzzeddin

Şeyh İzzeddin, kuddise sırrahu'l-azîz (kutlu sırları azîz olsun), XIII. yüzyılda Ankara'da yaşamış bir mutasavvıftır. Hayatı ve künyesi hakkında gerek menakıbnâmelerde, gerekse diğer yazılı kaynaklarda henüz bir bilgiye ulaşılamamıştır. Vakıf belgelerinde *"es-Seyyîd eş-Şeyh İzzeddin kuddise sırrahu'l-azîz hazretleri"* elkabından, *"seyyîd" nesepli ve "sırr-ı velâyet"* sahibi bir mutasavvıf olduğu anlaşılmaktadır. Doğum

Hacı Bayram-ı Veli Camii zemini altında bulunan Çilehane

tarihini bilemediğimiz Şeyh İzzeddin, türbe kitabesine göre hicri 705 senesinin Şaban ayında, miladi 1306 yılının Şubat veya Mart ayında vefat etmiştir. Vefatından sonra zaviyesindeki hizmetleri XIX. yüzyıla kadar neslinden gelen evlatları yürütmüştür.

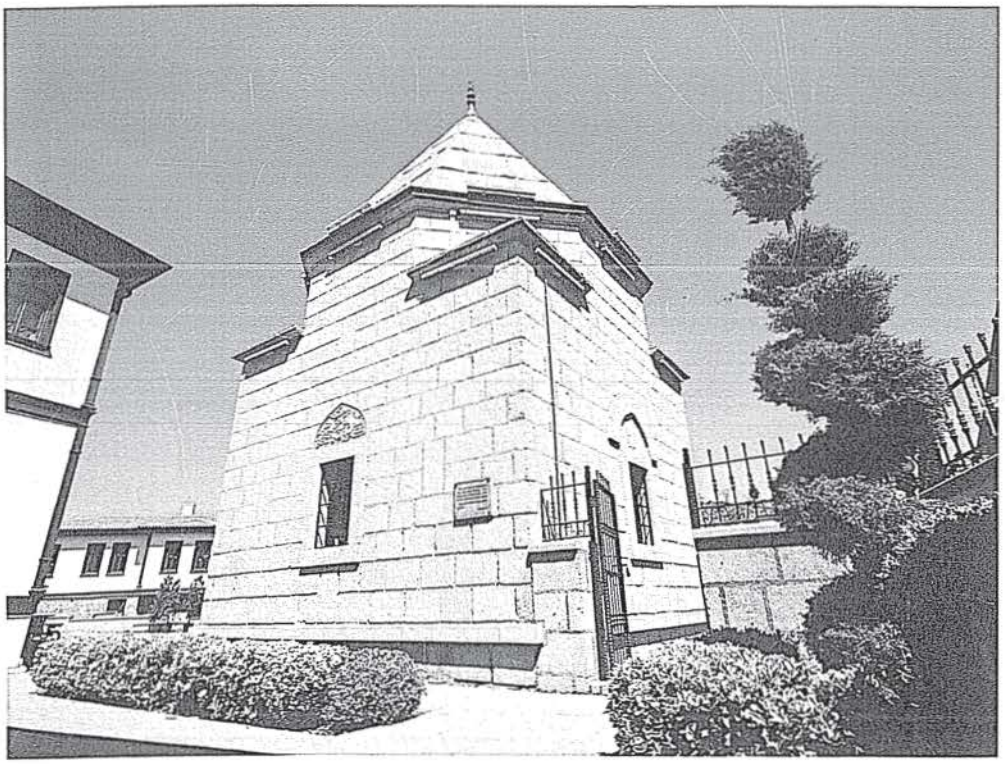
Şeyh İzzeddin Hazretleri'nin türbesi üzerinde bulunan kitabe aynı zamanda bir vakfiye özelliği taşır: "*el-vefâtü'l-merhûm Şeyh İzzeddîn fî Şa'bân sene hamse seb'a miete [1306] vakfel menzile kullehü ve cem'ahü arze ve mülkehü.*" Bu kitabeden merhum Şeyh İzzeddin Hazretleri'nin 1306 yılının Şubat veya Mart ayında vefat ettiğini, sahip olduğu bütün emlak ve arazisini vakfettiğini öğreniyoruz.

928/1521-22 tarihli Ankara Evkâf Defteri'nde vakıf kaydına göre Nizameddin oğlu Mehmed Bey, Arap Dağı (Hıdırlıktepe) altında altı mudluk araziyi Şeyh İzzeddin Zaviyesi'ne vakfeder. Yıllık geliri dörtyüz akçe olan bu arazi Ankara Kadısı'nın hüccetiyle Mustafa b. Hamza tasarruf eder.[44]

Halk arasında Şeyh İzzeddin (K.S.) Hazretleri'nin Hacı Bayram-ı Veli (K.S.) Hazretleri'nin Arapça hocası olduğu rivayeti yaygındır. Ancak yaygın olan bu rivayeti destekleyici bir belge yoktur. Bayrami kaynaklarında ve menakıbnâmelerde Şeyh İzzeddin ve Hacı Bayram-ı Veli Hazretleri arasında ilişki olduğuna dair bir ima dahi bulunmamaktadır. Fuat Bayramoğlu, Hacı Bayram-ı Veli'nin çocukluk dönemi hakkında bilgi verirken halk arasındaki yaygın rivayeti nakleder: "*Çocukluk dönemi öğrenimi üzerinde geleneksel söylenti niteliğindeki bilgilere göre ilk hocası Şeyh İzzeddin adında birisi imiş. ... Şeyh İzzeddin onun nasara yansuru, yani Arapça hocası olduğu söylenir.*"[45]

Fuat Bayramoğlu, Şeyh İzzeddin Hazretleri'nin vefat tarihinin miladi 1352 olarak kabul edilmesi ve Hacı Bayram-ı Veli'nin de doğum tarihinin kendisince ileri sürülen 1339/1340 senesi kabul edildiği takdirde, halk arasında yaygın olan görüşün

Şeyh İzzetin Türbesi

doğru olabilecegi kanaatini taşır. Buna rağmen bu görüşünün de varsayımdan öte geçemeyeceğini kabul eder.[46]

5 Ocak 1765 tarihli nişan-ı şerifle Şeyh İzzeddin Vakfı yöneticisi Musa Efendi'nin vefatı üzerine yerine Hacı Bayram-ı Veli evladından Şeyh Tayyib Baba atanır. Bu tarihten sonra da bu tekkenin şeyhliğini Hacı Bayram-ı Veli evladı yürütür. Halk arasında yaygın olan görüşün kaynağı da Hacı Bayram-ı Veli Hazretleri'nin soyundan gelenlerin Şeyh İzzeddin Zaviyesinde görev almalarından kaynaklandığı kanaatindeyiz. 23 Ocak 1793 tarihli bir belgede; "*Ankara'da Şeyh İzzeddin Zaviyesi'nin zaviyedar ve mütevellisi Edhem Baba ibn-i Kasım vefat etmekle mahlulünden Mehmed Said Baba'ya tevcihine dair Şeyhülislam Dürrizâde Mehmed Arif Efendi'nin yazısı*"ndan, Şeyh İzzeddin evladından kimse kalmadığı için Hacı Bayram-ı Veli evlatlarının bu zaviyede görevlendirildiğini öğreniyoruz.[47]

Sonuç olarak Şeyh İzzeddin'in Hacı Bayram-ı Veli Hazretleri'nin ilk mektep hocası olduğuna dair halk arasındaki rivayeti destekleyen bilgi ve belgeye ulaşılmamasına rağmen, menakıbların da bir gerçek yönü vardır diyerek yeni araştırmalarla konunun aydınlanacağı kanaatindeyiz.

Araştırmacı Kamil Şahin ise hiçbir kaynağa dayanmadan Şeyh İzzeddin'in diğer bir adının "Ak Şemseddin" olduğunu, Şeyh İzzeddin'in Ak Medresede müderrislik yaptığını, Şeyh İzzeddin Mahallesi'nin adının soradan "Börekçiler" (Börekciyan)

olarak değiştiğini, "Gül Baba" nın da Hacı Bayram-ı Veli'nin akrabalarından olduğunu ileri sürer. Kaynak olarak da vakıf belgelerini gösterir.[48] Kaynak olarak gösterilen belgelerin ise Şeyh İzzeddin Hazretleri ile hiç bir ilişkisi yoktur.[49]

2011 yılında Şeyh İzzeddin Türbesi'nin Sonevler Sokağı'na bakan avlu duvarında iki parça hâlinde Arapça kitabe bulunmaktaydı. İbrahim Hakkı Konyalı 1943 yılında bu kitabeyi okumadığına göre, kitabe daha sonra yapılan onarımlarda buraya konmuştur. "Ankara Erenleri-I" isimli çalışmamızda bu iki parça kitabenin fotoğrafını çekerek birleştirdik ve kitabeyi şöyle okuduk: "*el-merhûme Pâşâ binti Âyişe Hatun (kırk) fi-târih-i gurre-i şehr-i Zilhicce sene isneyn [ve] hamsîn ve seba' miete.*" Birleştirdiğimiz Arapça kitabe; hicri 752/miladi 1352 tarihinde vefat eden "Paşa kızı Aişe Hatun"a aittir. Kanaatimizce bu kitabe Şeyh İzzeddin Türbesinin haziresinde bulunan mezarlara aittir. Selçuklu ve Osmanlı dönemi Ankara'sında "Paşa" adını erkekler gibi kadınlar da almıştır. Ankara Tahrir ve Vakıf defterlerinde "Paşa Hatun", "Efendi Bula", "Şâh Hatûn", "Şah Ana", "Şah Bula Hâtûn" ve "Turan Paşa" gibi isimler görülür. Osmanlı toplumunda kadınlar, hayır yapma konusunda erkeklerle yarışmışlardır. Ankara'da en fazla dinî, sosyal ve eğitim amaçlı vakıf kuran "Melike Hatun"dur. Hacı Bayram-ı Veli'nin müderrislik yaptığı "Kara Medrese"yi (Melike Hatun Medresesi) Melike Hatun yaptırmıştır.

Şeyh İzzetin Türbesi Kitabesi

Hacı Bayram-ı Veli'nin Hocası Er Sultan (Mahmud Efendi)

Er Sultan (Allah sırrını azîz etsin), Evliyâ Çelebi'nin anlatımıyla *"duâsı kabul olunan, tarikatın nuruna mazhar, hakikat sırlarını keşfeden, bilgi yolunun talipleri, irfan kervanbaşı"*dır.

1648 yılının Nisan-Mayıs aylarında Ankara'ya gelen Evliyâ Çelebi *"Seyahatnâme"*sinde Er Sultan Hazretleri'nin türbesini ziyaret eder ve kişiliği hakkında bilgi verir. Evliyâ Çelebi *"Şeyh Hazret-i Er Sultan ziyareti"*ni şöyle anlatır: *"Mübârek isimleri Mahmud'dur. Yine Ankara içinde dünyaya gelmiştir. Kadirî tarikatından Şeyh Hamid hazretlerinin şeyhlerindendir. Nice bin keşif ve kerâmetleri görülmüştür. Tanrı'ya hamd olsun bu hakire de ziyareti nasip olup rüyamızda görüp âhiret yurdunda iken irşâdlarıyla hissedar olduk. Allah rahmet eylesin. Ankara içinde Ağaçpazarı'nda küçük bir türbede yatmaktadırlar. Herkesin ziyaret ettiği bir yerdir. Allah sırrını azîz etsin."*

Evliyâ Çelebi'ye göre Kadiri şeyhi olan Er Sultan (Mahmud Efendi), Hacı Bayram-ı Veli Hazretleri'nin de hocasıdır. *"Bayramiyye tarikatı, Hamidiyye tarikatının başka bir koludur. Zira Hacı Bayram-ı Veli, Şeyh Hamid Hazretleri'nin öğrecilerinden olup fakirlik cihazını onlardan kabul ettiği için Hamidiyye tarikatından ayrılarak Bayramiyye tarikatını kurmuşlardır"* diyen Evliyâ Çelebi, Ankara'da onsekiz tekke/dergâh olduğunu da vurgulayarak *"Rüyamızda görüp âhiret yurdunda iken irşâdlarıyla hissedar olduk"* diyerek onun velayetini tasdik eder. Evliyâ Çelebi, Seyahatnâmesi'nde Ankara şehir merkezi hakkında geniş bilgiler verdikten sonra Ankara için şöyle dua eder: *"Allahü Teala dünyanın sonuna kadar Osmanlılar elinde ebedî ede."* Ankara şehir merkezinde misafir kaldığı konakta kendi tabiriyle *"hayırlı bir rüya"* görür. Gördüğü bu rüyayı *"Seyahatnamesi"*nde şöyle anlatır:

> *"Ben riyasız Evliyâ, Engürü (Ankara)'ye girdiğimiz gün doğruca Hacı Bayrâm-ı Veli'nin nurlu türbesine varıp ziyareti ile şereflendikten sonra bir hatm-i şerife başladım.*
>
> *Konağımıza gelip akşamdan sonra ibadetimizi yaparak duâ ve istihare ile uykuya daldım. Rüyamda gördüm ki, orta boylu, sarı sakallı, bal rengi sof hırka giymiş, başındaki külâh üzerine on iki dolama Muhammedî sarık sarmış bir zât gelip, bana şöyle hitap etti:*
>
> *– Bak oğlum! Lâyık mıdır ki, benim talebem olan Bayrâm-ı Velî'ye giderken beni basıp geçesin? Onu ziyaret edip bir hatm-i şerife başlıyorsun da bana bir Fâtiha niçin okumuyorsun?*
>
> *– Ben hayret içinde:*
>
> *– Sultanım! Cenâb-ı şerifiniz kimdir? Ben sizi bilmem, nerde oturuyorsunuz? Dedim. Cevabında:*
>
> *– Sen uyanık iken Güreşçiler Tekkesi'nde ve Sultan Dördüncü Murat huzurunda pehlivanlara duâcılık ederken, "Engürü (Ankara)'de Er Sultan yatar, Rum'da Sarı Saltık" demez mi idin? İşte, Engürü'deki Er Sultan benim. Kalealtı yakınında,*

Odunpazarı'nda bir kalın kubbe içinde kaldım. Gelip ziyâret edip, bir Fâtiha ile memnun edesin. Dünyada ve âhirette istediğini elde edesin. Sabah namazından sonra sana bir adam göndereyim. Hemen bana benzer. Onunla elele verip bu şehir içinde yürüyerek bana gelip, ziyâret eyle.

"Esselâmü aleyküm" deyip kayboldu.

Hemen uykudan uyandım. Temiz abdest alıp sabah namazı vaktini bekledim. Namazdan sonra Paşa'dan Enderun mehteri gelip, "Buyurun kahvaltıya" dedi. "Hayır oğlum, bugün oruçluyum" diyerek mehteri savdım.

Sonra baktım, akşam rüyamda gördüğüm kimse çıka geldi:

– Evliyâ Çelebi siz misiniz. Buyurun, Er Dede Sultan rüyamda beni size gönderdi. Ziyâretine gidelim. Dedi.

Amma sözü sanki yeraltından geliyordu. Yüzü nurlu, sözü tesirli bir zât idi. Hemen feracemi giyip, Bismillâh ile kapıdan dışarı çıktım. Yaya giderken ileride şehir içinde on bir yerde, evliyanın büyüklerini isim ve künyeleri ile tanıtıp ziyâret ettirdi. Bazısına, "Bizim çırağımızdır" der idi. Bazısına, "Azizim, Hamid Efendi'nin halifesidir" derdi. Böylece, türbe türbe gezdik.

Hemen elime yapıştı. Yokladım, elinde hiç kemik yoktu. Ne tarafa eğsem, hamur gibi eğiliyordu. Hemen elini elimden çekip sağ eliyle bir türbe gösterdi ve yine elimden tuttu. Sonra âhirete ait şeyler konuşarak, Odunpazarı denilen yere vardık.

Meydanın batı tarafında küçük bir kubbe göründü. "İşte Er Sultan kubbesi şudur" diye sağ eliyle gösterdi. Ben o tarafa bakıp, sonra tekrar yanıma baktım. O kimse kaybolmuştu.

"Bre meded! O'nun elini elimden bırakmasam gerekti. Bre meded! Halim neye varır?" diye, dört tarafa, seher vaktinde sersem sersem gezerdim.

"Belki şu keçe kaplı küçük kapıdan girmiş ola" diye hemen kapıdan içeri girdim. Meğer bozahâne imiş. Birçok paşalı eşekcinin kimi çöğür (İri gövdeli, kısa saplı bir tür halk sazı), kimi tanbur çalıyorlar. Bir hayhuy ki, tarif olunamaz. Hemen biri:

– Evliya Çelebi, gel bir bozacığımızı iç, dedi.

"Hay bozahâneye girdiğimi gördüler!" diye utancımdan yerlere geçtim. Hemen dışarı çıkıp doğru Er Sultan kubbesine vardım. Kapısını açıp içeriye girerek:

– Esselâmü aleyküm azîz pîr!, diye ağlayarak eşiğine bu âsi yüzümü sürdüm. Sonra:

– Ey Sultanım! Rüyama girip: "Sana bir olgun yol gösterici gönderdim" dedin. Sözünde durup gönderdin. Henüz irşâd olmadan aldın. Kapına yüz sürmeye gelip, ziyâret ettim. Habîb-i Hüdâ aşkına, beni dünya ve âhirette boş koma. Allah ile ahdım olsun, mübarek ruhun için bir hatm-i şerif okuyacağım" diyerek, hatm-i şerife

başladım. Mübârek kabrinin sandukası olan yeşil sof ile örtülü örtüsünün altına girip, "Himâye yâ Er Sultan, himâye!" dedim.

O saat uyuya kaldım. Öyle terlemişim ki, ter elbiselerimden çıkıp sırılsıklam olmuşum.

Önceden rüyamda gördüğüm gibi, Er Sultan şekliyle gelip selâm verdi. Ben de "Aleyk" alıp:

– Sultanım bana gönderdiğin adamı kaybedip, kapına geldim. Beni eli boş çevirme!, dedim. Hemen söze başlayarak:

- Hafız olduğundan ve velîleri sevip onların mezarlarına yüz sürdüğün için mahrum kalmazsın. Biz sana olan sevgimizden rüyana girip sana adam göndeririz. Onun eline yapışıp bize gel dediğim sabahı, yine biz varıp eline yapıştık. Seni hak yoluna getiren yol göstericinim, üzülme. Akibet, yolun Sırat-ı müstakim'dir. Amma sen de bu adamlarla gezerken doğru hareket et, fukara ve zayıflara merhamet üzere ol. Onları bunlardan kurtarmaya çalış. Paşana da söyle, benim himayemde Engürücükte kapanıp celali olmasın. Allah'ın kullarına zulmetmesin.

Sana Cenab-ı Hak dünya da tam seyahat, son nefesinde iman-ı kâmil verip, Hazreti Peygamberin şefaatini nasip ede... Vücut sağlığı ile dünyayı gezip dolaştıkça, az yemek ye, az konuş, az uyu, ilim ile çok amel eyle.

Doğru yolu bulmak için lazım olan ameldir ki, Cenâb-ı Hakk Kur'ân-ı Kerîm'inde "Her kim şan ve şeref istiyorsa bilsin ki, şan ve şeref bütünüyle Allah'a aittir. Güzel sözler ancak ona yükselir. Salih ameli de güzel sözler yükseltir. Kötülükleri tuzak yapanlar var ya, onlar için çetin bir azap vardır. İşte onların tuzağı boşa çıkar." (Fâtır Sûresi/10) buyurmuştur. Bu nasihatlerimi tut. Ana baba hakkını ve bizi hayır duadan unutma. Pirlere riayet eyle. Allah işini rast getirip, sonun hayır ola... Bu niyete Fatiha!" Buyurdular.

Ben Fâtiha-i şerifeyi okuyup mübarek elini öperken, türbe kapısından bir gürültü koptu, "Ya bu türbenin türbedarı yok mudur?" denilirken, ben Er Sultan'ın sanduka örtüsü altından çıktım. Kan ter içinde kalmışım.

Türbeye gelen ziyâretçiler:

– Siz türbedar mısınız?, dediler.

– Evet türbedarız, diye onlarla dahi ziyaret edip veda Fatiha'sını okuduk. Yine kapısını kapayıp, ağlayarak konağıma geldim.

Rüyamı doğru paşaya söyledim. Paşa "Ey iman edenler! Allah'a içtenlikle tövbe edin..." (Tahrim Sûresi/8) deyip bölükbaşılara, sekban ve sarıca askerlerine cephane ve tüfenkleri ve silahlarını getirmelerini emretti. İstedikleri gelince de:

– Engürü (Ankara) kalesine kapanıp, celali olmak bundan sonra haramdır." deyip, askerler silah ve takımları alıp rahata erdi. Meğer Paşa da benim gördüğüm Er Sultan rüyasını görmüş! O da bana anlattı. Rüyalarımız birbirini tuttu. Meğer Paşa'nın zihninde Engürü'ye kapanıp celali olmak korkusu da varmış! Sonra her gün Er Sultan ve Hacı Bayrâm-ı Veli'yi ziyaret etmeyi üzerime borç bilip, başladığım hatm-i şerifleri de tamamladım.[50]

İlk defa 1928 yılının sonbaharında Ankara'ya gelen Ahmet Hamdi Tanpınar Ankara şehrini anlatırken:

"Evliya Çelebi'nin Ankara'sı, muasırı olan yahut sonradan gelen seyyahlarınkine pek benzemez. Daha ziyade fantastik bir sergüzeştin etrafında toplanır. Ankara'ya gelen Evliya, vâkıa bu şehri kalesi, hisarı, Paşa sarayı, serdarı, hususi kazanç kaynakları, bahçelerinin meyvası, mektep ve medrese, cami sayıları ve âdetleriyle tasvir etmekten geri kalmaz, fakat asıl orkestrasyonunu bugün, yattığı yerin adı bile unutulan bir Türk evliyasında yapar... Verdiği izahlara göre, tasavvuf tarihinde mühim yeri olması lâzım gelen bu Erdede Sultan'ı bu sefer Ankara'da epeyce aradım. Bu vesileyle bilmediğim birçok şeyi öğrendiğim hâlde, onu bir türlü bulamadım. Yalnız bu işlerle yakından ilgili bir Ankaralı'dan Kuşbaba diye anılan bir eski yatırın bu Erdede Sultan olması ihtimali bulunduğunu ve mezarının da şimdiki Hal (Ulus Sebze Hali) civarında yeni yapılan bir mektebin (Devrim İlkokulu) altında kaldığını öğrendim...

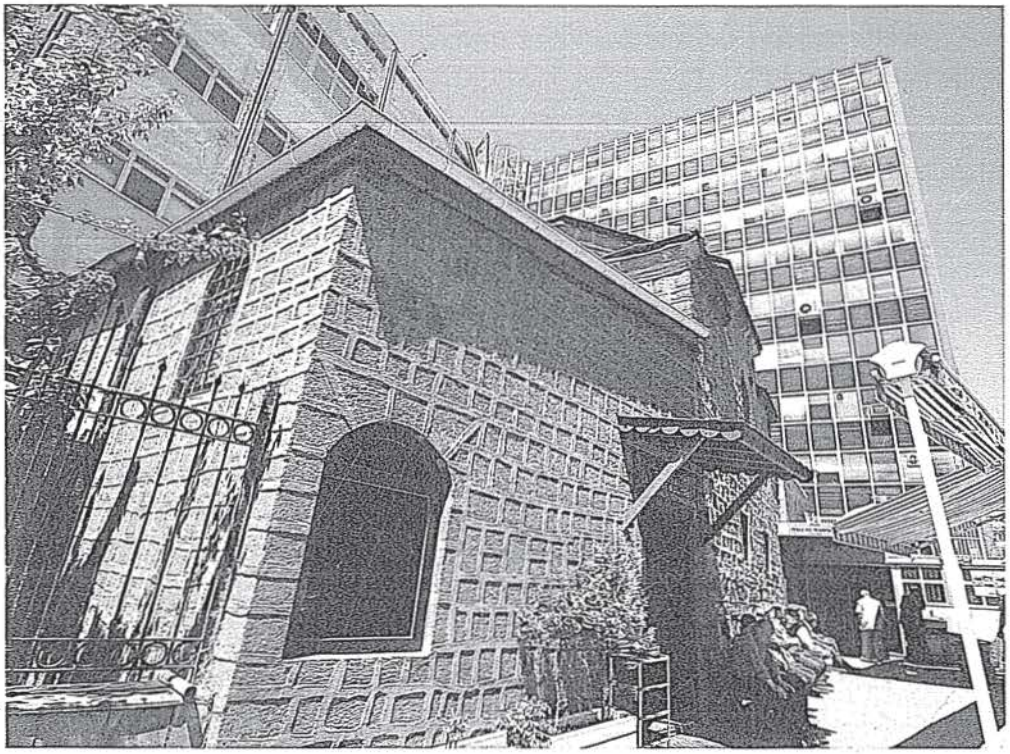
Zaten ben Evliya Çelebi'yi tenkit etmek için değil, ona inanmak için okurum. Ve bu yüzden de daima kârlı çıkarım. Hikâyesini okuduktan sonra kale ve eski Ankara'da yaptığım gezintilerden dönerken çok defa bu yollarda bir sabah vakti, Evliya Çelebi'nin yanında gayp âleminden gelmiş rehberiyle konuşa konuşa yürümüş olması ihtimali benim için şehrin mazisiyle yaşadığım saati birleştiren garip bir zevk oldu."[51]

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın bahsettiği yeni mektep binası, Posta Caddesi'nde bulunan İnkilap İlkokulu'dur. Daha sonra bu okulun adı Devrim İlkokulu olarak değiştirilir. 1950'li yıllarda bu okul binası yıkılarak, yerine içinde "yürüyen merdiveni" olan "Modern Çarşı" yapılır. 24 Aralık 2003 tarihinde çıkan bir yangın sonucu Modern Çarşı da tamamen harap olur. Günümüzde ise bu saha otopark alanı olarak kullanılmaktadır.

Evliyâ Çelebi, Er Dede'nin esas adının "Mahmud" olduğunu zikreder. Osmanlı Dönemi'nde de Ankara şehir merkezinde "Hallac Mahmud" adıyla anılan bir şahsiyet ve adına yapılmış bir mescit ile adını taşıyan bir mahalle bulunmaktadır. "Hallaç"; pamuk, yatak ve yorgan mesleğiyle uğraşan kişi anlamına gelmektedir. Hallac Mahmud Mescidi, Ulus semtinde bulunan Sebze Hali yakınında, PTT Ulus Başmüdürlüğü binasının güneydoğu köşesinde ve Susam Sokağı üzerindedir. Hallac Mahmud'un mezarı ilk mescidin kuzeyinde iken sonradan yapılan eklentiler dolayısıyla mescidin güneydoğu dış cephesine nakledilmiş, daha sonra bir yapı içine alınmıştır. Yaşlı Ankaralılar arasında şu rivayet yaygındır: "*Hacı Bayram-ı Veli Hazretleri Hallaç Mahmud*

Mescidi önünden geçerken ayakkabılarını çıkarıp yürürmüş. Bunun sebebi sorulunca şu cevabı verirmiş: "Burada benim hocam Hallaç Mahmud hazretleri yatıyor. O'na saygıda bulunmak için ayakkabılarımı çıkarıyorum."[52]

Hallaç Mahmud Mescidi ve Türbesi

Hacı Bayram-ı Veli'nin Hilyesi (Fiziki Yapısı)

Hacı Bayram-ı Veli Hazretleri'nin vücut yapısının fiziki görünümü, klasik tabirle hilyesi hakkında bilgi sunan tek kaynağımız Osmanlı şairi Ankaralı Râzî'dir. Divanı'nda Hacı Bayram-ı Veli'nin *"hilye-i pâk"*ini (fiziki yapısını) şu beyitlerle manzum olarak resmeder:[53]

Gel imdi hılye-i pâkün dilâ nazm eyle terkîm it
Beyân eyle ser-â-pâ zikr olınsun cism-i nûrânî

Görenler Hâcı Bayrâm-ı Velî hazretlerin cânâ
Didiler ahsen-i vech üzre halk itmiş Hudâ anı

Şüküfte goncadur gûyâ mübârek levn-i sîmâsı
Nücûma ta'n ider ruyındaki nûr-ı fürûzânı

Mücellâ mâh-tâbâsâ cebîn-i nûr-ı akdesle
İder levh-i dili pür-nûr fürûz-ı levh-i pîşânı

Mübârek şekl-i ebrûsı hilâl-i meh-nev ü gerdûn
Te'âla'llâh ki halk itmiş açık ol ebruvânânı

Vesî'u'l-çeşm idi ne sarı vü ne hod esved
Velî sarıya mâ'il seyr iden olurdı hayrânı

Gül-i hamrâ gülistân-ı ruhını eyleyüp gülşen
Açılmışdı o nahl-i cennetün verd-i gülistânı

Didiler seyr iden gencîneyi rûyında ânâfın
Ki gûyâ ber-rasas âvîhte elmâs-ı dırahşânı

Dimezlerdi siyah çerde olanlar nâzır-ı rûyı
Bakanlar dikkat ile didiler sarıdur elvânı

Nahîf idi mübârek lihyesinün sûy-ı bâlâsı
Muhassıl oldı ol sultân şeh-i hüsnün nerîmânı

Kad-i mergûb-ı mevzûnı dırâz u ne kasîr idi
Olup ber-i i'tidâl ol cism-i sîm-i serv-i sâmânı

Bi-ekl idi za'îf ü ne mülahham ol ten-i sîmîn
Katı nâdir görinürdi anun cisminde mûyânı

Beyitlerden Hacı Bayram-ı Veli'nin pembe simalı, son derece nurani yüzlü, parlak alınlı, araları açık hilal kaşlı, iri gözlü, sarı saçlı, sarıya çalan tenli, üst tarafı seyrek sakallı, orta boylu, kilolu olmayıp biraz zayıfça bir vücuda sahip olduğu anlaşılmaktadır.[54]

Müderrislik Dönemi

Hacı Bayram-ı Veli Hazretleri medrese eğitimini tamamladıktan sonra Ankara ve Bursa medreselerinde müderrislik, dönemin Kazasker'ine *"tezkirecilik"* yapar. Başka bir rivayete göre Sultan Murad Hüdavendigâr zamanında beşyüz akçelik kadılık görevine yükselir. Daha sonra Yıldırım Bâyezid Han zamanında sarayda *"kapıcıbaşılık"* görevini yürütür.[55]

Abdurrahman el-Askerî, Mir'âtü'l-Işk'da *"Sultân Hacı Bayrâm Yıldırım Bâyezid Hânun kapucıbaşısı imiş"* bilgisini verdikten sonra aşk medresesinin müderrisi olduğunu nakleder: *"Bir meclisde bir kimesne eyitdi: Sultânım, şimdi evlâdı böyle dimezler. Müderris idi medreseden geldi dervîş oldı, dirler. Sultân Pîr Alî: Belî, anlarun dahi sözi gerçekdür. Işk medresesinün müderrisidür. Ve allemnâ[hu] min ledünnâ [Kehf, 65] dershânesinün kûşe-nişinüdür. Azîzlerimüz bu fakire böyle takrîr itdüler diyu buyururlardı."* [56] Bu ifadeden Hacı Bayram'ın zahir medrese müderrisi olmadığı anlamı çıkarılmamalıdır.

Hikâyât adlı yazmada *"Velhâsıl temâm mevâlî-i 'ızâm oldı. Sultân Murâd Hân zamanında beş yüz akçalık kâdı idi. Malı dahî bî-nihâye idi."*[57] ibaresinden Hacı Bayram-ı Veli'nin Ankara'da kadılık yaptığı anlaşılmaktadır. Lâmi'î Çelebî'ye göre Hacı Bayram-ı Veli dönemin kazaskerine bir süre tezkirecilik görevi yapmıştır.[58]

Hacı Bayram-ı Veli Hazretleri, Melike Hatun tarafından Ankara şehir merkezinde yaptırılan *"Melike Hatun Medresesi"*nde müderris olarak da görev yapar.[59] Bu medrese halk arasında *"Kara Medrese"* olarak anılmaktadır.

Melike Hatun ve Kara Medrese

Sultan Murad Hüdavendigâr zamanında Ankara'da yaşamış, *"Meleki", "Melike" ve "Melek"* isimleri ile tanınmış, zengin ve hayırsever bir şahsiyet olup, vakıf kayıtlarına göre Ankara Sancakbeyi Yakub Bey'in annesidir. Ankara şehir merkezinde dönemin en büyük medresesi (üniversite) olan "Melike Hatun Medresesi"ni yaptırır. Tımar sahibi olduğu çok sayıda köy ile arazi ve emlağın yıllık gelirini bu medreseye vakfeder. Sultan Murad Hüdavendigâr'ın subaşılarından İne/Eyne Bey, Balıkesir'de yaptırdığı zaviyesine gelir getirmek amacıyla Ankara şehir merkezinde "İne/Eyne Bey Hamamı" olarak bilinen hamamı yaptırır. Melike Hatun'da bu hamamın yapımında para yardımında bulunarak, yıllık gelirden düşen payını Ankara'daki vakıflarına tahsis eder.[60] Kara Medrese yakınına "Hatuniye" (Öğle Camii) isminde bir mescit yaptırır. Günümüzde bu mescit yoktur. XVI. yüzyıl tahrir ve evkâf defterlerinde Hacı Bayram-ı Veli'nin doğduğu Solfasl köyünün yıllık vergi hasılı Melike Hatun Medresesi'ne aittir. 928/1522 tarihli Ankara Evkâf Defteri'ndeki vakıf kaydı şöyledir:[61] *"Evkâf-ı Medrese-i Melike Hâtun der Nefs-i Ankara. Karye-i Solfasl. Vakf-ı medrese-i mezkûre tabi-i Kasaba. Nefer 33, hane 25. Hasıl 4.831 [akce]."*

Melike Hatun'un Mezarı

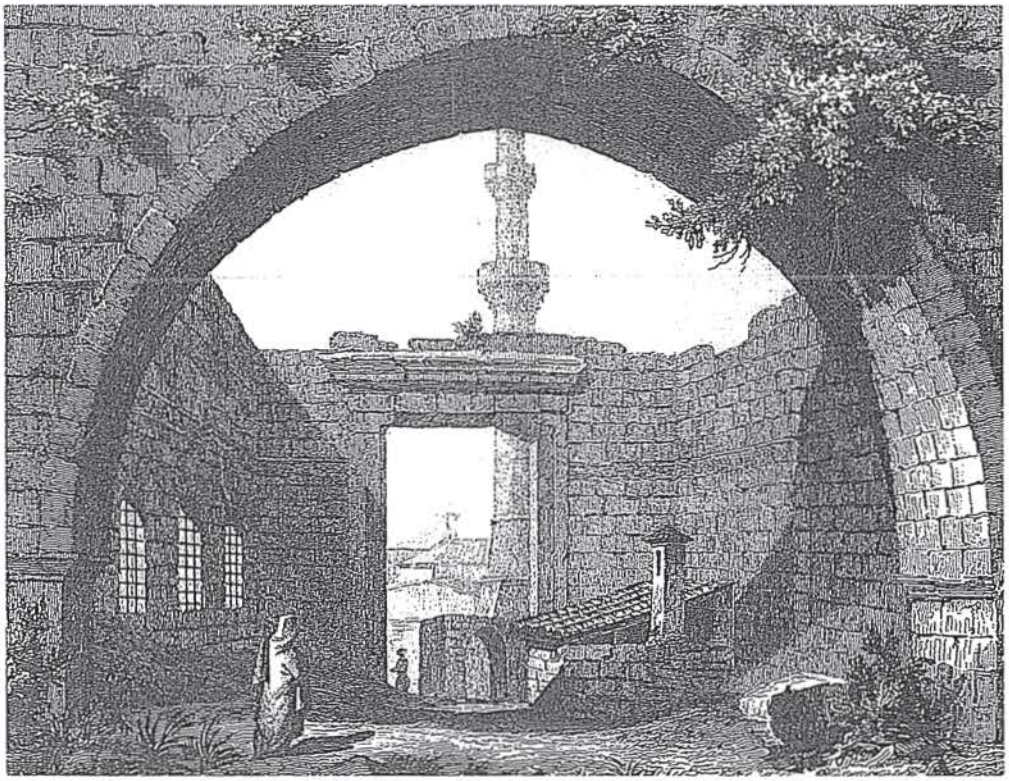
Hacı Doğan Mahallesi'nde tarihî "Eyne Bey Hamamı"nın kuzey cephesindeki sokağın solunda, yaşlı bir ağacın altında, demir korkuluklarla çevrili bir mekânda Melike Hatun'un mezarı vardır. Mezarın başına sekiz köşeli mermer bir sütun konmuştur. Bu sütunda üç kartuş içerisinde ve üç satırlık Arapça bir kitabe vardır. Kitabede bulunan *"Felehu selamün min Rabbir-Rahîm"* ibaresi ebced hesabiyle hicri 795 (1393) yılına tekabül eder. 1393 yılında Melike Hatun'un vefat ettiği anlaşılmaktadır. "Hatuniye Mahallesi" günümüzde Gazi Lisesi'nin bulunduğu alan ise *"Abdil Yeri"*, *"Sultan Meydanı"*, *"Köşk yanı"* ve *"Hergelen Meydanı"* adıyla anılır.[62]

Ak Medrese

Kara Medrese diğer adıyla Melike Hatun Medresesi'nden sonra ilk akla gelen Ak Medrese'dir. Hacı Bayram-ı Veli Camii bitişiğinde bulunan Ogüst Mabedi, XV. yüzyıldan itibaren "Ak Medrese" adıyla bir eğitim kurumu hâline getirilir. Ayrıca Hacı Bayram-ı Veli Külliyesi'nin bulunduğu mahalde tahrir ve vakıf defterlerinde *"mahal"* olarak kaydedilmiştir. 1522 yılı tahrir kaydında şu kayıt vardır: *"Mahalle-i Ak Medrese: Zikrolunan yiğirmi üç üç nefer muafîn merhûm Hacı Bayrâm Sultan nevverallahu merkadehu hazretleri mezarı dairesinde olan hanelerdir. Avârız-ı divaniye ve tekâlif-i örfiyeden muaf ve müsellem olalar deyu ellerinde hükm-ü humayunları vardır. Nefer 23."*[63]

28-30 Mart 1555 tarihleri arasında Ankara'ya gelen Seyyah Hans Dernschwam, Ogüst Mabedi'ni anlatırken Ak Medrese hakkında bilgiler verir: *"Şehirde bir tepe üzerinde -kalenin bulunduğu yüksek tepe değil- eski bir Roma yapısı [Ogüst Mabedi] gördük. Bu yapı ya büyük bir tiyatro yahut da bir saraymış herhalde. Çok sağlam yapılmış ve nefis bir tezyinatı var. Türkler bu binayı harap etmemişler. Yalnız çatı yok. Çatıyı muhafaza edememişler. Şimdi bu yapının içine duvar diplerinden itibaren, her iki tarafına hocalar için 10 tane oda yapmışlar. Bu odaları kerpiçle örüp üzerini toprakla kapatmışlar. Odanın tavanına insanın eli değer. Kapılarının yüksekliği 1, ½ Viyana arşını bile yok. Türkler bu odalarda kalıyorlar... Yıpranmış olan bu saraydan alınan taşlardan da yaralanılarak sarayın hemen yanına bir cami [Hacı Bayram-ı Veli Camii] yapılmış."*[64]

Yukarıdaki bilgiler ışığında Ak Medrese odalarının Ogüst Mabedi içinde olduğu anlaşılmaktadır. Duman Ağa oğlu Turasan Bey'in yeğeni Hızır Bâli (Yeğen Bey) evlatları tarafından Ak Medrese'ye vakıflar ihdas edilmiştir:[65] *"Evkâf-ı Ak Medrese der Ankara der tasarruf-ı Mevlâna Muhyiddîn el-müderris fî medrese el-mezbûre ve mütevelli Hacı Bâli bin Hacı Mehmed ve mu'îdeş [müderris yardımcısı] Mevlâna Taceddin bâ-berât-ı humâyûn. Mukataa-i hamâm hissesi der şehri Ankara, Fî (...) 42 [akce], fî sene 15.120 [akce]. Ber-zemîn an karye-i Zâviye (Bitik?) der tevabi-i Murtaza-abâd, hasıl 2.500 [akce]. Defter-i Kadîmde cihet-i alâ(?) yevmî on akce ve cihet-i tevliyet yevmî iki akce kayd olunub bâki mahsûl cihet-i müderris deyû kayd olmuşdur defter-i Köhnede yine kemâkân. Yekün: 17.620 [akce]."* Vakıf kaydına gore Yeğen Bey, Murtaza-abâd kazasına bağlı Zaviye yani Tekke köyünün gelirlerini Ak Medreseye vakfeder. Turasan Bey'in türbesi de Tekke köyündedir.[66]

Ak Medrese
Augustus Mabedi
gravürü

Ankaralı Nişancı Hamza Paşa (ö.1605-1607), Hacı Bayram-ı Veli Türbesi karşısında kırk çocuğun okuyabileceği bir mektep yaptırmıştır. Bu mektebe Ankara Sancağı Bacı kazasında sahibi olduğu köy ve arazilerden meydana gelen tımarın gelirini vakf eder: *"Emiru'l-ümerâi'l-kirâm kebirü'l-küberâi'l-fihâm Hamza Paşa ibn el-merhûm Edhem Nefs-i Ankara'da kutbu'l-ârifin merhûm el-Hacc Bayram kuddise sırruhu hazretlerinin merkad-ı münevverleri mukâbelesinde binâ ve vakf itdüğüm mektebde kırk nefer sıbyân cem' olub ta'lim-i Kurân-ı 'azîm ve kütüb-i mebânî 'ulûm ve zîr-i mesâ'il-i şer'iyye okuyub her sene Ramazan-ı Şerîf gelüb 'ıd karîb oldukda her birine birer kaftan ve birer pabuç ve birer takye alwirile lakin ol-sıbyân-ı âğniyâ ve ebnâ-yı ağniyâdan olmayub eytâm ve ebnâ-yı fukarâdan ola her birinin eline bayramlık onar akçe dahî virile ve her kim hoca olursa emânet ve diyânet üzere olub edâ'-i hidmet iderse yevmî beş akçe virile ve her kim halife olup şart-ı mezkûr üzere edâ-i hidmet iderse yevmî üç akçe virile..."*[267] Hamza Paşa mektebi kanaatimizce bir sıbyan mektebi olup Ak Medrese'den ayrı bir eğitim kurumudur.

İmparator II. Manuel Paleologos ve "Persli (İranlı) Müderris"

Yıldırım Bâyezîd Han, 1391 yılında Sivas Hükümdarı Kadı Burhaneddin ile işbirliği yapan ve oynak bir siyaset izleyen Candaroğulları'nın Kastamonu Emiri Süleyman Paşa'nın üzerine bir ordu ile yürür. Bu orduda Bizans İmparatoru İkinci

Manuel Paleologos da bulunur. Süleyman Paşa cephede vefat eder ve Bâyezid Han, Kastamonu ve Çankırı topraklarını Osmanlı hâkimiyeti altına alır. Ordusu ile Ankara'ya gelen Yıldırım Bâyezid kışı Ankara'da geçirir.

İmparator İkinci Manuel, Ankara'da yaşlı müderris olarak zikrettiği Müslüman bir alimle karşılaşır ve ondan *"Persli bir müderris"* diye bahseder. Bizans tarih yazıcıları, Türkler İran üzerinden Anadolu'ya geldikleri için şehirli Türkler'e genellikle *"Persler"* (İranlı) derler. Manuel ile tartışma yapan âlim yakın zamana kadar Batıda *"Persli Müderris"* ve *"Müslüman sofi"* diye tanınır. Bu müderrisin şehirde çok hatırlı bir kişi olduğunu, yöneticilerin dahi bu müderrisin sözüne itibar ettiklerini anlatır ve İmparator bu müderrisin evinde misafir kalır. Anadolu'daki dinî hayat konusunda yaptığı araştırmalarla tanınan Michel Balivet, Türk ve Bizans kaynaklarını inceleyerek müderris olarak adlandırılan âlimin Hacı Bayram-ı Veli olduğunu ortaya çıkarır.

1428 tarihli *"Seyyidi'l-esyâd fahrü'l-meşâyihi'l-izâm el-Hac Abdülkadir İsfehânî ibni Seyyid Yûsuf İsfehânî"* vakfiyesinde isimleri yazılı şahitlerin künyeleri o dönemin Ankarasındaki ilmiye sınıfının önde gelenlerini sıraladığı için önemlidir. Hacı Bayram-ı Veli ile birlikte şahitlik yapan zevatlar ve künyeleri şöyledir:

> *"Ve'l-imâmâni'l-âlimân el-fâzılâni mevlânâ sadri'l-millete ve'l-hakkı ve'd-dîn el-müderris Hacı Hızır ibni Fahreddîn, ve'l-imâmü'l-hemâm el-bâriu'l-vâriğ Mevlânâ Ya'kûb ibni Musâ Eşrâfeddîn, fahrü'l-ulemâ-i Mevlânâ Ebu Bekr ibni Şemseddîn, fahr'ül-meşâyihi'l-izâm ve'l-eşrâfü'l-makâm eş-Şeyh Ahmed Kemâl ibni Mahmûd el-İsfehânî kaddesellahu sırruhu'l-âlî afi anhum, ve'l-ekâbiri'l-ayân zü'l-kadri'l-ihtirâm Ahmed Beğ ibni Süleymân Beğ ve Celâl Beğ ibni Abdullah Beğ, ve Kahramân Beğ ibni Hasan Beğ ve Beyâzir Beğ ibni Cebbâr Beğ, ve gayrihüma ve'l-ulemâi'l-fihâmi'l-izâm Musâ Hevâce [Hoca] ibni Ahmed Hoca ve Abdurrahman Hoca ibni Yûsuf Hoca ve Abdüllatif Hoca ibni İbrahim Hoca ve Mehmed Fahreddîn Hoca ibni Mustafa Hoca, Süleymân Hoca ibni Beğbâzârî Ahmed Hoca, Salih Şerîf Hoca ibni Kemâleddîn Hoca ve hazırhüm."*[68]

Ankara'nın soğuk kış akşamlarında 26 gün boyunca her gece, meraklı bir dinleyici topluluğunun huzurunda gecenin geç saatlerine kadar uzun uzun İmparator ile Hacı Bayram-ı Veli Hazretleri arasında Hristiyanlık ve İslamiyet üzerine münazaralar yapılır. Bizans İmparatoru, bu münazaraların muhtevasını, nasıl cereyan ettiğini daha sonraki yıllarda diyaloglar hâlinde kaleme alır ve kardeşi Mora Valisi Theodoros Paleologos'a gönderir. Osmanlı kaynaklarında İmparator'un bu görüşmelerinden hiç bahsedilmez.

İmparator Manuel, Müslüman âlimden (Hacı Bayram-ı Veli) saygıyla söz eder. Onun bilgili, hoşgörülü ve saygıdeğer bir kişi olduğunu defalarca vurgular. Manuel, yedinci gece yapılan münazaraya çok önem verir. Bu gecede Hristiyanlıkla Müslümanlığın birbirine üstünlüğü, Kur'an'ın verdiği mesajlar gibi konular ele alınır. Hacı Bayram-ı Veli, *"Hz. Musa ve Hz. İsa'nın getirdiği dinleri hak din olarak kabul ettiklerini,*

fakat insanların Hz. İsa'nın verdiği ilahi mesajları daha sonra bozdukları için Allah'ın yeni bir peygamber ve kitap gönderdiğini, "teslis"e yani Hz. İsa'nın Tanrı'nın oğlu olmadığını" söyler. Manuel, Müslümanların, Hz. Meryem'in bakireliğine inanmaları, Hristiyanlığı hak din olarak kabul etmeleri gibi konuları öğrendikçe hayretler içine düşer ve bunu da yazar. Manuel'in Hacı Bayram-ı Veli Hazretleri ile yaptığı tartışmalar, Müslüman ilahiyatçılar tarafından pek bilinmezken Hristiyan ilahiyatçılar için her zaman muteber bir kaynak olarak kullanılır.[69]

Asırlar sonra Papa XVI. Benedictus'un Almanya'daki Regensburg Üniversitesi'nde 12 Eylül 2006 tarihinde verdiği bir konferansta İmparator Manuel ile Hacı Bayram-ı Veli arasındaki münazarada sözde Manuel tarafından söylenen bir cümleyi alıntı yapması üzerine, İslam dünyasında ve Türkiye'de Papa'ya karşı büyük tepkiler oluşur.

Yıldırım Bâyezid Han ve Hacı Bayram-ı Veli

Bazı kaynaklarda Hacı Bayram-ı Veli'nin "kapıcıbaşılık" görevinde bulunduğu zikredilir.[70] Abdurrahman el-Askerî *"Sultân Hacı Bayrâm Yıldırım Bâyezid Hânun kapucıbaşısı imiş"* diye nakleder.[71]

Yıldırım Bâyezid Han'ın, 1391 veya daha sonraki yıllarda ordusuyla Ankara'da kışladığı zaman Hacı Bayram-ı Veli Hazretleri ile tanışmış olabileceği ve bu tarihten sonra da onu yanına alarak Bursa'ya götürdüğü tahmin edilir. Yıldırım Han'ın ordusunun Ankara'da nerede kışladığı kesin olarak bilinmemektedir.

Kapıcıbaşılık, Osmanlı Devleti'nde resmi bir görevdi ve saray görevlilerinin önde gelenleri arasındaydı. Kapıcıbaşı olan kişi; gizli fermanları eyaletlere ulaştırır, elçilerin padişah huzuruna çıkarılışlarında koltuklarına girer, padişahın camiye çıkışında yanında bulunurdu.[72] Bursa sarayında göreve başlayan Hacı Bayram-ı Veli, Bursa'da devrin ünlü âlimleri ve mutasavvıflarıyla tanışır. Bu yıllarda Şeyh Hamîdüddin Aksarâyî Hazretleri de Bursa'da olup "Ekmekçi Baba" olarak bilinir. Aynı yıl "seyyid" nesepli Emir Sultan Hazretleri de Bursa'ya gelir ve yerleşir. Hacı Bayram-ı Veli Hazretleri ile özel dostluk kurar ve vefat edince cenaze namazının onun tarafından kıldırılmasını vasiyet eder.

Bursa Ulu Camii'nin İbadete Açılışı

Hacı Bayram-ı Veli'nin Bursa yıllarında Yıldırım Bâyezid Han, Niğbolu Zaferi'nin bir nişanesi olarak, Bursa'da yaptırdığı Ulu Camii'nin açılışını, 1400 yılının mart ayında, bir cuma günü yapar. Cuma namazında hutbeyi Emir Sultan'ın okuması gerekirken, Emir Sultan o ana kadar herkesin "Ekmekçi Baba" olarak tanıdığı Hamîdüddin Aksarâyî'yi, hutbeyi okuması için davet eder. Bunun üzerine Somuncu Baba:

"Ne ettin, beni sonunda açığa vurdun Emîrim" diye sitem eder.

Somuncu Baba vaazında, Fatiha Suresi'ne o zamana değin kimsenin bilmediği yedi türlü anlam verir. Herkes hayran kalır. Zamanın büyük bilgini Molla Fenârî hutbeyi heyecanla dinler ve:

"İlk verdiği anlam bizim bildiğimiz, ikinci anlam kimi bildiğimiz, kimi de bilmediğimiz anlamdı; ondan sonrakiler ise hiç bilip anlayabildiğimiz şeyler değil." buyurur. Hacı Bayram-ı Veli Hazretleri Somuncu Baba'nın zamanın kutbu olduğunu bu vaazından sonra anlar. O günden sonra *"şöhret afettir"* düsturu üzerine, Somuncu Baba, Bursa'dan ayrılır.[73]

Hüseyin Vassâf Efendi, Ulu Camii'nin açılışında Hacı Bayram'ın Somuncu Baba'yı tanıdığını nakleder: *"Cemâat dağılırken, Hz. Hamîdüddin'i her üç kapıdan çıkarken görmüşlerdir. Bursa müderrislerinden Hacı Bayram Efendi, Ekmekçi Dede'nin bu hâline vâkıf oldukta, dâmen-i irfânına yapışıp, âkıbet ondan şarab-ı hâli içmeğe muvaffak olmuştur. Her nereye giderse maiyetinden ayrılmayacağını te'mîn eylemesiyle, birlikte Şam'a, ba'dehû Haremeyn-i muhteremeyne gittiler..."*[74]

Orta Asya'dan Hindistan'a kadar uzanan büyük bir imparatorluk kurmuş olan Timur Han, fütuhat sahasına Anadolu'yu da dâhil eder. Kısa sürede gelişen siyasi olaylar sonucunda Yıldırım Bâyezid ve Timur Han ordularının muharebesi kaçınılmaz olur. 28 Temmuz 1402 Cuma günü, Çubuk Ovası'nda iki ordu arasında kanlı çarpışmalar meydana gelir. Osmanlı ordusundaki dağılmalar sonucu, Yıldırım Bâyezid yanında üçbin kişi olduğu hâlde muharebeye devam eder ve Çubuk Ovası'nın kuzeyine doğru çekilir. Mahmudoğlan köyü yakınlarında dik ve taşlı bir sırttan aşağıya doğru hızla inerken, atı tökezleyip devrilir. Bu esnada Timur'un komutanlarından Mahmud Han tarafından esir alınır. Dağılan Osmanlı kuvvetlerinin ardından bütün Anadolu, Timur Han'a mensup emirler tarafından istila edilir.

Ankara Savaşı, Türk tarihinde iki müslüman devlet arasında yapılan en büyük savaşlardan biridir. Bu yenilgiden sonra, Anadolu'da uzun mücadeleler sonunda kurulmuş olan Türk birliği bozulur. Ayrıca devletin fütuhat hareketi ve bu arada İstanbul'un fethi yarım yüzyıla yakın bir süre aksar. Savaşı takiben Anadolu Türkmen beylikleri yeniden canlanır, Timur orduları tarafından şehirler yağmalanır ve Osmanlılar'ın kurduğu düzen bozulur. Ayrıca Osmanlı şehzadeleri arasında başlayan taht mücadeleleri pek çok yerin elden çıkmasına ve kardeş kanı dökülmesine yol açar. Ankara Savaşı sonucunca, Ankara şehir merkezi ve civar köyler telafisi zaman alacak zararlar görür. Şehir merkezi Timur'un ordusu tarafından yağmalanır, Ankara Kalesi kısmen tahrip edilir.[76] Hacı Bayram-ı Veli Hazretleri'nin Ankara Savaşı öncesinde ve muharebe esnasında nerede olduğuna dair bir kayda ulaşılamamıştır.

Ankara'da Tasavvufi Hayat

Anadolu'da Oğuz Türkmen boylarının iskânına öncülük eden dervişler ile hâkim Türkmen beyleri tarafından Ankara şehir merkezinde ve taşrasında çok sayıda "zaviye"

kurulur. Daha sonra "Fütüvvet ve mürüvvet ehli" olan "ahi"lerin bölgeye gelmesiyle zaviyelerin sayısı daha da artar. Ankara şehir merkezinde, kasaba ve köylerde, ıssız ve viran yerlerde, dağ başlarında ve güzergâhlar üzerinde, iskâna açılmamış verimli arazilerin bulunduğu bölgelerde "zaviye"ler tesis edilir. İlk dönemlerde Ankara taşrasında kurulan zaviyeler; kurucusu olan şeyh efendinin daimi ikametgâhı; tasavvufi hayatın yaşandığı ve uygulamalı eğitiminin verildiği; dinî (itikadî ve ameli) bilgilerin öğretildiği; konaklama ve beslenme hizmetlerinin ücretsiz yapıldığı; askerî, zirai ve mesleki becerilerin gösterildiği; günlük ihtiyaçların kendi üretimleri ile karşılandığı; devletin en önemli istihbarat birimi ve bölge güvenliğini sağlayan bir karakol durumundadır. Şehir merkezinde bulunan zaviyeler ise daha ziyade dinî, hayri ve içtimai maksatlı olup, mahalleler bu zaviyeler etrafında teşekkül eder.

"Dergâh", "tekke", "âsitane", "ribat" ve "hankâh" gibi isimlerle de anılan zaviyeler, İslam tasavvufi hayatının temel müesseseleridir. Bu dinî-içtimai müesseseler, Anadolu'nun İslamlaşmasında ve Türkleşmesinde önemli rol oynamış, fatihlerin yetiştiği ocak, fetihlerin de ileri karakolları olmuştur. Esas maksatları insana hizmet olan bu zaviyelerin tamamında *"âyende ve revendeye hizmet"* esas olup, *"Yaradılanı severiz, Yaratan'dan ötürü"* düsturu ile Anadolu'da gönül birliğini tesis etmişler; bu özelliği ile de din, dil ve ırk ayrımı yapmaksızın "gönül mektebi" ve "sevgi ocağı" olmuşlardır.

Zaviyeler genelde ilahi aşkın gönüllere yerleştirilerek fethedildiği, cehaletin yok edildiği ilim ve kültür ocağı, tasavvufi sohbetlerin yapıldığı, zikir meclislerinin toplandığı, edep ve erkânın öğretildiği, sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın sağlandığı, gariplerin yuvası ve ikram edilen yemeklerin şifa olduğu bir manevi tedavi merkezi, sanat ve zenaat mektebi; şehir dışındaki zaviyelerde ise yukarda sayılan işlevlerin yanında yeni iskânların teşvik edildiği ve köylerin kurulduğu, yeni fetihler için hazırlık üssü, yolda kalmışların sığınağı, yolcuların mola yeri, ziraat ve hayvancılığın teşvik edildiği, bölgede huzur ve güvenin teminatı olur. Bu işlevlerini yürütürken de doğal çevrenin ve yaban hayatının korunmasını da esas alır.

Anadolu'da zaviyeler genellikle Bizans tarafından terkedilen köy ve kasabalara, ıssız ve tenha ziraate elverişli bölgelere, ulaşım yolu güzergâhları üzerine, dağ başlarına ve geçitlere kurulmuştur. Bu zaviyeler "ahi" reisleri veya bir tarikata mensup "şeyh"ler tarafından kurulmuş dinî ve sosyal kuruluşlar olmasına rağmen askerî karakol, han, imaret, mektep ve çiftlik gibi önemli işlevleri de yerine getirmiştir. Şehirlerde ise yeni iskâna açılacak dış mahallere kurularak, yeni yerleşim alanlarının meydana gelmesine öncülük ederler. Bir zaviyede insan hayatı için gerekli olan çeşme, hamam, ekmek fırını, mutfak, kiler, mescit, zikirhane, sohbet odaları, yatakhane, su değirmeni, ahır ve samanlık gibi yapılar bulunur. Ayrıca zaviyenin her türlü gıda ihtiyacı da zaviye vakfına ait çiftliklerde yetiştirilir. Bu çiftliklerde küçük ve büyükbaş hayvan beslenerek, et ve süt ürünleri ihtiyacı karşılanır. Binek ve koşum hayvanı yetiştirilir. Bağ, bahçe ve bostanlarında da ihtiyacı karşılayacak üretim yapılır. Şehir merkezinde kurulan zaviyeler ise şehrin iskânında birer cazibe merkezi olur.

Kaynağını Kur'an-ı Kerim'in dünya hayatıyla ilgili emirleri ile Hazreti Peygamberimiz'in (s.a.v.) hayatından ve sünnetinden alarak beslenen tasavvufi hayat ; daha sonra müesseseleşerek, "zaviye", "dergâh", "tekke" ve "kalenderhâne" adı verilen özel yapılarda, "mürşit" "şeyh", "pir", "seydâ" ve "efendi" ünvanlı ulu şahsiyetlerin önderliğinde batınî ilimlerin öğretildiği kurumlar hâline gelir. Ankara ve taşrasında kurulan ilk zaviyeler genellikle "Horasan Meşrepli" yani "Horasan Melametiliği"ni kabul eden dervişler tarafından yönetilir. Daha sonraki yıllarda "ahi", "kalenderi", "mevlevi" ve "halveti" şeyhlerinin yönetiminde zaviyeler açılır.

Seyyid Hüseyin Gazi (Mamak), Abdül Vasi, Oruç Gazi (Kızılcahamam), Saraç Sinan (Altındağ), Tabduk Emre (Nallıhan), Ahî Yakub (Altındağ), Ahî Hüsam (Altındağ), Şeyh İzzeddin (Altındağ), Ahî Selman, Hacı Tuğrul Baba (Polatlı), Ahî Şerafeddin (Altındağ), Şeyh Ali Semerkandi (Çamlıdere), Fatıma Bacı (Sincan), Baba Yakub (Polatlı), Ahî Mesud (Etimesgut), Seydi Yusuf (Gölbaşı), Şeyh Elvan (Altındağ), Baba Kıbel (Kızılcahamam), Şeyh Ebu İshak (Altındağ), Çeribaşı Doğan Bey (Altındağ), Enbiya Dede (Şereflikoçhisar), Yakub Abdal (Çankaya), Şeyh Ali İsfahanî (Çankaya), Samut Bali (Güdül), Ahî Elvan (Altındağ), Karaca Ahmed (Polatlı), Basri Şeyh (Polatlı), Yağmur Baba (Polatlı), Şeyh Muhyiddin Efendi (Ayaş), Oğul Bey (Gölbaşı), Ahî Çomak (Elmadağ), Ahî Cemal (Elmadağ), Kurt Şeyh (Sincan), Şeyh Bahşâyiş (Kazan), Sungur Seydi (Kazan), Mehdi Şeyh (Kazan), Abdülkerim Baba (Haymana), Seydî Ali (Kazan), Yağmur Şeyh (Yenimahalle), Şeyh Mahmud (Kazan), Şeyh Güvenç (Kazan), Kadı Ahmed Çelebi (Altındağ), Hasan Şeyh (Polatlı), Gül Baba (Çubuk), Şeyh Hasan (Kızılcahamam), Şemseddin Şeyh (Kızılcahamam), Derviş Çavuş (Kazan), Turasan Bey (Kazan), Şeyh Paşa (Altındağ), Ahî İvaz (Kalecik), Şeyh Ömer (Kalecik), Eymürşah (Altındağ), Gül Huriyyun (Mamak), İbrahim Şeyh (Ayaş), Kemal Hacı (Yenimahalle), Kutlu Şeyh, Misafir Şeyh (Ayaş) ve Şeyh Davud (Kalecik) zaviyelerinde (dergâhlarında) tasavvufi hayat canlı olarak yaşanıyordu. Bu dergâhların çoğunluğu da ahi reislerine aittir.[77]

Hacı Bayram-ı Veli'nin Somuncu Baba Hazretleri ile tanışmadan önce tasavvuf eğitimi aldığına dair bilgiyi sadece Evliyâ Çelebi "Seyahatnâme"sinde verir. Evliyâ Çelebi 1648 yılında Ankara'ya geldiğinde "Er Sultan"ı Hacı Bayram-ı Veli'nin hocası olarak zikreder ve türbesini ziyaret eder.

Somuncu Baba ile Tanışması

Yazılı kaynaklarda Hacı Bayram-ı Veli Hazretleri'nin Somuncu Baba (Şeyh Hamîdüddin Aksarâyî) Hazretleri ile ilk görüşmesi ve intisabı hakkında değişik görüşler nakledilir. Bu rivayetlerde ilk tanışma yerleri Kayseri, Aksaray, Bursa ve Ankara olarak gösterilir. Tespit edebildiğimiz bu rivayetleri özetleyerek, tarafımızdan verilen başlıklar altında sizlere sunuyoruz:

Davete İcabet Lazımdır

Şakâik-i Nu'mâniyye isimli eserde yer alan ve günümüze kadar en çok kabul görüp nakledilen bilgide Şeyh Hamîdüddin Aksarâyî (Somuncu Baba) Hazretleri Kayseri'de ikamet ettiği günlerde halifesi Şeyh Şücaeddin Karamanî'ye: *"Engürü'de (Ankara'da) Hacı Bayram adlı bir müderris vardır. Git onu davet eyle, gelsin"* diyerek Ankara'ya gönderir. Şeyh Şücaeddin Ankara'ya gelir ve Kara (Melike Hatun) Medresede ders verirken Hacı Bayram'ı bulur. Somuncu Baba'nın davetini iletir. Hacı Bayram'da *"Davete icabet lazımdır"* diyerek, Şeyh Şücaeddin'le birlikte Kayseri'ye gelir ve Somuncu Baba'nın huzuruna girer.

Somuncu Baba Hazretleri, zahir ilim erbabı ile batınî ilim erbabının vefatlarından sonra kabirdeki mertebelerini Hacı Bayram'a gösterir ve tercihini de ona göre yapmasını söyler. Hacı Bayram, tasavvuf ehli olanların kabir hayatında daha mesut ve bahtiyar olduklarını müşahede eder ve dervişliğe meyleder. Somuncu Baba'nın manevi eğitimine girerek, müderrislik mesleğinden ayrılır.[78]

Pir Huzuruna Kav ve Çakmakla Girmek

"Hikâyât" adlı yazma mecmuada Hacı Bayram-ı Veli'nin Somuncu Baba ile ilk görüşmesi şöyle nakledilir:

Birgün Aksaray'dan Şeyh Hamîd Sultan (aleyhi'r-rahmeti ve'l-ğufrân) Ankara'ya geliyor diye haber duyuruldu. Şehrin beyi ve kadısı, yöneticileri ve esnafı, yaşlısı ve genci, herkes onu karşılamaya çıktı. Ferah ve güzel bir mekânda misafir ettiler. Hacı Bayram her gün Şeyh Hamîd Sultan Hazretleri'nin sohbetlerini dinlemek için ziyaretine gider gelir. Bir gün Hacı Bayram:

– Yâ Şeyh, sizin tarîkınız bana gâyet hoş geldi. Sizlerden dilerim ki bizi hakikat tarîkinde mürid edinesiniz. İrşadınızla "dâyire-i irfân"a (irfan halkasına) kadem basam (girem).

Şeyh Hamîd buyurdu ki:

– Yâ Hacı Bayram, bu dervişlik güç olur. Sen bizim gibi izzeti ve ünvanı terk edemezsin!

Hacı Bayram:

– Yâ Şeyh, zorun sonu kolaylıktır, İnşâallâhü Teâlâ. Zira Hak Teâlâ Kelâm-ı Mecîd'inde dahi buyurmuştur *"İnne me'a'l-'usri yüsrâ"* (Gerçekten, güçlükle beraber bir kolaylık vardır. İnşirah/6), der. Şimdi dervişlik zahmetini kabul ettim. Hemen bana bir hizmet buyurun!", dedi.

Şeyh buyurdu:

– Hemen git dervişlerin helalarını temizle!

Şeyh Hamîd'in buyruğu üzerine Hacı Bayram derviş elbisesi giyerek, hemen dervişlerin helalarını temizlemeye başladı. Kırk gün bu hizmeti severek ve eksiksiz yerine getirdi. Kırk birinci gün Şeyh Hamîd Sultan, Hacı Bayram'a şöyle buyurdu:

– Hizmetin tamam oldu, gel şimdi emaneti sana teslim edelim.

Şeyh Hamid müridi Hacı Bayram'a dua etti. Şeyhinin himmeti üzerine o an Hacı Bayram velâyet sahibi oldu. Kâmil veli ve "kutb-i âlem" oldu. Bunu duyan diğer dervişler Şeyh Hamîd'e şöyle dediler:

– Yâ Şeyh! Kimimiz otuz yıl, kimimiz kırk yıl hizmetinize devam ettik. Hacı Bayram'a ise kırk günlük hizmetinden dolayı kutubluk verdin.

Şeyh şöyle cevap verir:

– Dervişler! Hacı Bayram kav (bir tür mantardan elde edilen ve çabuk tutuşan, süngerimsi madde) ve çakmak getirdi, ben çakdım. Eğer sizin dahi kavınız ve çakmağınız var ise getirin çakıvereyim!

İmdi şâhım! Derviş olan âdem (kişi) kalbini şöyle saf itmek gerek ki şeyh (onun) ayağına gele, dahî nâm-ı şerîfi Hacı Bayram gibi âleme dopdolu ola, dahî zâhir ve bâtında riyâ râyihasından (kokusundan) eser kalmaya, hâlisan muhlisan şerîat kapusundan girüb tarîkat râhına (yoluna) düşüb, hakîkat menzilinde mihmân (misafir) ola. Hattâ Nûrullâh birle Zâtullah müşahede idüb makbûl-i Hazret-i Hakk ola.[79]

Muradım Sensin

Bayramiyye şeyhlerinden Pir Ali el- Aksarayî'nin muhiblerinden olan Abdurrahman el-Askerî *"Mir'âtü'l-Işk"* isimli eserinde Hacı Bayram-ı Veli Hazretleri'ni özetle şöyle anlatır:

"Anadolu'da Sultan Hacı Bayram el-Engurî Hazretleri celîlü'l-kadr sultandır. İnsanlar arasında Hacı Bayram demekle şöhret bulmuştur. Tarikleri 'ışk (aşk) tarikatıdır... Azamet ve celali, şevket ve ikbali, feyz ü celali cezbe ve aşk hâli beğayet kemalinde imiş.

Cezbe ve aşkın kaynağı olup Anadolu, onun irfan ışıklarıyla aydınlanır ve Devlet-i Ali Osman'da ruhaniyetiyle şereflenir. Doksan yaşından fazla yaşamış ve ravza-i münevvereleri (mezarı) Ankara dergâhlarındadır. Sultan Hacı Bayram'ın piri Şeyh Hamîd Sultan'dır. Sultan Hacı Bayram, Yıldırım Bâyezid Han'ın "kapıcıbaşı"sı ve adı da "Numan" imiş. Ol zaman ki Timur Han Anadolu'ya gelir. Yıldırım Han'la savaşır ve esir alarak, habseder. Yıldırım'ın askeri karmakarışık ve perişan olur, dağılır. Bu gelişmeler üzerine Hacı Bayram'da Şeyh Hamîd Sultan'ın yanına gitmeye karar verir.

Bursa Ulu Camii
Mihrabı

Bursa Ulu Camii iç kısmı

Ankara Savaşı'nın olduğu günlerde Sultan Şeyh Hamîdüddin el-Aksarâyî Bursa'dan göçmüş, Adana vilayetinde Ceyhun suyunun kenarında, Sis Kalesi'nin dağdan güneyinde bir köyde ve Nebi Sufi adında bir alemdarının evinde kalıyormuş.

Sultan Hacı Bayram'ın daha önceden Sultan Şeyh Hamîd'le tanışıklığı olduğundan Şeyh Hamîd'in Bursa'da bulunan evine gider. Şeyh Hamîd Sultan'ı göremeyince onun nerede olduğunu sorar ve Arab diyarına gittiğini öğrenir. Hacı Bayram da onu bulmak için Arab diyarına gitmeye karar verir. Tebdili kıyafet ederek ve "bezirgânım" diyerek beş-altı hizmetkârını da yanına alarak Arab diyarına gitmek için yollara düşer. Her vardığı şehirde Şeyh Hamîd Hazretleri'ni sorar soruşturur. Aldığı haberler üzerine yoluna devam eder ve Adana'ya gelir. Dostlarının birinden Şeyhin bulunduğu köyü öğrenir. Hizmetkârları ile birlikte köye varır ve köylülere Nebi Sufi'nin evini sorar. Köylüler:

– Ne eyleyeceksin onu, derler.

– Ona misafir olacağım, der.

Köylüler ise:

– O fakir bir kimsedir, evinde huzur bulamazsın, burada kal, dedilerse de Sultan Hacı Bayram iltifatlara itibar etmez ve Nebi Sufi'nin evine gider. Şeyh Hamîd Sultan ile görüşür. Hal hatır sorulduktan sonra Şeyh Hamîd ile Sultan Hacı Bayram arasında şu konuşma geçer:

– Buraya gelme sebebin nedir, niye geldin? Hal nice oldu? Yıldırım Han öldü derler.

– Sultanıma malum.

– Bizden muradın nedir?

– Sultanıma hizmet etmeye geldim.

– Sen bizim yanımıza sığmazsın. Şayet geri dönmek istersen himmet edelim.

Sultan Hacı Bayram:

– Azîz muradım sensin, başka muradım yoktur, der.

Murâdım sensin ey dilîr seni eyler gönül ezber
Seni bulan dahi n'eyler cihânda ağ u karayı

Şeyh Hamîd Hazretleri:

– Sen bu kadar süslü elbiselerinle bu fetret döneminde bizimle halîn nice olur, buna tedarik gerekir, der.

Sultan Hacı Bayram:

– Emrin ne ise öyle olsun. Rıza senindir.

Şeyh Hamîd Sultan şöyle der:

– Bu yiğitler neyindir?

– Bazıları kulumdur, bazıları da nökerimdir.

Sultan Hacı Bayram'ın bu cevabı üzerine Şeyh Hamîd Sultan:

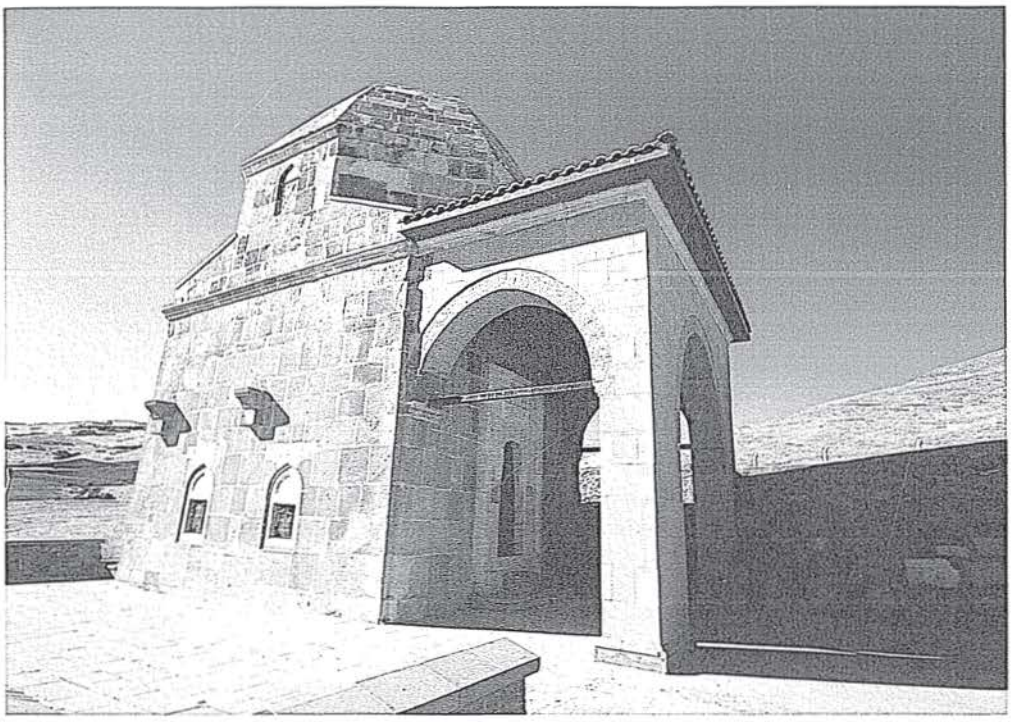
– Adana'ya git, bunların (hizmetçilerin) tedarikini gör. Gidenler gitsinler. Dervişâne kisvet (elbise) ile gel ki burada durabilesin, der.

Sultan Hacı Bayram o gece adamlarıyla Adana'ya gider. Kullarını azad eder. Nökerlerine icazet vererek herbirini teselli eder. Bütün elbiselerini satar ve Türkâne elbiseler satın alarak, giyinir. Aynı gün yaya olarak Sis'de bulunan köye döner ve Şeyh Hamîd Sultan'a kavuşur. Şeyh Hamîd Sultan, Sultan Hacı Bayram'a:

– Adını tebdil edelim (değiştirelim), der.

– Rıza sizindir, diye cevap verir Sultan Hacı Bayram.

Meğer o gece Kurban Bayramı'na yakın imiş, bayrama iki üç gün kalmış. O geceye uygun olması için "Hacı Bayram" olarak ad veririler. O zamandan beri de bu isimle meşhurdur.

Polatlı Hacı Tuğrul Türbesi

Sultan Şeyh Hamîd, Kurban Bayramı'ndan sonra Şam'a gitmeye karar verir ve Sultan Hacı Bayram ile beraber Şam'a gider. Şam'da kalmayıp Hicaz'a gider. Timur (Han) Şam'a geldiğinde Şeyh Hamîd Sultan Kabe'de olurlar. Timur Han Şam'da fazla kalmaz ve dönüp gider. Timur Han "Kutb bu şehirdedir, belki de Kabe'dedir. Kutb'un olduğu vilayet alınmaz, bize çok hürmet etdiler" diyerek Şam'dan ayrılır.

Sultan Şeyh Hamîd, hac vazifesini tamamlayınca (Sultan Hacı Bayram'la) Sis'e gelirler. Burada Nebi Sufi'yi de yanına alarak Aksaray'a gelirler. Bir yıldan sonra Hacı Bayram Hazretleri'ne izin verir ve Engürü (Ankara)'ye gönderir.

– Sultanım, ne işle uğraşayım, sanat bilmem ne iş yapayım? der Hacı Bayram.

Sultan Hamîd:

– Ekin ek.

– Ne ekelim?

– Burçak ek, buyururlar.

Hacı Bayram Engürü (Ankara)'ye varır ve burada burçak ekerler. O tohumu şimdi dahi ekerler. Sultan Pir Ali böyle anlatırdı.

Bir mecliste bir kimse sordu:

– Sultanım, şimdi evladı böyle demezler. Müderris idi medreseden geldi derviş oldu, derler.

Sincan Fatma Bacı Cami ve Türbesi

Sultan Pir Ali:

– Evet, onların dahi sözleri gerçektir. Aşk medresesinin müderrisidir. Ve "allemnâ min ledünnâ."[80]

Emanete Layık Âdem

Nakşibendi ve divan şairi *Lâmi'î Çelebî*'nin "Futûhu'l- Müşâhidîn li-Tervîhi Kulûbi'l-Mücâhidîn (Terceme-i Nefahâtü'l-Üns) adlı eserinde Hacı Bayram-ı Veli'nin ilk tasavvufa girişi şöyle nakledilir:

Ankara şehrinde Yoğunduvar[81] Mahallesi'nin imamı Muhsin Hâce (Hoca) zâhid ve âbid bir kimse idi. Muhsin Hâce'nin mescidine Şeyh Ali adında bir mübarek zat gelirdi. Muhsin Hace bir gün Hacı Bayram Hazretleri'ni Şeyh Ali'nin sohbetine götürür ve sabaha kadar sohbet arkadaşlığı yaparlar. Şeyh Ali'nin sohbetinden etkilenen Hacı Bayram ilahi cezbeye kapılır ve sabahleyin medreseye yakası yırtık, başı açık, yalın ayak gelir. Şeyh Ali Hazretleri de sabahleyin şehirden ayrılır ve Çâbcâ (Çâycâ) adlı hangâha gelir. Hacı Bayram da Şeyh Ali'nin peşinden gelir. Şeyh Ali'nin bulunduğu yerde de bir kabristan vardır ki yakınından geçenler mezarlardaki cesetleri ve kemiklerini görürlermiş. Şeyh Ali:

– Monla (molla) Bayram! Bu meyyit, diyerek bir mezarı gösterir.

– Senin gibi monla değildi, ziyâde dânişmend idi, şimdi hâline nazar eyle! der.

Şeyh Ali'nin himmetiyle Hacı Bayram o mevtanın hâlini görür ki durumu hoş değil. Hemen gönülden ve samimiyetle şeyhin ayağına düşmek ister. Şeyh Ali:

– Monla Bayram! Şimdilik bizden nasibin yoktur! der. Bâkîsin Aksaray'da Şeyh Hamîd'den bulasın!, diyerek Hacı Bayram'a veda eylerek ayrılır.

Hacı Bayram gördüğü bu hâl üzerine riyazetle meşgul olur. Bir yıla dek üç günde bir, ikinci yılda dört günde bir iftar eder. Bu minval üzere dokuz yıl riyazet eder. Bir kadıncık da ona yemek getirirdi. Hacı Bayram'ın bu halîni görüp derdi ki:

– Niçin kendini güç eylersin? Çokça çokça yiyesin, kendini zayıf düşürmeyesin. Hacı Bayram da;

– Anacığım! Bağırsaklarım kasılmıştır, artık yemeğe kâdir değilim, derdi. Hacı Bayram'ın çok zayıfladığını gören kardeşi Safiyyüddîn bir gün;

– Abi! Eğer bu hâlle gidersen korkarım ki imansız gidersin! Halkın tasavvufa inkârına sebeb olursın!

– Eğer riyâzat ve mücâhedeyle bulsa Monla Bayram bulurdu derler.

– Bu yol yalınız (mürşidsiz) gidilmez! diyerek nasihat eder.

Hacı Bayram kardeşinin bu nasihatı üzerine babasının mürşidi Şeyh Ali zaviyesine gelir. Hacı Bayram'ın mürşit arayışını öğrenen Muhsin Hâce ve Abacı Dede[82] (Abalı Baba) ile diğer beş arkadaşı Hacı Bayram'ın ardından yetişerek Aksaray'a gelirler. Şeyhin (Somuncu Baba) dergâhını bulurlar ve kapısının önüne otururlar. Daha sonra Şeyh Efendi dergâhtan çıkar ve bunlara selam verip, gider. Bunlara hiç iltifat etmez. Üç gün kapıda beklerler. Salâhaddîn Beyim ki şeyhin dervişlerinden tend-meşreb idi. Bir gün şeyh dışarı çıkınca:

– Hay sultanım! Şu müslümanlar sizin için geldi, der. Şeyh cevap verir:

– Balâm! Bunların istediği bizde yok, neyleyelim!

Bunlar şeyhin bu sözüne kanmayıp yedi gün daha şeyhin kapısında beklerler. Birgün yineşeyh dışarı çıkınca bu kez Hacı Bayram gayret gösterip şeyhden ısrarla kabullerini ister. Bunun üzerine Şeyh Efendi:

– Sizin talep ettiğiniz bizde yokdur.

Hacı Bayram da:

– O zaman emanetten bari bizi kurtar, size teslim edelim, der.

Meğer Hacı Bayram, kazaskere tezkireci oduğu zaman bir kişi birkaç akçe vermiş kabul etmemiş. O kişi de;

– Sen akçeyi kabul etmezsen ben de tezkireyi almam! demiş. Hacı Bayram da çaresiz kalmış ve o akçeleri almış, bir yerde saklarmış. Sakladığı o akçeleri Şeyh Efendiye takdim etmiş. Şeyh Efendi de:

– Emanete layık âdem imişsin!, der ve yedi arkadaşıyla birlikte halvete koyar. Birkaç günden sonra şeyh hallerini sorar. Hacı Bayram:

– Bir ejder beni yutmak ister, der.

Şeyhi de:

– Gayret et ki kendini onun ağzına atasın! İyilik ve şifa bulacaksın. Hakk'dan muradın dile! buyurur.

Bir gece Hacı Bayram da yine o hâl zuhur eder. Kendini o ejderin ağzına atar. Kendinden geçer ve bayılır. Kendine gelince;

– İlâhî! Bayram'ın ne mikdarı vardır ki huzurunda söz söyleye! Sen, cenâbına layıkın işle! der.

Daha sonra Şeyh Efendisine hâlini anlatır. Şeyh Efendisi de:

– Monla Bayram, bir nesne istemişsin ki ona ne helâl yeter ne haram! buyurur ve halvetden çıkarır. Sonra da şeyhiyle birlikte hacca giderler.

Derler ki şeyhinin vefatından sonra Ankara'da irşada oturdular. Seyyid Nesîmî bir gün Ankara yakınlarına gelir ve Hacı Bayram'a haber gönderir ki

– Hazret-i Hakk geldi, Bayram niçin ziyaret eylemez? Cevab vermişler ki;

– Gelen kim ise oturan dahi odur![83]

Aksaray Günleri ve Somuncu Baba'nın Vefatı

Hacı Bayram-ı Veli Hazretleri takriben 1403 yılında mürşidi Somuncu Baba ile birlikte Aksaray'a gelir ve onun hizmetine devam eder. Şeyh Hamîdüddin Aksarâyî Hazretleri'nin üç oğlu ve bir kızı olduğu mevcut şecerelerde zikredilir. Şeyh Halîl Taybi, Şeyh Mehmed Saîd Taybi ve Şeyh Baba Yusuf Hakîkî ile kızı Mahmude'dir. Şeyh Halîl Taybi Malatya Darende'de, Şeyh Mehmed Sâid Taybi Bursa'da kalmış, en küçük oğlu Şeyh Yusuf Hakîkî de babasının yanında Aksaray'a gelmiş ve onun manevi eğitimine devam etmiştir.[84]

Hacı Bayram-ı Veli, mürşidine gönülden bağlanır; teslimiyeti, ihlası, edebî ve muhabbetiyle de onun teveccühüne mazhar olur. Somuncu Baba'nın oğlu ve Hacı Bayram'ın dergâh arkadaşı Yusuf Hakîkî, babasının sağlığında "irşat halifeliği"nin kendisine verileceği ümidindedir. Somuncu Baba ise vefatına yakın manevi bir tenbih üzerine irşat halifeliğini oğluna değil de sadık müridi olan Hacı Bayram-ı Veli

Hazretleri'ne verir. Bu olay üzerine Yusuf Hakîkî, babası ve şeyh efendisi Somuncu Baba'ya gönülden itirazda bulunur. Anlatılan bir menkıbeye göre, bu meseleyi de kendisine dert edinir. Böyle bir vaziyette kuyudan su çekerken babası onu çağırır ve şöyle der:

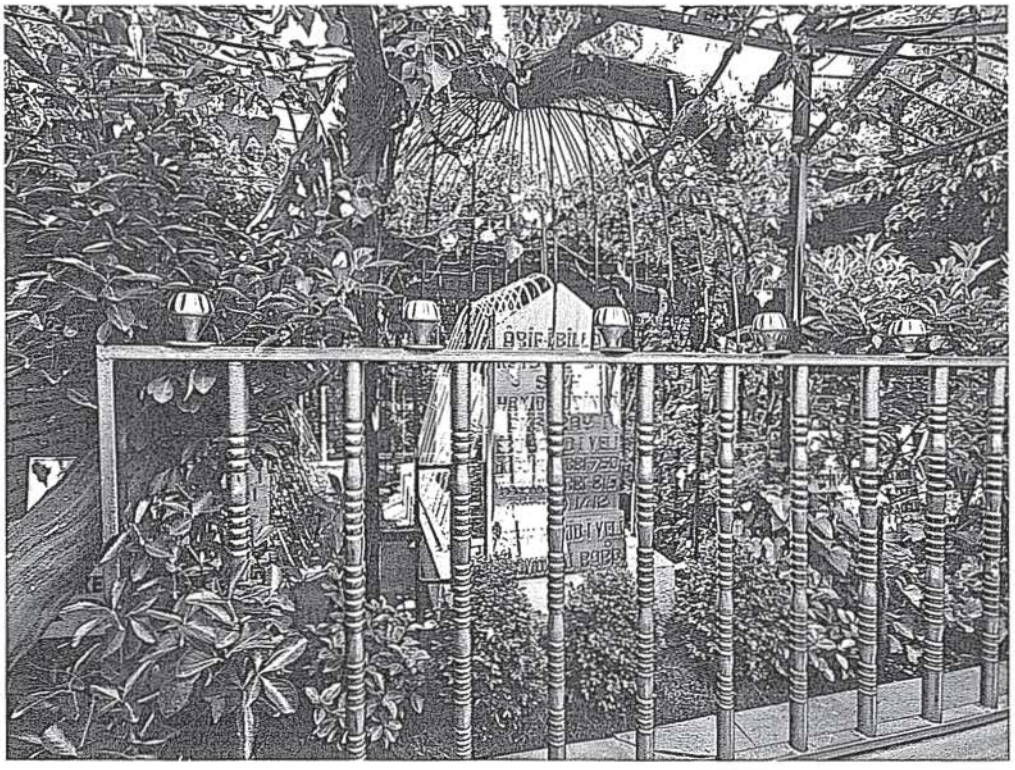
– Bak evladım, Hazreti Peygamber'in yolu açıktır. Orada hakikati bütün çıplaklığıyla göreceksin. Her meselede işi ehline bırakmak, dinimizin emridir. Hakikate en ziyade aşina ve talebe yetiştirmeye en uygun Hacı Bayram'ı görüyorum. Babalık şefkati hakikati görmeme mani olamaz.

Bunun üzerine Yusuf Hakîkî:

– Babacığım, Padişahlar, koskoca dünya saltanatını oğullarına bırakıyorlar, diye cevap verir.

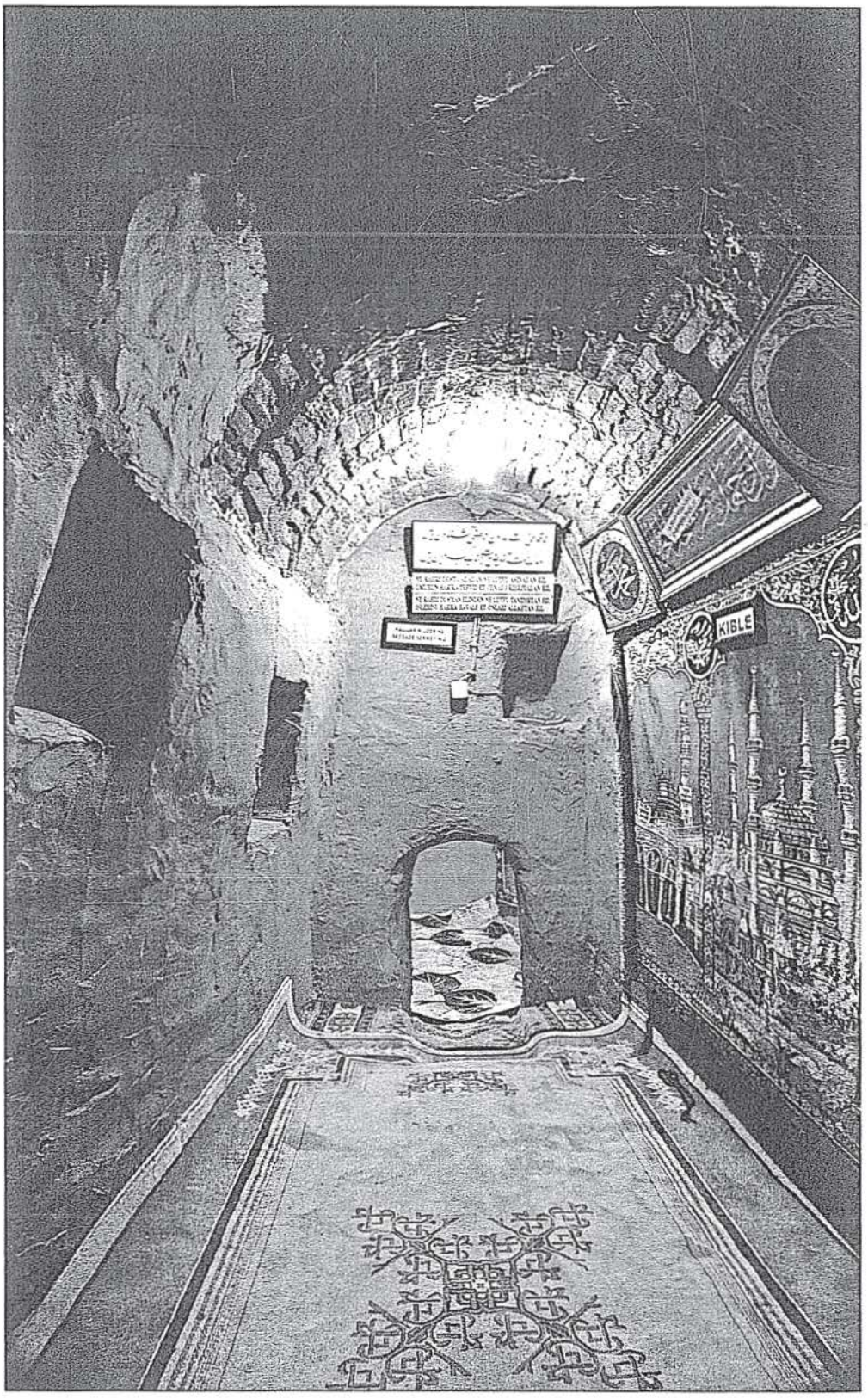
Şeyh Hâmid bu cevap üzerine bunun şeriatin emrettiğinin doğru bir gelenek olmadığını anlatır ve nasihatta bulunur. Bu sohbetten sonra Yusuf Hakîkî babasından özür diler. Babasının vefatından sonra da Hacı Bayram-ı Veli'nin sadık bir müridi olur. Tasavvuf eğitimini Ankara'da onun yanında ikmâl eder.[85]

Somuncu Baba Hazretleri 1412 yılında Aksaray'da vefat eder. Hacı Bayram-ı Veli Hazretleri şeyhinin defin işlemlerini tamamladıktan sonra onun emri gereği oğlu Yusuf Hakîkî ve dergâh arkadaşı olan Kızılca Bedreddîn'i de yanına alarak Ankara'ya döner.

Somuncu Baba (Hamidüddin Aksarayî) mezarı

Somuncu Baba Türbesi (Hamidüddin Aksarayi) Çilehanesi

Hacı Bayram-ı Veli'nin Ankara'ya Dönüşü

Yıldırım Bâyezid Han'ın Ankara Savaşı yenilgisiyle Anadolu'da bulunan beylikler yeniden istiklallerini ilan eder ve Osmanlı şehzadeleri de iç çekişmelere başlar. Anadolu birliği tamamen dağılır. Amasya'da bulunan Şehzade Mehmed, Ankara civarında hükümrân olan kardeşi Süleyman Çelebi'yi, daha sonra da Musa Çelebi'yi tasfiye ederek Osmanlı tahtına geçer. Anadolu Türkmen Beyleriyle de uzun mücadeleler yaparak, Anadolu birliğini yeniden temin eder. Gerek yönetimde gerekse halk arasında artış gösteren ahlaki bozulmaya ve anarşiye karşı mücadele verir.

Ankara'ya gelip yerleşen Hacı Bayram-ı Veli, şeyhinin emri üzerine ziraatle uğraşır. Ankara ticaret, zenaat ve ziraat şehridir. Köylerde hayvancılık ve ziraat, şehir merkezinde ise sof üretimi ve debbağlık (dericilik) yaygındır. Çelebi Mehmed, 1415 yılında Karamanoğlu üzerine yaptığı bir seferde, Ankara'da hastalanır ve bir müddet istirahat eder. Kaynaklarda Hacı Bayram-ı Veli ile görüştüğüne dair bir kayıt yoktur. Yalnız Sultan'ı tedavi için gelen "Şeyhü'ş-şuara" şöhreti ile tanınan şair ve hekim Mevlâna Sinan'ın, Hacı Bayram-ı Veli'ye intisap ettiğini ve "Şeyhî" mahlasını aldığını kaynaklardan öğreniyoruz.[86]

Hacı Bayram-ı Veli Hazretleri Ankara'ya teşrif ettiği zaman şehir ve taşrasında çok sayıda ahi reisi; Duman Ağa oğlu Turasan Bey, Ulu Bey oğlu Binari Bey, Şeyh Paşa, Yeğen Bey (Hacı Ahmed b. Hızır), Yakub Bey, Kadı Ahmed Çelebi ve Doğan Bey evlatları gibi Türkmen beyleri söz sahibidir. Ayrıca çok sayıda zaviye bulunmaktadır.

Çelebi Sultan Mehmed'in 26 Mayıs 1421'de vefatı üzerine tahta, oğlu Sultan II. Murad geçer. Ankara hâlen Anadolu Beylerbeyliği merkezi olup Karaca Bey b. Abdullah beylerbeyidir.

Halvetiye ve Nakşibendiyye esaslarının kaynaşmasından meydana gelen "Bayramiyye" tasavvuf mektebini kuran Hacı Bayram-ı Veli, dergâhını Yoğunduvar semtinde ve Ahi Yakub Dergâhı yakınında bulunan Ogüst Mabedi'nin yanına inşa eder. Dergâhında yaptığı tasavvufi sohbetleriyle gönül dertlilerine şifa sunmaya devam eder.

Sultan II. Murad "Şeyh Bedreddin İsyanı"nın Anadolu'da meydana getirdiği sosyal yarayı bildiği için, her türlü toplu hareketi yakından izlemeye alır. Hacı Bayram-ı Veli'nin Ankara'da yaktığı aşk ocağına, Anadolu'nun her tarafından Hak talipleri gelmeye başlar. Ankara Savaşı, şehzade mücadeleleri ve Türkmen beylerinin çekişmelerinden kardeşliğe ve sevgiye hasret kalmış Anadolu insanı onun sevgi ve hoşgörü ocağına koşar. Kısa sürede müridi ve muhibbi çoğalır.

Ahmet Hamdi Tanpınar, Hacı Bayram-ı Veli'nin sırlarla dolu dergâhı için yer seçimini "Beş Şehir"de şöyle anlatır:

> *"Bu terkiplerin en manalısı imparator Augustus'un şerefine toprağa dikilmiş mermer bir kaside olan Roma mabedinin kalıntılarıyle yanıbaşındaki Hacı Bayram-ı Veli camiinin beraberce teşkil ettiği zıtlar mecmuasıdır. Bitmiş veya tam diyebileceğimiz*

hiç bir eser bu toprağın macerasını bu kadar güzel hulâsa edemez. Hacı Bayram'ı Roma kartalının bu mermer çilehanesini seçmeye götüren gizli tesadüf nedir? Camiinin altındaki dar çile odasında geçirdiği ibadet ve murakabe saatlerinde, yanıbaşında güneş vurdukça yaldızlı akislerle pırıldayan ve üstüne diz çöktüğü toprakta bir nevi iğva gibi gizlenmiş duran bu taştan dünya, kendisininkinden büsbütün ayrı zaferleri terennüm eden bu iyi yontulmuş mermerler, o sert ve kibirli Roma hemşerisi çehreleri acaba onu rahatsız etmiyor muydu? Bu velinin rahmani rüyasına komşularının mağrur sükûtundan sızan düşünce ve duyguları bilsek ne kadar iyi olacaktı.

Roma, şan ve şevketinin içinde maddî hazlarla sarhoş, fütuhatlarını yaptı, müesseselerini kurdu, kanunlarını düzeltti. Kale, köprü, yol, su kemeri, mabet, hamam, hipodrom, heykel ve bin türlü âbideyle yaşadığı zamanı, muharip alnını süsleyen çelenklerle beraber taşa toprağa tespit etti. Aradan asırlar geçti. Bu mağrur muharip, yorulan sinirlerini kanlı ve şehvetli oyunlarla uyuşturmaya çalışırken cihangir haritası, acemi avcı elinde kalmış bir kaplan postu gibi parçalanıp yırtıldı. Ankara şehri, imparatorluğun arazisinin yarısından fazlasıyla beraber büsbütün başka bir milletin eline geçti. Kadim medeniyetin eserleriyle örtülü toprakta yeni bir nizam çiçek açtı, küçük, mütevazı mabetlerde başka bir Allah'a ibadet edilmeye, Ankara kalesinin üstünde başka türlü hasretlerin türküleri söylenmeye başlandı. Ve günün birinde bu toprağın yeni sahipleri içinden yetişen saf yürekli bir köylü çocuğu, Roma'nın zafer mabedi ve biraz sonra da Bizans bazilikası olan bu âbidenin yanıbaşına muhacir bir kuş gibi yerleşti ve insanlara kadîm imparatorluğun ayakta durmasını sağlayan hakikatlerinden çok başka bir hakikatin sırrını açtı. Bu ledünnî hazların, âhiret saadetlerinin, kendisini sevgide tamamlayan ruhun, bir nur tufanı gibi iştiyakın, kendi derinliklerinde Allah'ı bulan bir murakabenin hakikati idi. Hacı Bayram, eriştiği bu hakikatin şevkiyle:

Bilmek istersen seni
Can içre ara canı,

Geç canından bul anı
Sen seni bil sen seni!

diye haykırır. Fakat Hacı Bayram, sade Hakla Hak olan bir veli değildir. Türk cemiyetinin bünyesinde gerçekten yapıcı bir rol de oynar. Kurduğu Bayramiye tarikati esnaf ve çiftçinin tarikatidir. Böylece Anadolu'da Horasanlı Baba İlyas'la başlayan geniş köylü hareketiyle ahilik teşkilâtı O'nun etrafında birleşir. Daha sağlığında hareket o kadar genişler ki II. Murat yanıbaşında gelişen bu manevî saltanattan ürkerek Şeyhi Ankara'dan Edirne'ye getirtir."[87]

Zincirle Gelen Akşemseddin

Din bilgini ve hekim olan Akşemseddin, akli ve nakli ilimlere vakıf olup yirmi beş yaşlarında iken (1417) ilm-i ledün sırlarına vakıf olmak için tasavvufa meyleder. Kâmil bir mürşit bulmak üzere, önce Fars (İran) ve Maveraünnehir'e gider. Gönlünün istediği

kişilikte bir mürşit bulamayınca, Anadolu'ya geri döner. Meşrebine uygun bir mürşit arayışında olan Akşemseddin'e, Hacı Bayram-ı Veli'yi tavsiye ederler. Bu tavsiye üzerine Ankara'ya gelen Akşemseddin, Hacı Bayram-ı Veli'nin yanında müritleriyle birlikte ihtiyaç sahipleri ve dergâhın ihtiyaçları için yardım topladığını görür. Bu davranışların özel hikmetini anlayamayan ve olumlu görmeyen Akşemseddin, Ankara'dan ayrılır. Şehâbeddin Sühreverdi neslinden Zeynüddin Hafi, Anadolu muhitinde tanınmış bir mutasavvıf olup Halep'te bulunan dergâhında irşat faaliyetlerini yürütmektedir. "Zeyniyye" tasavvuf ekolünün kurucusu bu şeyhe, hissi yakınlık duyan Akşemseddin, onun tasavvuf terbiyesinde yetişmek niyetiyle Halep'e gitmek için yola düşer. Halep yakınlarında istirahate çekildiğinde bir rüya görür. Rüyasında Aksemseddin'in boynuna bir zincir takarlar ve zorla çeke çeke onu Ankara'ya Hacı Bayram-ı Veli'ye getirirler. Bir de bakar ki zincirin ucundan tutan, Hacı Bayram-ı Veli'dir. Bu rüyadan etkilenen Akşemseddin, hemen Osmancık'a geri döner. Sultan Bâyezid Han'ın kazaskerlerinden biri olan İmam Ali Efendi'nin babasıyla buluşarak Ankara'ya gelir.

Akşemseddin, Hacı Bayram-ı Veli Hazretleri'nin hasat mevsimi dolayısıyla müritleriyle birlikte burçak tarlasında çalıştığını öğrenir ve oraya gider. Hacı Bayram-ı Veli müritleriyle beraber tarlada orakla burçak biçmektedir. Akşemseddin, Hacı Bayram-ı Veli'den hiç itibar görmez. Ancak fazla beklemeden tarlada çalışan dervişlerin arasına katılarak, burçak yolmaya başlar. Mola verilip, yemekler hazırlanır, herkes yemeye başlar ama Akşemseddin sofraya davet edilmez. Akşemseddin, o esnada "enâniyeti"ni ayaklar altına alarak, köpeklere verilen yal (yemek) dan yemek ister. Tam elini uzatacağı zaman Hacı Bayram-ı Veli: *"Hay köse, beni yaktın, beri gel!"* diyerek onu hemen kendi sofrasına davet eder. *"Zincir ile zorla getirilen konuğu bu şekilde ağırlarlar"* der. Bu olaydan sonra, Akşemseddin, şeyhin candan bağlısı olur. Hacı Bayram-ı Veli, onu çok sıkı bir riyazete sokarak ibadetlerini artırır. Marifet ve ledün ilmi kazanmasını sağlar. Öyle ki Akşemseddin'in bu riyazet sonucu, yedi günde bir kaşık sirke ile yetinir hâle geldiği rivayet edilir. Riyazeti artırma isteği de Akşemseddin'den gelmektedir. Bu aşırı riyazetin sonunda Hacı Bayram-ı Veli; *"Yâ köse, nice riyazet eylersin; akıbet nur olursun, vefat ettikten sonra seni kabrinde bulamazlar"* buyurur.

Hacı Bayram-ı Veli ona; *"Beyaz bir insan olan Zeyd'den, insan cinsinin karanlıklarını, lekelerini söküp atmakta güçlük çekmedin, âciz kalmadın"* diyerek "Akşemseddin" ismini verir. Günümüzde Hacı Bayram-ı Veli Camii'nin zemin altında bulunan çilehanelerden birisinin Akşemseddin'e ait olduğu rivayet edilir. Akşemseddin, Hacı Bayram-ı Veli'den aldığı ilahî aşkın lezzetini şöyle dile getirir:

Bu ışkı ben bilmezidüm bu bir aceb sevdâyımış
Bir zerresi ay u güneş bir katresi deryâyımış

Bahşişde kemter bahşişi bu akl u fehm ü cân u tem
Himmetde ednâ menzili ol çerh-i heftüm tâyımış

Bu ışkımış varlık kamlı eyü yavuz uçmak tamu
Girü kalanı ey amû dek bir kuru gavgâyımış

Geh yil gibi dönerimiş gâh od olup yanarımış
Gâh toz olup tozarımış gâhi yağmur gâh kayımış

Tan mı eger Belkîs'e taht ile Süleymân gönlini
Kem nökeri İskender ü kemter kulı Dârâ'yımış

Bu ışka ders idememiş Ebû Hanife, Şâfi'î
Hikmetleri şagirdi hem ol Bû Ali Sinâ'yımış

Ey Şemse'd-din gel Hüdhüd'e uy kim bulasın ışkı sen
Kim lâ-mekân Kaf'ında ol bir bi-nişan Ankâ'yımış

> *"Ben bu aşkı bilmez idim, acep bir sevda imiş; bir zerresi ay ve güneş, bir katresi derya imiş. İhsanda en az bağışı bu akıl, anlayış, can ve tendir; himmette en aşağı menzili o yedi tabaka (kat) gök imiş. Bütün varlık, iyi, kötü, cennet ve cehennem hep bu aşk imiş; ey amca, geri kalanı sadece boş bir kavga imiş. Bazen yel gibi döner imiş, bazen ateş olup yanar imiş, bazen toz olup savrulur imiş, bazen yağmur, bazen de bora imiş. Eğer Belkis'e taht ile Hz. Süleyman'ın gönlü verildiyse, şaşılacak şey mi? Onun en değersiz hizmetçisi İskender, en adi kulu Dara imiş. Ebû Hanîfe ve Şâfi'î bu aşka ders edememiş; hikmetlerinin çırağı o Ebû Âli Sinâ imiş. Ey Şemseddin, Hüdhüd'e gel ki aşkı bulasın; çünkü Lâ-mekân (mekânsızlık) Kaf'ında o nişansız bir Ankâ imiş."*[88]

İznik'ten Gelen Damad Eşrefoğlu Rumî

Bursa Çelebi Sultan Mehmed Medresesi'nden mezun müderris Eşrefoğlu Rûmî Hazretleri gördüğü bir rüya üzerine medreseyi ve ilim yolunu terkeder. Abdal Mehmed adlı bir meczup kendisine batınî ilimlerden nasibi olduğunu söyleyince Bursa'da bulunan Emir Sultan Hazretleri'ne başvurur. Emir Sultan'a iç dünyasında olup bitenleri anlatır:

N'olayım bir derviş olsam
Hoş yürüsem dervişane

Terk eylesem kibr ü kini
Yüz sürüsem irişene.

Emir Sultan Hazretleri ihtiyarlığından söz ederek onu dervişlik ve tasavvuf yolunda ileri bir merhaleye ulaştıracak olan Hacı Bayram-ı Veli'ye gönderir. Bunun üzerine Ankara'ya giden Eşrefoğlu, Hacı Bayram-ı Veli Dergâhı'nda on bir yıl kadar riyazet ve mücahede ile en ağır hizmetlerde çalıştırılır. Eşrefoğlu Rûmî Hazretleri zahirî ilimlere sahip olmanın verdiği avantajla birlikte kalbi marifetleri hissetmeye başlar ve ona mürşidi tarafından dergâhın imamlık görevi verilir. Dergâhda yıllarca süren gönül terbiyesinden ve hizmetinden sonra Hacı Bayram-ı Veli, kızı Hayrünnisa ile Eşrefoğlu'nu evlendirir. Ayrıca ona icazet vererek Bayramiyye tarikatını temsil etmek üzere İznik'e halife tayin eder.[89]

Sultan II. Murad'ın Daveti

Hacı Bayram-ı Veli'nin tasavvufi sohbetleri dilden dile Anadolu'ya yayılır. Mürit ve muhiplerinin sayısı her gün artar. Bu durum karşısında bazı kişi ve zümreler ona karşı kin ve haset duyarlar. Hatta aracıları vasıtasıyla "Hacı Bayram'ı halkı dalalete sürüklüyor, maksadı kendi saltanatını kurmaktır" diyerek Sultan II. Murad'a şikâyet ederler. Hacı Bayram-ı Veli'nin mürit ve muhib sayısı da yönetimin dikkatini çeker. Sultan II. Murad, tahminen 1321 yılında Hacı Bayram-ı Veli Hazretleri'ni Edirne'ye getirmek üzere bir saray çavuşunu görevlendirir ve Edirne'ye davet eder. Görevli çavuşun Ankara'da Hacı Bayram-ı Veli'yle olan konuşmaları halk arasında değişik anlatımlarla efsaneleşir.[90]

Hacı Bayram-ı Veli, Sultan II. Murad'ın daveti üzerine yanına en gözde müridi Akşemseddin'i de alarak görevli çavuşla birlikte Edirne yolculuğuna çıkar. Uzun bir yolculuktan sonra Çanakkale Boğazı'nı geçerek Gelibolu'ya ulaşırlar. Gelibolu'da Yazıcızâde Mehmed Efendi ve kardeşi Ahmed Bîcân, Hacı Bayram-ı Veli Hazretleri ile tanışarak, onun manevi eğitimine tabi olurlar, himmetleriyle ledünni hazları tadarlar.

Hacı Bayram-ı Veli Edirne Sarayı'nda Sultan II. Murad'dan yoğun muhabbet ve saygı görür. Hacı Bayram'ın ledünni sohbetlerinden feyz alan Sultan II. Murad, kendisine pek çok ihsanda bulunup hediyeler vermek ister. Hacı Bayram-ı Veli, Sultan'ın bu ihsanlarına karşılık: *"Sultânım! Bizim dünya malında gözümüz yoktur. Siz onları ihtiyacı olanlara veriniz"* diyerek nazikçe reddeder. Padişahın ısrarı üzerine *"mutlaka ihsanda bulunmak istiyorsanız, talebelerimizin devlete vereceği vergilerden muaf tutulmasını arzu ederiz"* der. Padişah da memnuniyetle kabul eder. Sultan II. Murad, Ergene Çayı üzerine bir köprü inşaatına karar verir ve temel atma törenine Hacı Bayram-ı Veli ile Emir Sultan Hazretleri'ni davet eder. Bu törene Germiyanoğlu Yakub Bey de şair Şeyhî ile birlikte katılır. Köprünün temel atma töreninde Hacı Bayram-ı Veli ve Emir Sultan Hazretleri birlikte dua ederler. Törenden sonra Sultan da saygın davetlilerle birlikte Edirne'ye geçer.

Hacı Bayram-ı Veli Hazretleri Edirne'ye en son 1429 yılında Emir Sultan Hazretleri'nin vefatı vesilesiyle gider. Bursa'da bulunan Emir Sultan, ağır hastalığı sırasında, kendisini Hacı Bayram'ın yıkamasını, namazını kıldırmasını ve defnetmesini vasiyet eder. Bunun üzerine Bursa'ya giden Hacı Bayram-ı Veli, Emir Sultan'ın vasiyetini yerine getirir. Bursa'dan Edirne'ye Akşemseddin ile birlikte geçer. Edirne Sarayı'nda Hacı Bayram-ı Veli ve Sultan II. Murad sohbet ederken bulundukları odaya beşikte bir bebek getirilir. Hacı Bayram-ı Veli beşiğe doğru yönelir ve Kur'an-ı Kerim'den Fetih Suresi'ni okumaya başladığı rivayet edilir. Sultan, beşikte yatan bebeğin kim olduğunu bilmeden Şeyh'in Fetih Suresi'ni okuması karşısında hayrete düşer. Bu hayret ve şaşkınlıkla: *"Siz benim huzûr-ı Hümâyunumda değil, ben sizin huzûr-ı rûhâniyetinizdeyim"* der. Daha sonra sohbet İstanbul'un fethi üzerinde yoğunlaşır. Hacı Bayram-ı Veli:

"Sultanım Kostantiniyye'yi alamayacaksın. Ama orası alınacaktır. Bunu ben dahi göremeyeceğim. Orası, şu beşikte yatan çocuk ile bizim köse (Akşemseddin) tarafından alınacaktır. Bunun için Muhammedimizi (Fatih) hocası Akşemseddin'e bırakmak gerek" der.

Sultan II. Murad, bu müjde üzerine daha sonra kırk yaşında iken saltanatını çocuk yaşta olan oğlu Fatih Sultan Mehmed Han'a bırakır.[91]

Hacı Bayram-ı Veli, Edirne'de bulunduğu müddet içinde camilerde vaaz verip halka nasihatlarda bulunmuştur. Hacı Bayram'ın vaaz verdiği kürsüden, başka kimsenin vaaz vermediğini veya izin verilmediği hususlarında rivayetler mevcuttur. Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nde bu kürsü konusunda şunları yazar:

"Bu camide Hacı Bayrâm-ı Velî itikâfa girüb ibâdet ederek nice yüz bin âdemi vaaz ve nasihat ile irşâd etmişlerdir. Hâlâ kürsî-i şerifleri bir köşede teberrüken mahfuz durur. Bir kimse o kürsîye çıkıp vaaz etmeğe kadir değildir. Zira erenler mekânıdır. Sultan Ahmed Han Edirne'ye geldikte bir fodul şeyh isbât-ı vücûd için Hacı Bayrâm-ı Velî kürsîsine çıkmak ister, hüddâmları men ederek "çıkmayın sultanım" diye rica ederler. Muannid herif dinlemeyip kürsîye urûc ederse de Bismillah demeğe kadir olamayıp summun bükmün lâl ve hayran kalıp durur. Nice kere cüret-i kelâma zorlarsa da muktedir olamayıp kürsîden iner. Ol asırdan beri kalmış bir kürsî ve mekân-ı kibardır."[92]

Hacı Bayram-ı Veli, Edirne yolculuklarının birinde de Balıkesir'e uğrar ve Lutfullah Efendi'ye Bayrami tacı giydirir.

Zamanın Kutb-ı Devrânı

Hacı Bayram-ı Veli Hazretleri Ankara'da bulunan dergâhında irşat faaliyetlerini yürütürken, *İmam Tirmizi* evladından ve Berda'lı (Berde/Azerbeycan) Şeyhülislam Şeyh Berdaî Hazretleri, ailesi ve müritleriyle Eğirdir'e giderken Ankara'ya uğrar. Şeyhülislam Berdaî'nin damadı ve müridi olan "seyyid" nesepli Pir Muhammed Hôyî (Pîrî Halife Hamîdî), keçe ve çuhadan diktiği tacı "zamanın kutb-ı devrânı" Hacı Bayram-ı Veli'ye giydirir. Şerîfî-zâde Mehmed Şerîf Çelebî'nin *Menâkıbu'l-'Ârifîn* isimli eserinde bu buluşma özetle şöyle anlatılır:

Şeyhülislam Berdaî Hazretleri'nin Eğirdir'e geldiği yıllarda "zamanın kutb-ı devrânı" Hacı Bayram Sultan hayatta ve Ankara'da dergâhında imiş. Mübarek tacları eskimiş. Birgün dervişleri;

- Sultanım! Tacınız eskimiş, hediye gelen güzel keçelerden tac diktirelim, dediklerinde;
- Sabırlı olun! Takyeci gelsin, buyurmuş. Dervişlerinin;
- Sultanım! Tacınız yenilensin, dediklerinde yine aynı cevabı verirmiş.

Şeyhülislam Berdaî Sultan da Hôy'dan ayrılarak her menzil ve konakta feyzli sohbetleriyle insanları irşat ederek altı ayda Ankara'ya gelir. Şehre yaklaştıklarında Hacı Bayram Sultan'a malum olur ve dervişlerine

– Takyeci geliyor, karşılayalım, der.

Dervişleriyle karşılamaya çıkarlar. Şeyhülislam Sultan da Pir Muhammed Hazretleri'ni terbiye ve irşat eder, himmetiyle altı ayda manevi mertebe ve makamlarını tamamlatır. Hacı Bayram Sultan, Şeyhülislam Sultan Hazretleri'ni karşılar, hâl-hatır sorduktan sonra şehre gelirler ve dergâhlarında misafir eder. Dergâhlarında birkaç gün ziyafet verip, sohbetler ettikten sonra Hacı Bayram Sultan kendisine hediye verilen keçeleri ve çuhaları getirip, Pir Muhammed Hôyî'nin önüne koyup:

– Oğlum Pir Muhammed! Bunlardan bize bir tac dikiver, der.

Pir Muhammed:

– Başüstüne sultanım!, diyerek, keçeleri kesip bir güzel tac diker ve takdim eder. Hacı Bayram Sultan:

– Oğlum Pîr Muhammed! Bu tacı bana üstadından gördüğün gibi giydir!, der. Pir Muhammed Hazretleri de emre uyup, telkin ve tekbîr getirerek yeni diktiği tacı Hacı Bayram Sultan'a giydirir. Hacı Bayram Sultan Hazretleri:

– Hoş, Şeyh-i İslâm'sın! Altı aylık mürabbâna (müridine) Rum'un (Anadolu'nun) seksen yaşında kocasına tac geydürürsün! buyurur.[93]

"İrtihâlü'l-İnsân": Kâmil İnsanın Ahirete intikali

Hacı Bayram-ı Veli Hazretleri vakıf belgelerinde, adına yazılan şiirlerde ve menakıbnâmelerde *"Şeyh'ur-Rum", "Ahî Sultan"* ve *"Hacı Paşa"* ünvanlarıyla da anılır.

Hacı Bayram-ı Veli hayatta iken kısa sürede yetişen Akşemseddin'e hilafet vererek irşat görevi ile Beypazarı'na gönderir. Akşemseddin, Beypazarı'nda bir mescit ve bir de su değirmeni yaparak insanları irşat etmeye başlar. Beypazarı'ndaki şöhretinden rahatsız olan Akşemseddin, buradan ayrılır ve Çorum İskilip kazasına bağlı Evlek (Evlik) köyüne yerleşir. Burada da bir cami ve hamam yaptırır. Burada da fazla kalmayan Akşemseddin Hazretleri Bolu'nun Göynük ilçesine gelir ve vefatına kadar burada kalır. Hacı Bayram-ı Veli, doksan küsur yaşlarında ve vefatı yaklaştığında *"Benim namazımı Akşemseddin kılversin ve beni ol gasleylesün. Benim haberim âna vâsıl eylesüz"* şeklinde vasiyet eder. Şeyhinin vasiyetinden haberdar olan Akşemseddin, hemen Ankara'ya gelip son nefesini vermeden önce, Hacı Bayram-ı Veli'nin başında hazır bulunur.[94] Cenaze namazı kılındıktan sonra yaptırdığı caminin güney cephesinde hazırlanan mezarına defnedilir. Daha sonra mezarı bir türbe içine alınır.

Tabîb-zâde Mehmed Şükrî Efendi *Silsilenâme-i Sûfiyye* adlı eserinde Hacı Bayram-ı Veli'nin vefat tarihini "irtihâlü'l-insân" terkibi hesabıyla 833/1429-30 yılı olarak verir.

Augustus Mabedi

"Kâmil insanın ahirete intikal etmesi" anlamına gelen bu terkipteki iki kelimenin toplam sayısal değeri ebced hesabına göre 833 hicri tarihine işaret eder. Hacı Bayram-ı Veli'nin soyundan gelen Fuat Bayramoğlu, bu soydan gelenler arasındaki rivayet ve inanışa göre Hazret'in çok uzun yaşadığı, doksanını aşkın bir yaşta vefat ettiğine inanıldığını söyler.[95]

İbrahim Hâs, *Tezkiretü'l-Hâs* isimli eserinde Hacı Bayram-ı Veli'nin vefatıyla ilgili şu menkıbeyi aktarır:[96]

Bir gün bir çiftçinin saban demiri bozulur. Onu yaptırmak için Ankara'ya gelir. Şehirde bütün dükkânların kapalı ve ahalinin de bir telaş içinde o yana bu yana koşuşturduğunu görür. Bu duruma şaşıran çiftçi bir kişiye sorar:

– Bu halk niye koşturur ve bu dükkânları niçin kapadılar?

O kişi cevap verir:

– Hacı Bayram-ı Veli adında bir mürşit bugün vefat etti. Şimdi cenaze namazı kılınacak. Onun namazını kılmak için dükkânlarını kapadılar.

Çiftçi de:

– Saban demirimi yaptıracaktım, Demirciler de kapalı, diye cevap verir.

Konuştuğu kişi de:

– Hazret-i Şeyh'in namazını şimdi kılarlar ve herkes gelip dükkânlarını açarlar. O zaman gel, demirini yaptır, der.

Bu kelam üzerine çiftçi kendi kendine;

– Şeyh Hacı Bayram-ı Veli evliyâullah imiş. Ben de varayım namazını kılayım, deyip yaptıracağı saban demirini kuşağına sokar ve Hazret-i Pir'in cenaze namazına yetişir. Cemaatle birlikte Hacı Bayram-ı Veli Hazretleri'nin namazını kılar. Daha sonra Hazret-i Şeyh'i defnederler. Rûh-ı tayyibelerine Allah nzâsı içün Fatiha.

Herkes işine gücüne döner. Demirciler çarşısına gelen çiftçi kuşağında ki saban demirini demirci ustasına uzatarak:

– Bunu tamir eyle, der. Demirci saban demirini alır ve onu ocağına koyar. Demirin kızması için ateşi körükler.

Demirci ocaktan saban demirini çıkarır. Görür ki demir hiç kızmamış. Hayrete düşen demirci, demiri yeniden ocağa koyar ve iyice körükler. Bakar ki demir yine kızmamış. Saban demirini defalarca ocağa koysa da demir kızmaz. Bu durum karşısında aciz kalan demirci ve diğer demirciler:

– Bu demir bu ateş içinde şimdiye kadar erimesi gerekirdi. Lakin hiç ısınmamış, diye kendi aralarında konuşurlar. O esnada orada bulunan bir veliyullah çiftçiye sorar:

– Sen nereden geldin?

– Hacı Bayram-ı Veli'nin cenaze namazından geldim.

– Namaz kılarken bu demiri nereye koydun?

– Kuşağıma soktum ve namazı kıldım.

Bu kelam üzerine Veliyullah buyurdu ki:

– Bu demir kızmaz. Zira, Şeyh'in namazını kılarken bu demir kuşağında imiş.

"Bu kıssa cümlemize müjde-i azîmedir ki, her kim ki, Hazret-i Şeyh'in namazını kılmışdır, Allahu Teâlâ onu cehennemde yakmaz. Bu ona delîldir. Hattâ demir namazda bile olmağla kızmadı ve kızmaz" (dedi).

Şeyhi Somuncu Baba'nın oğlu ve Hacı Bayram-ı Veli'nin halifesi Yusuf Hakîkî, Hacı Bayram-ı Veli'nin irtihalinden sonra "Medh-i Şeyh Hacı Paşa" başlıklı bir methiye yazar. Bu methiyede şeyhinin vefatından duyduğu üzüntüyü şu beyitle anlatır:

Gitdün civar-ı Hazrete müstağrak olup rahmete
Yahdun cihânı hasrete şeyhum yoluna cân fidâ

Hacı Bayram-ı Veli'nin Nesli

Hacı Bayram-ı Veli Hazretleri'nin ailesi ve çocukları hakkında kaynaklarda yeterli bilgi bulunmamaktadır. Merhum Fuat Bayramoğlu'nun hazırladığı soyağacına göre Hacı Bayram-ı Veli'nin beş erkek ve üç kız evladı olduğu zikredilmektedir. Bu soyağacına göre erkek evlatları *Ahmed Baba (Baba Ahmed), Baba Sultan, Edhem Baba, İbrahim Baba ve Ali Baba*'dır. Kız evladlarından ise sadece meşhur mutasavvıf Eşrefoğlu Rûmî Hazretleri'nin hanımı *Hayrünnisa Hatun'un* adı bilinmektedir.[97]

Hacı Bayram-ı Veli Âsitanesi'ne Osmanlı Dönemi'nde çok sayıda vakıf yapılmış, bu vakıfların tasarrufu da oğullarına ve neslinden gelenlere verilmiş olduğundan, Osmanlı tahrir ve vakıf defterlerinde isimleri zikredilmektedir. Ayrıca Hacı Bayram zaviyesinin zaviyedârlık ve meşihat (şeyhlik) görevleri zamanın padişahı tarafından beratla verilmiştir. Bu sebepten dolayı "eslâh ve erşâd" yani "en iyi ve yetişkin" olanların isimleri vakıf belgelerinde zikredilmektedir.

Ahmed Baba

"Baba Ahmed" adıyla da anılan Ahmed Baba, Hacı Bayram-ı Veli Hazretleri'nin en büyük oğludur. Tahrir defterlerinde künyesi "Baba Ahmed b. Hacı Bayram"dır.[98] Hacı

Bayram-ı Veli'nin vefatından sonra Ankara'da bulunan zaviyesinin ve *"Pir evi"*nin şeyhliğini sürdürmüştür. Bayramiliğin anakolu Şeyh Ahmed Baba'dan devam etmiştir. Mezarı, Hacı Bayram-ı Veli Türbesi içindedir. Doğum ve vefat tarihleri kesin olarak bilinmemektedir. Şeyh Ahmed Baba'nın vefatından sonra Pir evi şeyhliğini oğlu Şeyh Edhem Baba yürütmüştür.[99]

Baba Sultan

Bayramoğlu tarafından hazırlanan soyağacında gösterilmiştir. Kaynaklarda hakkında bir bilgi yoktur. Osmanlı belgelerinde adı *"Teberik"* olarak zikredilen ve günümüzde Akyurt ilçesine bağlı Doğanoluk köyünde *"Baba Sultan"* mezarı bulunmaktadır.[100] (Foto: 16) Ankaralı Râzî'ye göre ise Şeyh Ahmed Baba'nın mahlası "Baba Sultân"dır.

"Kodı evlâdlarından Ahmedî mahlâs Baba Sultân

Baba Edhem Baba Haydâr Hâcı Bayrâm-ı rindânı"

Kanaatimizce Şeyh Ahmed Baba ile Baba Sultan aynı kişidir. Vakıf belgelerinde de Şeyh Ahmed Baba "Baba Ahmed" olarak zikredilmiştir.

Edhem Baba

1520/21 tarihli Ankara Tapu Tahrir Defteri'nde *"Fahrü'l-meşayihi'l-kiram Hacı Bayram oğlu Edhem Baba"* kaydı bulunmaktadır.[101] Diğer belgelerde ise Edhem Baba Şeyh Ahmed Baba'nın oğlu olarak zikredilir.

Mezarı Hacı Bayram-ı Veli Türbesi içindedir. 1522 tarihli Ankara Evkâf Defteri'nde "Mezkûrun eczahânı Edhem Baba her kimi ihtiyâr iderse o ola deyû hükm-i hümâyûn verilmiş" ibaresi yer almaktadır. Türbe içinde bulunan mezar taşında ise Tarih-i vefât-ı Edhem Baba 941" 1534/1535 yazılıdır.

İbrahim Baba

Osmanlı Dönemi vakıf defterlerinde sıkça adı geçen İbrahim Baba'nın künyesi "İbrahim Baba b. Hacı Bayram Sultân"dır. Ankara taşrasında bulunan Yanucak nam-ı diğer *"Oğul Bey"* vakfının mutasarrıfı olduğu vakıf defterlerinde kayıtlıdır.[102]

XV. yüzyılın ilk yarısında Eskişehir ili Seyitgazi ilçesi Arslanbeyli köyünde yaşamış, zaviye kurmuş ve dergâhında vefat etmiş olan Şeyh Şücâeddîn-i Veli'nin "Velâyetnâmesi"nde anlatılan bir hikâyede; Hacı Bayram-ı Veli müritleriyle birlikte Şeyh Şücâeddîn-i Veli'yi ziyarete gider. Üç gün üç gece dergâhta ledünni sohbetler olur. Şeyh Şüca sohbet esnasında Hacı Bayram'a *"İbrahim gelmeye dostdan"* der. Aradan zaman geçer ve Hacı Bayram-ı Veli'nin bir erkek evladı dünyaya gelir, adını İbrahim koyar.[103]

Ali Baba

Hakkında kaynaklarda bir bilgi yoktur. Ancak vakıf belgelerinde Kazan ilçesi Murtazahisarı (Saray) köyünde Şeyh Ali Zaviyesi'nin olduğu kayıtlıdır. Bu zaviyenin yeri tespit edilememiştir.[104]

Hayrünnisa Hatun

Hacı Bayram-ı Veli Hazretleri'nin ismi bilinen tek kız evladı kızı olup Eşrefoğlu Abdullah Rûmî Hazretleri ile evlenmiştir. Hacı Bayram-ı Veli'nin irşadı ile şereflenen Eşrefoğlu Rûmî Hazretleri, şeyhinin damadı olma şerefine de nail olur ve Hayrünnisa Hatun ile İznik'e yerleşirler.[105]

Kastamonu şehir merkezinde ve Atabey Cami'nin kapısının karşısındaki türbe içinde medfun Şeyh İsa Dede'nin, Hacı Bayram-ı Veli Hazretleri'nin damadı olduğu rivayet edilir. 1400 yılında yaptırılan bu türbede üç mezar vardır. İsa Dede'nin kabri yanındaki kadın sandukasının Hacı Bayram-ı Veli Hazretleri'nin kızına ait olduğu tahmin edilir. Şeyh İsa Dede, Hacı Bayram-ı Veli'nin halifelerinden olup soyağacında adı yazılmayan iki kızından biriyle evlenmiş ve Kastamonu'da ilk *"Bayrami"* dergâhını kurmuştur.[106]

Hacı Bayram-ı Veli'nin nesli oğlu Şeyh Ahmed Baba ve kızı Hayrünnisa Hatun'dan devam etmiştir. Şeyh Ahmed Baba'dan devam eden ana kol, zaman içinde kollara ayrılmıştır. Merhum Fuat Bayramoğlu, Hacı Bayram-ı Veli neslinin soy ağacını hazırlayarak yayımlamıştır.[107] Ankaralı Râzî'ye, Divan'ında Hacı Bayram-ı Veli neslinden olan bazı zevatı şöyle nazmeder:

Kodı evlâdlarından Ahmedî mahlâs Baba Sultân

Baba Edhem Baba Haydâr Hâcı Bayrâm-ı rindânı

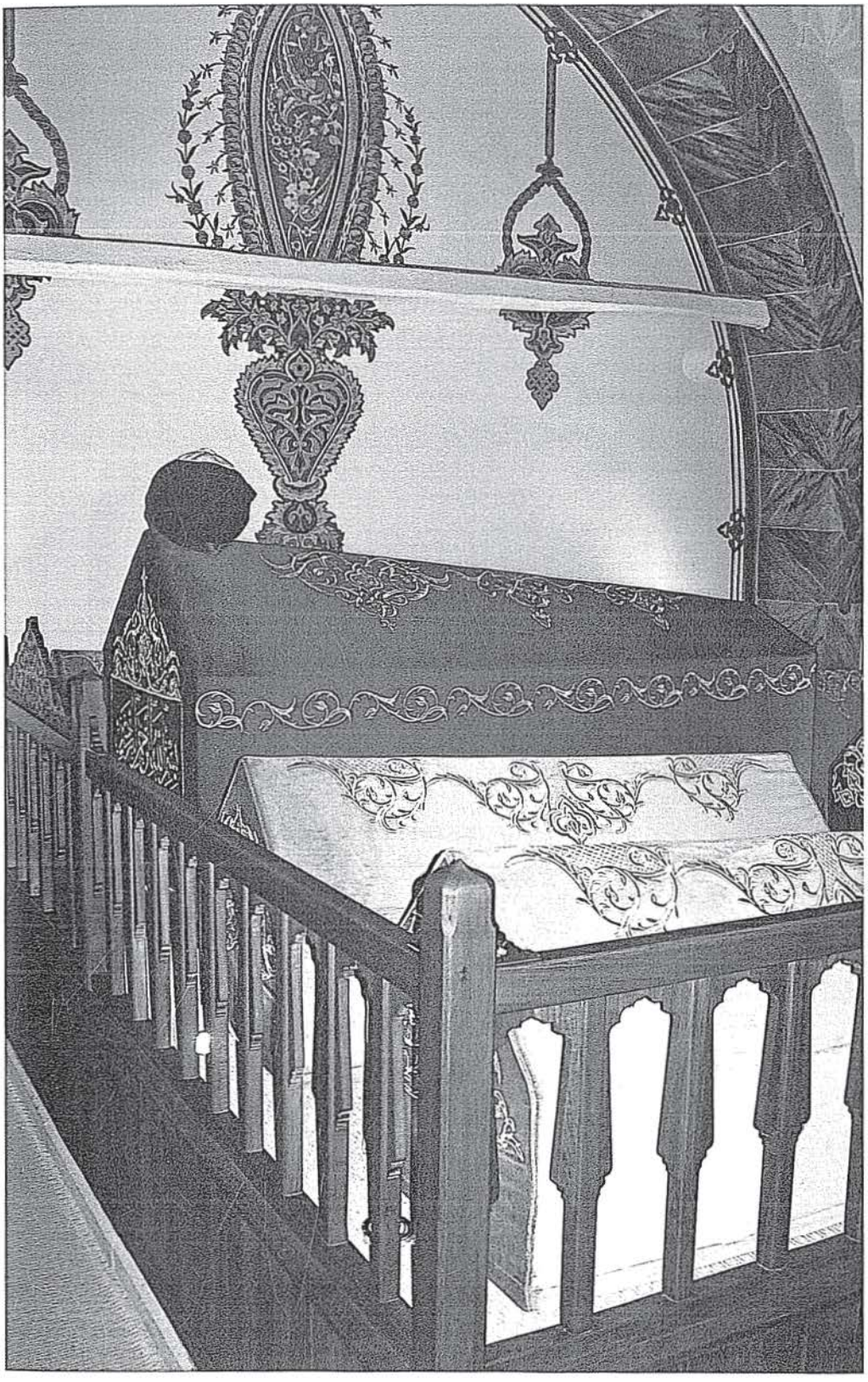
Bes andan tâc-ı hâtûna irişdi silsile andan

Muhammed Baba evvel dahı Sâlih Baba-yi zî-şânı

Yine Sâlih Babadan Şeyh Muhammed Baba kim hâlâ

Olup ceddi makâmında şüyûh-ı post-nişînânı

Sonuç olarak Hacı Bayram-ı Veli'nin üç erkek evladının adı belgelerde zikredilmektedir. Baba Ahmed (Ahmed Baba) nam-ı diğer Baba Sultan, İbrahim Baba ve Edhem Baba. Ali Baba'nın adı belgelerde geçmediğine göre Hacı Bayram-ı Veli hayatta iken vefat etmiş veya Edhem Baba'nın oğlu ve Ahmed Baba'nın torunu Ali Baba ile karıştırılmaktadır.

Hacı Bayram-ı Veli
Türbesi İç kısım

KAYNAKLAR

Akgündüz, Ahmed, *Arşiv Belgeleri Işığında Somuncu Baba ve Neseb-i Âlisi*, Esseyyid Osman Hulûsî Efendi Vakfı Yay., İstanbul, 1995.

Aktan, Bilâl, "Kemal Ümmî Dîvânı'nın Makâlât Adlı Yazması ve Dil Özellikleri", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.20, Güz 2006.

Altıntaş, Hayrani, *Tasavvuf Tarihi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay. No: 190, Ankara, 1991.

Araz, Nezihe, *Anadolu Erenleri*, Özgür Yay., İstanbul, 2000.

Aslangil, Halit Cevri-Ekiz, Halil Hamdi, *Kalecik'in Tarihi (Dünü Bugünü İçin Bir Araştırma)*, Kalecik Kültür Derneği Yay., Ankara.

Aynî, Mehmet Ali, *Hacı Bayram-ı Veli*, (edt.H.R. Banarlı), Akabe Yay., İstanbul, 1986.

Ayverdi, Semiha, *Edebî ve Mânevî Dünyâsı İçinde Fâtih*, Kubbealtı Yay., 7. Baskı, İstanbul, 2008.

Azamat, Nihat, "Hacı Bayram-ı Veli", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 14, İstanbul, 1994.

Bayramoğlu, Fuat, *Hacı Bayrâm-ı Veli Yaşamı-Soyu-Vakfı*, C. I-II, TTK Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 1989.

Bayramoğlu, Fuat-Azamat, Nihat, "Bayramiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 5, İstanbul, 1992.

Boz, Erdoğan, *Hakîkî Dîvânı -Karşılaştırmalı Metin (Sadi Somuncuoğlu ve Mevlana Müzesi Nüshaları)-*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Afyonkarahisar, 2007.

Bozkurt, Tolga, *Beypazarı'ndaki Türk Devri Yapılar*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 2004.

Câmî, Abdurrahman, Nefahatü'l-Üns, *Evliyâ Menkıbeleri*, (ter. Lâmiî Çelebi, haz. Süleyman Uludağ- Mustafa Kara), Marifet Yay., 2. Baskı, İstanbul, 2001.

Cebecioğlu, Ethem, "Akşemseddin'de Bazı Tasavvufi Kavramlar-I", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara Üniv. Basımevi, C.42, Ankara, 2001.

Cebecioğlu, Ethem, "Akşemseddin", *Sahabeden Günümüze Allah Dostları*, C.7, Şule Yay., İstanbul, 1995.

Cebecioğlu, Ethem, *Hacı Bayram-ı Veli ve Tasavvuf Felsefesi*, Altındağ Belediyesi Yay., 2. Baskı, Ankara, 2004.

Cebecioğlu, Ethem, *Hacı Bayrâm-ı Veli ve Tasavvuf Anlayışı*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1991.

Cebecioğlu, Ethem, *Hacı Bayrâm-ı Veli*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1998.

Çelebioğlu, Amil, "Yazıcı Salih ve Şemsiyye'si", A.Ü. İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi, 1. Sayı, Ankara, 1975.

Çınar, Hüseyin-Gümüşçü, Osman, *Osmanlıdan Cumhuriyete Çubuk Kazası*, Çubuk Belediyesi Yay., Ankara, 2002.

Eraslan, Kemal, "Akşemseddin'in Dinî Tasavvufi Şiirleri", *Ankara: Türk Dili*, TDAY, C. XLVIII, nr. 394, Ekim 1984.

Erdoğan, Abdülkerim, *Adım Adım Ankara*, Ankara Büyükşehir Belediyesi Yay., 1. Baskı, Ankara, 2007; *Ankara'nın Manevi Mimarı Hacı Bayrâm-ı Veli*, Altındağ Belediyesi Yay., 2. Baskı, Ankara, 2006; *Manevi Mimarlarıyla Ankara*, Ankara Büyükşehir Belediyesi Yay., 1. Baskı, Ankara, 2007; *Tarih İçinde Gölbaşı*, Gölbaşı Belediyesi Yay., 1. Baskı, Ankara, 2007; *Unutulan Şehir Ankara*, Akçağ Yay., Ankara, 2004; *Şeyh Tâceddin Velî*, Reyhan Yay., Ankara, 2010; *Geçmişten Günümüze Kazan*, Kazan Belediyesi Yay., Ankara, 2009; *Tarih İçinde Polatlı*, Polatlı Belediyesi Yay., 2007; *Geçmişten Günümüze Kızılcahamam-Çamlıdere*, Esyav Yay., Ankara, 2010; *Şeyh Ali Semerkandi*, Ankara Büyükşehir Belediyesi Yay., Ankara, 2010; *Ankara Erenleri-I*, Ankara Büyükşehir Belediyesi Yay., Ankara, 2012.

Erdoğan, Abdülkerim-Kılcı, Ali-Günel, Gökçe, *Osmanlıda Ankara*, Ankara Büyükşehir Belediyesi Yay., 2007; *Tarih İçinde Ankara*, Ankara Büyükşehir Belediyesi Yay., 2007.

Erdoğan, Abdülkerim-Narince, Mehmet, *Edebi ve Tarihi Şahsiyetleriyle Ankara*, Ankara Büyükşehir Belediyesi Yay., 2007.

Erünsal, İsmail E., *XV-XVI. Asır Bayrâmî-Melâmîli'nin Kaynaklarından Abdurrahman El-Askerî'nin Mir'âtü'l-ışk'ı*, TTK Yay., Ankara, 2003.

Evliya Çelebi, *Tam Metin Seyahatnâme*, Birleşik Yay., C.1-10, İstanbul, 1996.

Gâlib, Mübârek, *Ankara, Mescidler, Câmiler, Mezarlıklar, Kitabeler*, (haz. Seyfettin Erşahin-Hüseyin Çınar), Altındağ Belediyesi Yay., Ankara, 1996.

Güneş, Mustafa, "Klasik Türk Edebiyatında Menakıpnameler ve Menâkıb-ı Akşemşeddin Menakıbnamesi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 4 , S. 16, Kış 2011.

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, (haz.Yücel Dağlı-Seyit Ali Kahraman), 2. Kitap, 2. Cilt, YKY, İstanbul, 2005.

Güzel, Abdurrahman, *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı*, Akçağ Yay., Ankara.

İnalcık, Halil, *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar-I*, TTK Yay., 3. Basım, Ankara, 1995.

İrdesel, Mehmet, *Gelibolu ve Yöresi Tarihi*, 2. Baskı, 1998.

İsen, Musatafa-Kurnaz, *Cemal, Şeyhi Divanı*, Akçağ Yay., Ankara, 1990.

İsen, Musatafa, *Latifi Tezkiresi*, Akçağ Yay., Ankara, 1991.

Kara, Mustafa, "Eşrefoğlu Rumi", TDV Yay., Ankara, 1995.

Kaya, Bülent, *3179 Numaralı Temettüat Defterine Göre Tekke-İ Ümmi Kemal Karyesi (Transkripsiyon ve Değerlendirme)*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eylül, 2008.

Köprülü, M. Fuat, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Akçağ Yay., 9. Baskı, Ankara, 2003; *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, Akçağ Yay., 3. Baskı, Ankara, 2003; *Anadolu'da Müslümanlık*, Akçağ Yay., Ankara, 2005.

Köprülü, Orhan-Uzun, Mustafa, "Akşemseddin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. II, İstanbul, 1989.

Kurt,Yılmaz, "Çorumlu Kazası Kişi Adları (XVI. yüzyıl)", *OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)*, S.6, 1995.

Kuyumcu, Fehmi, *Evliyanın Dilinden Ankara*, Ankara, 1978.

Ocak, Ahmet Yaşar, *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menakıpnameler, Metodolojik Bir Yaklaşım*, TTK Yay., Ankara, 1997; *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 1998; *Türkler, Türkiye ve İslâm*, İletişim Yay., 6. Baskı, İstanbul, 2003.

Ötüken, Yıldız-Durukan, Aynur-Acun, Hakkı-Pekak, Sacit, *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler-IV*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yay., Ankara,1986.

Özkan, Mustafa, "Elvân-ı Şîrâzî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.11, İstanbul, 1995.

Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. I-III, MEB Devlet Kitapları, Üçüncü Basılış, İstanbul, 1983.

Pekolcay, A. Necla-Uçman, Abdullah, "Eşrefoğlu Rûmî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 11, İstanbul, 1995.

Sezgit, Bayram, *Hacı Bayrâm-ı Velî*, Nur Yay., Ankara, tarihsiz.

Süreyya, Mehmed, *Sicill-i Osmanî-Osmanlı Ünlüleri*, (eski yazıdan aktaran: Seyit Ali Kahraman), Tarih Vakfı Yurt Yay., C. 1-6, İstanbul, 1996.

Şîrâzî, Elvân-ı, *Tercüme-i Gülşen-i Râz*, Süleymaniye Ktp., Mihrişah Sultan, nr. 173.

Tanman, M. Baha, "Akbıyık Mescidi ve Tekkesi", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 2, İstanbul, 1989.

Tatcı, Mustafa, "Hacı Bayrâm-ı Veli ile İlgili Yeni Bir Kaynak: İbrahim Has'ın Tezkiresi", *Cumhuriyetin 80. Yılında Her Yönüyle Ankara*, Ankara Büyükşehir Belediyesi Yay., Ankara, 2004.

Turan, Fatma Ahsen, *Ankara ile Bütünleşen Bir Mana Önderi Hacı Bayrâm-ı Velî*, Akçağ Yay., Ankara, 2004.

Turan, Refik-Turan, F. Ahsen-Cunbur, Müjgan-Kılcı, Ali, *Altındağ'ın Manevi Coğrafyası*, Altındağ Belediyesi Yay., 1. Baskı, Ankara, 1998.

Uzun, Mustafa, "Envârül-âşıkin", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 11, İstanbul, 1995.

Ünver, A. Süheyl, *İstanbulu'un Mutlu Askerleri ve Şehit Alanları*, Ankara, 1976.

Ünver, İsmail, "Kemal Ümmî", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 25, İstanbul, 2002.

Ünver, İsmail, "Kemâl-i Ümmî", *Bolu İli Halk Edebiyatı Sempozyumu Bildirileri*, 1987.

Yavuzer, Hayati, *Kemal Ümmi Divanı (İnceleme-Metin)*, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürlüğü Yay., Ankara, 2008.

Yavuzer, Hayati, *Kemal Ümmi Divanı*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1997.

Yıldırım, Ayşe, *Hacı Bayrâm-ı Veli ve Tasavvufî Görüşleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Adana, 2008.

Yıldız, Muhammed Ali, *Akşemseddin Mehmed Bin Hamza'nın Hayatı, Risaletü'n-Nuriyye ve Makâmâtü'l Evliya Adlı Eserlerinin İçeriğinin İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Bölümü Tasavvuf Ana Bilim Dalı, Ankara, 2008.

Yılmaz, H. Kâmil, "Akbıyık Sultan", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 2, İstanbul, 1989.

Yılmaz, H. Kâmil, *Azîz Mahmûd Hüdâyî ve Celvetiyye Tarikatı*, Erkam Yay., İstanbul 1999.

Yurd, Ali İhsan, *Fatih Sultan Mehmed Hân'ın Hocası Şeyh Ak Şemseddin: Hayatı ve Eserleri*, Fatih Kitabevi Yay., İstanbul, 1972.

NOTLAR

[1] Fuat Bayramoğlu, *Hacı Bayrâm-ı Veli Yaşamı-Soyu-Vakfı*, C. I-II, TTK Yay., Ankara, 1989.

[2] Mustafa Erdoğan-Mehmet Şahin, Ankaralı Râzî ve Divânı, ABB yay., Ankara 2015. Ayrıca bkz. Ayşe Yıldırım, *Hacı Bayrâm-ı Veli ve Tasavvufî Görüşleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Adana, 2008, s.3; Atike Okur, *Râzî (Abdüllatif): Hayatı, Eserleri, Edebi Kişiliği ve Divanının Tertibi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Eski Türk Edebiyatı, Konya, 1994, s.65.

[3] *438 Numaralı Muhasebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri*, 937/1530, C. I, Ankara, 1993, s.337-411.

[4] Abdülkerim Erdoğan, *Şeyh Ali Semerkandî ve Sığırcık Suyu*, Ankara, 2010, s.29-50.

[5] Ethem Cebecioğlu, *Hacı Bayrâm-ı Veli ve Tasavvuf Felsefesi*, Ankara, 2004, s.38; Ethem Cebecioğlu, *Hacı Bayram Velî*, Ankara, 2006, s.7.

[6] Abdülkerim Erdoğan, *Adım Adım Ankara*, Ankara, 2007; Mecdî Efendi, *Tercüme-i Numâniye*, s.77.

[7] Baki Yaşa Altınok, *Hacı Bayram-ı Veli Bayramilik Melâmîler ve Melâmîlik*, Ankara, 1995, s.4.

[8] *438 Numaralı Muhasebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri*, 937/1530, C. I, s.346; Cevdet Türkay, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatler*, İstanbul, 2005, s.458-459.

[9] Mehmed Ali Aynî, *Hacı Bayrâm-ı Veli*, İstanbul, H.1343, s.50.

[10] Mehmed Ali Aynî, A.g.e., s. 51; Osmânzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ Evliyâ-yı Ebrâr Şerh-i Esmâr-ı Esrâr*, (haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz), C. 2, İstanbul, 2005.

[11] Lâmi'î Çelebî, *Futûhu'l-Müşâhidîn li-Tervîhi Kulûbi'l-Mucâhidîn*, Amasya Beyazıt İl Halk Ktp., no: 1295, vr. 433b-434b; Ayşe Yıldırım, A.g.tez, s.24-26.

[12] İsmail E. Erünsal, *XV-XVI. Asır Bayrâmî-Melâmîliği'nin Kaynaklarından Abdurrahman El-Askerî'nin Mir'âtü'l-ışk'ı*, Ankara, 2003, s.202-203.

[13] Vakıflar Genel Müdürlüğü, *Vakıf Kayıtlar Arşivi*, Defter no: 531, s.200; Defter no: 588, s.8.

[14] Seyyid Abdülkadir b. Yusuf İsfehanî vakfiyesi sureti, *Aşçıoğlu Ailesi Özel Arşivi*, Ankara.

[15] Mehmed Ali Aynî, A.g.e., s.50.

[16] Hikayât, *Ankara Millî Kütüphane Yazmaları*, Yazma Bağışlar No: 346/37, s.156-157.

[17] Ayşe Yıldırım, A.g.tez., s.10.

[18] Daha geniş bilgi için bkz. Abdülkerim Erdoğan, *Şeyh Ali Semerkandî ve Sığırcık Suyu*, Ankara, 2010.

[19] Abdülkerim Erdoğan, *Ankara Erenleri-I*, Ankara, 2011, s.129-130.

[20] Tabîb-zâde Mehmed Şükrî, *Silsilenâme-i Sûfiyye*, Üsküdar Selim Ağa Ktp./Azîz Mahmud Hüdâyî, no: 1098, vr. 14a.

[21] Abdurrahman Cami, *Nefahâtü'l-Üns*, (ter. ve şerh: Lâmiî Çelebi, haz. Süleyman Uludağ-Mustafa Kara), İstanbul, 2001, s.834; M. Mecdî Efendi, *Şakâyik-i Nurnâniye*, ş.77; Osmânzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ Evliyâ-yı Ebrâr Şerh-i Esmâr-ı Esrâr*, C.2; Mehmed Ali Aynî, A.g.e., s.50.

[22] *928 (Hicri) Tarihli Ankara Evkâf Defteri*, Atatürk Kitaplığı Muallim Cevdet Tasnifi, No: 0.116/05, v. 19a.

[23] *438 Numaralı Muhasebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri*, 937/1530, C. I, Ankara, 1993, s.364.

[24] Fuat Bayramoğlu, A.g.e., C. I, s.11.

[25] Ethem Cebecioğlu, *Hacı Bayram Veli*, Ankara, 2006, s.9.

[26] Mehmed Ali Aynî, A.g.e., s.50.

[27] Sahîh Ahmed Dede, *Mevlevilerîn Tarihi*, İstanbul, 2003, s.221, 238.

[28] Osmânzâde Hüseyin Vassâf, *Sefine-i Evliyâ*, C. 2.

[29] İsmail E. Erünsal, *XV-XVI. Asır Bayrâmî-Melâmîliği'nin Kaynaklarından Abdurrahman El-Askerî'nin Mir'âtü'l-ışk'ı*, Ankara, 2003, s.202.

[30] Fuat Bayramoğlu, A.g.e., C. I, s.12.

[31] Ethem Cebecioğlu, A.g.e., 2006, s.8-9.

[32] Belgenin aslı Şeyh Osman Afif Efendi (K.S.) neslinden Mehmed Arif Dinçer Bey'in özel arşivindedir. M. Arif Bey'e cömert yardımları için minnettarız.

[33] Abdülkerim Erdoğan, *Unutulan Şehir Ankara*, Ankara, 2004, s.249.

[34] Lamiî Çelebi, A.g.e., v. 433b.

[35] Şeyh İsmail Hakkı Bursevî, *Silsilenâme-i Celvetî*, İstanbul, H.1291, s.73; Hüseyin Vassâf Efendi, *Sefinetü'l-Evliyâ*, C. II, s.256.

[36] Ethem Cebecioğlu, *Hacı Bayrâm-ı Veli*, Ankara, 1998, s.10; Fuat Bayramoğlu, A.g.e., s.12-13,86; İbrahim Arslanoğlu, "Çubuk Yöresi Alevî Ocakları ve Kurucuları", *w3.gazi.edu.tr/iarslan/cubukaleviocaklari.doc*; Abdülkerim Erdoğan, *Şeyh Ali Semerkandî*, s.53-54.

[37] Meliha Tapsız, *Bolulu Himmet: Divan, Manzum Tarikatname, Âdâb-ı Hurde-i Tarikat*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eski Türk Edebiyatı, Ankara, 1995, s.131; Fuat Bayramoğlu, A.g.e., C. I, s. 13 ve dipnot 6.

[38] Yahya Benekay, *Hacı Bayram-ı Veli*, İstanbul, 1966, s.21-22.

[39] Hüseyin Vassâf Efendi, *Sefinetü'l-Evliyâ*, C. II.

[40] *Hikâyât*, Millî Ktp. / Yazma Bağışlar, no: 346/37, s.157.

[41] Rifat Özdemir, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara*, Ankara,1998, s.51-64; Abdülkerim Erdoğan-Gökçe Günel-Ali Kılcı, *Tarih İçinde Ankara*, Ankara, 2007, s.141-146; Abdülkerim Erdoğan-Gökçe Günel-Ali Kılcı, *Osmanlı'da Ankara*, Ankara, 2007, s.77-91.

[42] Daha geniş bilgi için bkz. Abdülkerim Erdoğan-Mehmet Narince, *Edebî ve Tarihî Şahsiyetleriyle Ankara*, Ankara, 2007.

[43] *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Bursa-Bolu-Trabzon-Erzurum-Azerbaycan-Kafkasya-Kırım-Girit*, (haz.Yücel Dağlı-Seyit Ali Kahraman), 2. Kitap, 2. Cilt, İstanbul, 2005, s.531; Abdülkerim Erdoğan, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Ankara*, Ankara, 2012, s.101-106.

[44] *928 Tarihli Ankara Evkâf Defteri*, 25b.

[45] Fuat Bayramoğlu, A.g.e., s.13.

[46] Fuat Bayramoğlu, A.g.e., s.13-14.; Hikmet Tanyu, *Ankara ve Çevresinde Adak Yerleri*, s.81-82.

[47] BDA, Tarih: 10/Ca/1207 (Hicrî) Dosya No:243 Gömlek No:12104 Fon Kodu: C.EV.

[48] Kamil Şahin, "Ankaralı Şeyh İzzeddin Vakıfları ve Ak Medrese (Ogüst Mabedi)", *Vakıflar Dergisi*, S.29, s.43-54.

[49] Daha geniş bilgi için bkz. Abdülkerim Erdoğan, *Ankara Erenleri-I*, Ankara, 2012, s.103-106; Abdülkerim Erdoğan, *Manevi Mimarlarıyla Ankara*, s.49-50; Abdülkerim Erdoğan, *Unutulan Şehir Ankara*, s.138-141.

[50] *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 2.Kitap, 2. Cilt, s.527-531.

[51] Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*, İstanbul, 1998, s.203-204.

[52] Fatma Ahsen Turan, *Hacı Bayrâm-ı Veli*, s.20.

[53] Razî'nin beyitleri Doç. Dr. Mustafa Erdoğan tarafından okunmuştur.

[54] Mustafa Erdoğan-Mehmet Şahin, *Ankaralı Râzî ve Divânı*, ABB yay., Ankara 2015, s. 88-92.

[55] Fuat Bayramoğlu, A.g.e., C.I, s.15-16; Ethem Cebecioğlu, A.g.e., s.13.

[56] İsmail E. Erünsal, A.g.e., s.202-203.

[57] *Hikâyât*, s.157.

[58] Lâmiî Çelebî, A.g.e., v. 434b; Ayşe Yıldırım, A.g.tez, s.14.

[59] Lâmiî Çelebî, A.g.e., v. 433b; Mecdî, A.g.e., s.77; Atâî, *Hadâ'iku'l-Hakâik fi Tekmileti'ş-Şakâik*, İstanbul, H. 1268, s.736.

[60] *928 (Hicri) Tarihli Ankara Evkâf Defteri*, Atatürk Kitaplığı Muallim Cevdet Tasnifi, No: 0.116/05, v. 38b.

[61] *928 (Hicri) Tarihli Ankara Evkâf Defteri*, v. 19b.

[62] Abdülkerim Erdoğan-Mehmet Narince, *Edebî ve Tarihî Şahsiyetleriyle Ankara*, s.29-30.

[63] BOA, *H.929 Tarihli ve 117 Numaralı Tahrir Defteri*, s.41.

[64] A. Esat Bozkurt, *Ankara'dan Uçan Kuşlar*, Ankara, 2002, s.38.

[65] *928 (Hicri) Tarihli Ankara Evkâf Defteri*, v. 31b.

[66] Abdülkerim Erdoğan, *Geçmişten Günümüze Kazan*, Ankara, 2008, s.139, s.146-207.

[67] Hamza Paşa Vakfiyesi Topkapı Sarayı, Emanet Hazinesi Kitaplığı 3019 numarada kayıtlıdır. Bkz. Özer Ergenç, "Nişancı Hamza Paşa'ya İlişkin Yeni Belgeler", *Ankara Üniversitesi DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, S.XIII/24, 1979-1980, s.31-43.

[68] Seyyid Abdülkadir b. Yusuf İsfehanî vakfiyesi sureti, *Aşçıoğlu Ailesi Özel Arşivi*, Ankara.

[69] Fuat Bayramoğlu, A.g.e., C.I, s.16-19.

[70] Sarı Abdullah Efendi, A.g.e., s.233-234; Bayramoğlu, A.g.e., C. I, s.15; Refik Turan vd, A.g.e., s.143.

[71] Erünsal E. Erünsal, A.g.e., s.202.

[72] Fuat Bayramoğlu, A.g.e., C.I, s.15; Ethem Cebecioğlu, A.g.e., s.33.

[73] Ethem Cebecioğlu, A.g.e., s.20-21.

[74] Hüseyin Vassaf Efendi, *Sefinetül Evliya*, C.2.

[75] Refik Turan vd, A.g.e., s.150-157.

[76] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. 1, s.309-320.

[77] Daha geniş bilgi için bkz. *Abdülkerim Erdoğan'ın Manevi Mimarlarıyla Ankara*, Ankara, 2007; *Ankara Erenleri I*, Ankara, 2012; *Ankara Erenleri II*, Ankara, 2013; *Çile Dağı Erenleri*, Ankara, 2014.

[78] Mecdi Mehmed Efendi, A.g.e., s.77.

[79] *Hikayât*, Ankara Millî Kütüphane Yazmaları, Yazma Bağışlar No: 346/37, s.157-158.

[80] İsmail E. Erünsal, *XV-XVI. Asır Bayrâmî Melâmîliği'nin Kaynaklarından Abdurrahman el-Askerî'nin Mir'âtü'l-Işk'ı*, s.202-203.

[81] Yoğunduvar Mahallesi Hacı Bayram-ı Veli Camii'nin batısıdır. Günümüzde Roma dönemine ait sur bakiyesi bulunmaktadır.

[82] Abacı/Abalı Baba'nın türbesi Yenimahalle ilçesi Memlük Mahallesi'ndedir. Bkz. Abdülkerim Erdoğan, *Ankara Erenleri-I*, s.177-180.

[83] Lâmiî Çelebî, v. 433b-434b; Ayşe Yıldırım, A.g.tez, s.24-26.

[84] Ahmed Akgündüz, "Somuncu Baba'nın Neseb-i Alisi", *Somuncu Baba Dergisi*, Haziran 2009, s.8.

[85] Ahmed Akgündüz, *Arşiv Belgeleri Işığında Somuncu Baba ve Neseb-i Âlisi*, İstanbul, 1995, s.157-158.

[86] Musatafa İsen-Cemal Kurnaz, *Cemal, Şeyhi Divanı*, Ankara, 1990, s.11-20.

[87] Ahmet Hamdi Tanpınar, A.g.e., s.198-199.

[88] Eraslan, Kemal, "Akşemseddin'in Dinî Tasavvufî Şiirleri", *Ankara: Türk Dili*, C. XLVIII, no. 394, Ekim 1984, TDAY, s.415-416.

[89] Refik Turan vd, A.g.e., s.232-236.

[90] Fatma Ahsen Turan, A.g.e., s.37.

[91] Refik Turan vd, A.g.e., s.160-163.

[92] Evliya Çelebi, Seyahatname, C.III, s.31.

[93] Şerîfî-zâde, Mehmed Şerîf Çelebî, *Menâkıbu'l-'Ârifîn*, Millî Ktp./Yazmalar Koleksiyonu, no: 06 Mil Yz A 9337, v. 7b, 8a; Ayşe Yıldırım, A.g.tez, s.7.

[94] Refik Turan vd, A.g.e., s.207-215.

[95] Fuat Bayramoğlu, A.g.e., C.I, s. 2; Tabîb-zâde Mehmed Şükrî, *Silsilenâme-i Sûfiyye*, Üsküdar Selim Ağa Ktp./Azîz Mahmud Hüdâyî, no: 1098, vr. 10b, 11a, 14ab.; Ayşe Yıldırım, A.g.tez, s.9.

[96] Mustafa Tatcı, "Hacı Bayrâm-ı Veli ile İlgili Yeni Bir Kaynak: İbrahim Has'ın Tezkiresi", *Cumhuriyetin 80. Yılında Her Yönüyle Ankara*, Ankara, 2004, s.181.

[97] Fuat Bayramoğlu, A.g.e., C.I, s.85.

[98] TKGMA, *444 Numaralı Tahrir Defteri*, v. 115a; Fuat Bayramoğlu, A.g.e., C.II, s.162.

[99] Fuat Bayramoğlu, A.g.e., C.I, s.87.

[100] Fuat Bayramoğlu, A.g.e., C.I, s.85-86; Abdülkerim Erdoğan, *Adım Adım Ankara*, s.15.

[101] Fuat Bayramoğlu, A.g.e., C.I, s.85; Fuat Bayramoğlu, A.g.e., C.II, s.162.

[102] *928 Tarihli Ankara Evkâf Defteri*, v. 38b; Fuat Bayramoğlu, A.g.e., C.I, s.164, 166.

[103] Yağmur Say, *Şücâ'eddîn Velî ve Külliyesi*, Eskişehir, s.176.

[104] Fuat Bayramoğlu, A.g.e., C.I, s.85; Abdülkerim Erdoğan, *Geçmişten Günümüze Kazan*, Kazan Belediyesi Yay., Ankara, 2009, s.424.

[105] Refik Turan vd, *Horasan'ı Anadolu'ya, Anadolu'yu Balkanlara Bağlayan Manâ Önderi Hacı Bayrâm-ı Veli*, s.217-224.

[106] Ahmet Yaşar Zengin, *Kastamonu Velileri*, 3. Baskı, İstanbul, 2002, s.60, 142-144.

[107] Fuat Bayramoğlu, A.g.e., C.I, s.85.